

Musiqi

METODİK
VƏSƏİT

LAYIHƏ 5

Azərbaycan Respublikasının Dövlət Himni

*Musiqisi Üzeyir Hacıbəylinin,
sözləri Əhməd Cavadındır.*

Azərbaycan! Azərbaycan!
Ey qəhrəman övladın şanlı Vətəni!
Səndən ötrü can verməyə cümlə hazırız!
Səndən ötrü qan tökməyə cümlə qadırız!
Üçrəngli bayrağınla məsud yaşa!
Minlərlə can qurban oldu!
Sinən hər bə meydan oldu!
Hüququndan keçən əsgər,
Hərə bir qəhrəman oldu!

Sən olasan gülüstan,
Sənə hər an can qurban!
Sənə min bir məhəbbət
Sinəmdə tutmuş məkan!

Namusunu hifz etməyə,
Bayrağını yüksəltməyə
Cümlə gənclər müştəqdir!
Şanlı Vətən! Şanlı Vətən!
Azərbaycan! Azərbaycan!

LAYİH

OQTAY RƏCƏBOV, NAZİM KAZIMOV,
OFELİYA İMANOVA

Ümumtəhsil
məktəblərinin

 MUSIQI **5** -ci sinfi üçün

fənni üzrə DƏRSLİYİN METODİK VƏSAİTİ

Bu nəşrlə bağlı irad və təkliflərinizi
tahsil_az@yahoo.com və derslik@edu.gov.az
elektron ünvanlarına göndərməyiniz xahiş olunur.
Əməkdaşlığa görə əvvəlcədən təşəkkür edirik!

LAYIH

MÜNDƏRİCAT

Giriş.....	3
İzahat vərəqi.....	4
Fənn üzrə məzmun standartları.....	5
5-ci sinif “Musiqi” fənni üzrə illik planlaşdırma.....	6
5-ci sinifdə “Musiqi” dərsinin gündəlik planlaşdırılmasına dair nümunələr...10	

POEZİYA VƏ MUSIQI

1. Mahnının yaranmasında poeziyanın rolu.....	12
2. Vokaliz.....	14
3. Sözsüz mahnı.....	16
4. Poeziya və kantata.....	18
5. Libretto və opera	20
6. Libretto və balet.....	22
7. Libretto və operetta	24

MUSIQIDƏ ŞEİRİN ROLU

8. Mahnı və poeziya.....	26
9. Aşıq musiqisi və poeziya.....	28
10. Muğam və poeziya.....	30
11. Zərbi-muğam və poeziya.....	32
12. Romans və qəzəl.....	34

MUSIQI VƏ TƏSVİRİ İNCƏSƏNƏT

13. Musiqi və Tahir Salahovun yaradıcılığında “Xəzər” mövzusu.....	36
14. Musiqi və Toğrul Nərimanbəyovun yaradıcılığında musiqili lövhələr.....	38
15. Muğam dəsgahları.....	40
16. Musiqidə və təsviri incəsənətdə sülh mövzusu.....	42
17. Musiqidə və təsviri incəsənətdə Nizami Gəncəvi obrazı.....	44
18. Musiqidə və təsviri incəsənətdə Məhəmməd Füzuli obrazı.....	46
19. Musiqidə və təsviri incəsənətdə Ana obrazı.....	48
20. Musiqidə və təsviri incəsənətdə Novruz bayramı	50

TƏSVİRİ İNCƏSƏNƏT, KİNO VƏ MUSIQI

21. Musiqidə və təsviri incəsənətdə karvan obrazı.....	52
22. Musiqidə və kinoda qəhrəmanlıq obrazı.....	54
23. Musiqidə və təsviri incəsənətdə Don Kixot obrazı.....	56
24. Musiqidə və təsviri incəsənətdə təbiət mənzərəsi.....	58
25. Musiqidə və təsviri incəsənətdə Neft Daşları obrazı	60
26. Musiqidə və təsviri incəsənətdə Ulu öndər Heydər Əliyevin obrazı.....	62
27. Musiqidə və təsviri incəsənətdə Hindistan mövzusu.....	64
28. Yekun konsertə hazırlıq.....	65
Dinlənilmək üçün nəzərdə tutulan musiqi repertuarı.....	66

LAYIH

GİRİŞ

Ölkəmiz müstəqillik qazandıqdan sonra cəmiyyətimizin demokratikləşdirilməsi, milli təhsilin inkişafı və onun qabaqcıl dünya dövlətlərinin təhsil sistemlərinə inteqrasiyası istiqamətində görülən tədbirlər təhsilin forma və məzmunca təkmilləşdirilməsinə, keyfiyyətə yaxşılaşdırılmasına, bu sahədə yeni ideyaların, qabaqcıl təcrübənin öyrənilməsinə və onların yaradıcılıqla təcrübədə tətbiqinə geniş imkanlar açmışdır.

Ümumtəhsil məktəblərində incəsənətlə bağlı fənlər sırasında “Musiqi” fənni xüsusi yer tutur. Bu fənn mənəvi-estetik təsirinə, didaktik mahiyyətinə, musiqi sənətinin qayda-qanunlarını, incəliklərini öyrətmək imkanlarına görə müstəsna əhəmiyyət kəsb edir.

“Musiqi” fənninin əsas məqsədi məktəblilərdə bu fənn üzrə müəyyən bilik, bacarıq və vərdislər yaratmaqla bərabər, onların yaradıcılıq qabiliyyətlərini, ümumi mədəniyyətlərini və mənəvi keyfiyyətlərini inkişaf etdirməkdir. Yeni musiqi kurikulumunun tələblərinə əsasən musiqi müəllimi tədrisə yaradıcı yanaşmaqla istiqamətverici, əlaqələndirici, məsləhətçi rolunda çıxış edir. Məktəblilər isə tədqiqat aparır, biliklərini tətbiq və təqdim etmək bacarıqlarını göstərirlər.

“Musiqi” fənni üzrə milli və dünya təcrübəsinin öyrənilməsi, təhlil edilməsi nəticəsində musiqi aləmi, emosional dəyərləndirmə, musiqi fəaliyyəti kimi məzmun xətləri müəyyənləşdirilmişdir.

Musiqi aləmi məzmun xətti bilavasitə ifası və dinlənilməsi zəruri sayılan musiqi nümunələrini, musiqi savadı, bəstəkar yaradıcılıqları, geniş yayılmış milli və bəşəri musiqi əsərləri, müxtəlif musiqi alətləri və musiqi kollektivləri, görkəmli musiqi ifaçıları haqqında bilik və bunlarla bağlı bacarıqları əhatə edir.

Emosional dəyərləndirmə məzmun xətti musiqi əsərlərinin mahiyyətə qavranılması şagirdlərin mənəvi aləminin zənginləşməsində, onlarda incə hiss və duyğuların yaranmasında, daxili hissiyyatının büruzə verilməsində müstəsna rol oynayır.

Onun üçün lap birinci dərstdən başlayaraq musiqi incəsənətinin emosional məzmunu və musiqi ifadə vasitələri arasında əlaqə yaratmaq lazımdır və musiqi dinlənilməsi zamanı əsərlərin emosional qavranılmasına diqqət verilməlidir. Məktəblilər dinlənən musiqi əsərlərinin mənəvi-estetik məzmununu şüurlu surətdə qavramalıdır.

Musiqi fəaliyyəti məzmun xətti tədris prosesində mənimsənilmiş biliklərin tətbiq vasitəsilə fəal bacarıqlara çevrilməsini, şagirdlərdə yaradıcılıq qabiliyyətlərinin üzə çıxarılmasını təmin edir. Mahni oxuma, musiqi dinləmə, musiqili-ritmik hərəkət, sadə musiqi alətlərində çalmaq, improvizə etmək, musiqi əsərlərinin məzmununu səhnələşdirmək bu məzmun xəttinin əsasıdır.

Yeni “Musiqi” kurikulumunun tələblərinə görə təlim prosesi əvvəlcədən müəyyən olunmuş nəticələrə əsaslanmışdır. Bununla əlaqədar müəllim əlaqələndirici, istiqamətverici, məsləhətçi, şagirdlər isə öyrənmək üçün tədqiqat aparan, öyrəndiklərini tətbiq və təqdim etməyi bacaran yaradıcı subyektlər rolunda iştirak edirlər. Müasir dövrdə musiqi təlimi aşağıdakı prinsiplərə əsaslanır: pedaqoji prosesin tamlığı; təlimdə bərabər imkanların yaradılması; şagirdyönümlülük, inkişafyönümlülük; fəaliyyətin stimullaşdırılması; dəstəkləyici mühitin yaradılması.

Bütün bunlara nail olmaq üçün musiqi təliminin təşkili formaları və üsulları vardır. Əvvəlki illərdə olduğu kimi, 5-ci sinif “Musiqi” dərslərində də konfrans, seminar, müzakirə-diskussiya, ekskursiya dərslərindən istifadə etmək olar. Eyni zamanda “İnsert”, “BİBO”, “Beyin həmləsi”, “Klaster”, “Ziqzaq”, “Deyirmi masa”, “Venn diaqramı” və başqa təlim üsullarından istifadə etmək məqsəduyğundur. Musiqi materialları 5-ci sinif şagirdlərinin yaş xüsusiyyətləri və onların musiqi inkişafına təsir imkanları nəzərə alınaraq seçilmişdir.

İZAHAT VƏRƏQİ

5-ci sinif “Musiqi” fənni üzrə dərslik komplekti dərslik və metodik vəsaitdən ibarətdir.

Müəllim üçün metodik vəsaitdə hər bir dərsin mövzusu, məzmun standartları, integrasiya, iş üsulları, gündəlik planlaşdırma nümunələri, qiymətləndirmə cədvəli və musiqi repertuarı verilib.

Müəllim dərsə hazırlaşarkən məktəblilərin biliyini, onların qavrama qabiliyyətini və yaş xüsusiyyətlərini nəzərə almalı və yeni mövzunun yaxşı mənimsənilməsi üçün müxtəlif əyani, texniki və köməkçi vəsaitlərdən səmərəli istifadə etməyi bacarmalıdır.

Hər bir məzmun vahidinin sonunda məktəblinin əldə etdiyi nailiyyətləri yoxlamaq üçün yazılı, şifahi və musiqili testlərdən istifadə etmək məsləhət görülür.

Dərslikdə mövzuların məzmununa uyğun məlumatlar, illüstrasiyalar, bəstəkarların portretləri, mahnıların mətni, tapşırıqlar, suallar, “Musiqi lüğəti” və ifa olunacaq mahnıların notları öz əksini tapmışdır.

Dərslik hazırlanarkən aşağıdakı pedaqoji prinsiplərə riayət olunmuşdur: şagirdlərin yaş xüsusiyyətlərinə uyğunluğu, dərslərin məzmununun gender, etnik, irq və din məsələlərinə həssaslıqla yanaşmaqla seçilməsi, biliklərin dəqiq olaraq elmə əsaslanması, dərs mövzularının sadə, lakin maraqlı olması, dərslikdəki şəkil və illüstrasiyaların mövzulara uyğun olması, bütün dərslik boyu vahid dizayn üslubunun dərslərin məzmununa uyğunluğunun gözlənilməsi, digər fənlərlə əlaqələrin yaradılması, nəhayət, qəbul olunmuş “Musiqi” üzrə məzmun standartlarına əsaslanması.

Müəllim üçün metodik vəsaitdə inklüziv təhsilin zəruriliyi nəzərə alınmışdır. Məqsəd hər bir şagirdə psixoloji dəstək verilməsi, xüsusi diqqət və qayğı göstərilməsi, nəticəyönümlü təhsilin həyata keçirilməsidir. Bunun üçün hər bir dərsin gedişində diferensial təlim sxemi təqdim edilir:

DİFERENSİAL TƏLİM

Nailiyyətləri yüksək olan şagirdlər

Nisbətən zəif şagirdlər

5-ci sinif “Musiqi” fənni üzrə şagirdlərin qiymətləndirilməsi

Şagirdlərin əldə etdikləri bilik, bacarıq və vərdisləri qiymətləndirmək üçün müəllim artıq ona məlum olan diaqnostik, formativ, summativ kimi qiymətləndirmə üsullarından istifadə edə bilər. Bunlardan əlavə musiqi müəllimi Hollistik QS (qiymətləndirmə sxemi) və Analitik QS (qiymətləndirmə sxemi) vasitəsilə də qiymətləndirmə apara bilər.

Hollistik QS-indən sürətli qiymətləndirmə aparıldıqda və şagirdin nailiyyətlərinin ümumi mənzərəsini təsvir etdikdə 5 ballıq şkalaya əsaslanaraq istifadə edilir.

Analitik QS-indən şagirdin ayrı-ayrı fəaliyyət sahələri üzrə qiymətlərini təyin etdikdə istifadə olunur və 5 ballıq şkalaya əsaslanır.

5-ci sinifdə məktəbli “xorla oxuma”, “musiqi dinləmə”, “musiqi alətlərində çalma”, “notla oxuma” və “improvizasiya” ilə məşğul olur və əldə etdikləri nailiyyətlərə görə də qiymətləndirilir.

Dərsin təchizi. “Musiqi” fənni üzrə dərs prosesində şagirdlərin mənimsədikləri bilik, bacarıq və vərdislərdən, dərslikdən, musiqi aləti kimi fortepianodan, notlardan, vəsait, portret və şəkillərdən, sxem və plakatlardan, kompüter, maqnitofon və diskdən, DVD-pleyerdən istifadə olunmalıdır.

Hər bir dərsdə aşağıda verilmiş (yaxud müəllimin şəxsi təşəbbüsü ilə məsləhət görülmə) qiymətləndirmə cədvəlindən istifadə etmək olar:

QIYMƏTLƏNDİRMƏ CƏDVƏLİ

№	Meyarlar / Qrup	I (zəif)	II (orta)	III (yaxşı)	IV (əla)
1.	Öz fikrini ifadə edir				
2.	Musiqi nümunələrini fərqləndirir				
3.	Mövzu ilə əlaqədar nəticə çıxarır				
4.	Təqdimat edir				
5.	Mahnı melodialarını təmiz oxuyur				

FƏNN ÜZRƏ MƏZMUN STANDARTLARI

5-ci SİNFİN SONUNDA ŞAĞİRD:

1. Azərbaycan və dünya musiqi mədəniyyətinin görkəmli nümayəndələri (Ü.Hacıbəyli, Q.Qarayev, F.Əmirov, V.A.Motsart, M.Qlinka, L.V.Bethoven, P.Çaykovski) və onların geniş yayılmış əsərləri haqqında bilik və bacarıqlar nümayiş etdirir.

2. Azərbaycan musiqi folklor nümunələri (mahnı, rəqs), muğam və aşiq havalarına dair bilik və bacarıqlar nümayiş etdirir.

3. Musiqi əsərlərinin melodiyası, ritmi və onlarda istifadə edilmiş bədii nümunələr haqqında fikrini nümayiş etdirir.

4. Musiqi əsərlərini hissi-emosional cəhətdən dərk etdiyini nümayiş etdirir.

5. Dinlədiyi musiqidən yaranan təəssüratlarını müxtəlif formada ifadə edir.

6. Mahnını not və mətni ilə oxuyur.

7. Fərdi, qrup və kollektiv ifaçılıq və dirijorluq bacarığı nümayiş etdirir.

1. MUSIQİ ALƏMİ

1.1. Azərbaycan və dünya musiqi mədəniyyətinin görkəmli nümayəndələri, onların geniş yayılmış əsərləri haqqında bilik və bacarıqlar nümayiş etdirir.

1.1.1. Azərbaycan və dünya musiqi mədəniyyətinin görkəmli nümayəndələri (Ü.Hacıbəyli, Q.Qarayev, F.Əmirov, V.A.Motsart, M.Qlinka, L.V.Bethoven, P.Çaykovski) və onların tanınmış əsərləri haqqında biliklərini şərh edir.

1.1.2. Azərbaycan və dünya bəstəkarlarının əsərlərinin janr baxımından oxşar cəhətlərini izah edir.

1.2. Azərbaycan musiqi folklor nümunələri (mahnı, rəqs), muğam və aşiq havalarında istifadə olunmuş nümunələrə dair bilik və bacarıqlar nümayiş etdirir.

1.2.1. Azərbaycan musiqi folklor nümunələrindəki (xalq mahnı və rəqs) ədəbi nümunələr haqqında biliklərə malik olduğunu göstərir.

1.2.2. Azərbaycanın əsas muğamlarının və aşiq musiqilərinin adını söyləyir və istifadə olunmuş poeziya nümunələri haqqında fikrini bildirir.

2. EMOSİONAL DƏYƏRLƏNDİRMƏ

2.1. Musiqi əsərlərinin melodiyası, ritmi və onlarda istifadə edilmiş bədii (ədəbiyyat, təsviri incəsənət və s.) nümunələr haqqında fikrini nümayiş etdirir.

2.1.1. Musiqi əsərlərindəki emosional obrazların yaranmasında dinamik nüansların, bədii nümunələrin rolunu şərh edir.

2.1.2. Azərbaycan xalq rəqslərinin emosional hislərə təsirini izah edir.

2.2. Dinlədiyi musiqidən yaranan təəssüratlarını müxtəlif formada ifadə edir.

2.2.1. Dinlədiyi xalq rəqsləri haqqında təəssüratlarını ifadə edir.

3. MUSIQİ FƏALİYYƏTİ

3.1. Mahnını not və mətni ilə oxuyur.

3.1.1. Mahnını not və mətni ilə birsəslə oxuyur.

3.2. Fərdi, qrup və kollektiv ifaçılıq bacarığı nümayiş etdirir.

3.2.1. Mahnını kollektiv tərkibində birsəslə (unison) oxuyur.

5-ci sinif “Musiqi” fənni üzrə illik planlaşdırma

Saat	Tədris vahidi	Dərsin mövzusu	Standart	İnteqrasiya	Xorla ifa ediləcək mahnıların müəllifləri	Dinlənəcək musiqi nümunələrinin və müəlliflərinin adları	Resurslar
1	Diagnostik qiymətləndirmə						
1	Poeziya və musiqi	Mahnının yaranmasında poeziyanın rolu	1.2.1.; 3.1.1.; 3.2.1.	Əd.: 1.1.5. Fən.d.: 3.1.1.	“Qaliblər” mahnısı — Q.Hüseynli, Ə.Ziyatay	“Şuşanın dağları” (Azərbaycan xalq mahnısı), “Vətən oğlu” (aşiq mahnısı)	Dərslik, kompüter, bostokların portretləri
1		Vokaliz	2.1.1.; 3.1.1.; 3.2.1.	Əd.: 1.1.5. Riy.: 3.1.1. Fən.d.: 1.1.2. 3.1.1.	“Araz” – A.Zeynallı, R.Rza	“Arzular” — T.Quliyev, “Şahzadə Qara Qızıl” cizgi filmindən vokaliz	Dərslik, kompüter, slayd, bostokların portretləri
1		Sözsüz mahnı	1.1.2.; 3.1.1.; 3.2.1.	R.: 3.1.1. Fən.d.: 3.1.1.	“Ay Xəzər” – N.Əliverdibəyov, N.Xəzri	“1 Nə-li sözsüz mahnı” — S.Ələsgərov, “1 Nə-li sözsüz mahnı” — F.Mendelson	Dərslik, kompüter, slayd, bostokların portretləri
1		Poeziya və kantata	1.1.2.; 2.1.1.; 3.2.1.	Əd.: 1.2.2. Fən.d.: 3.1.1.	“Gənc idmançılar marşı” – M.Mirzəyev, H.Ziya	“Zamanın bayraqdarı” — Q.Qarayev, S.Vurğun	Dərslik, kompüter, slayd, bostokların portretləri
1		Kiçik Summativ Qiymətləndirmə					
1		Libretto və opera	1.1.2.; 2.1.1.; 3.1.1.	Əd.: 2.1.2. Fən.d.: 3.1.1.	“Bayram günü” – Ü.Hacıbəyli, M.Seyidzadə	“Koroğlu” operasından “Qızlar xoru” — Ü.Hacıbəyli	Dərslik, kompüter, slayd, bostokların portretləri
1		Libretto və balet	1.1.2.; 2.1.1.; 3.1.1.	Əd.: 2.1.2. Fən.d.: 3.1.1.	“Şən Azərbaycan” – P.Bülbül-oğlu, M.Günər	“Qız qalası” baletindən “Adajio” və “Vals” — Ə.Bədəlbəyli	Dərslik, kompüter, slayd, bostokların portretləri
1		Libretto və operetta	2.1.1.; 3.2.1.	Əd.: 1.2.2.; 2.1.2. Fən.d.: 1.1.2.	“Qarabağ” – C.Cahangirov, R.Zəka	“Arşın mal alan” operettasından “Əsgərin ariyası”, “Cahan xalanın kupletləri” — Ü.Hacıbəyli	Dərslik, kompüter, slayd, bostokların portretləri
1		Mahnı və poeziya	1.1.2.; 2.1.1.; 3.2.1.	Əd.: 1.2.2.; 2.1.2. Fən.d.: 3.1.1.	“Nəğmələr” – O.Rəcəbov, B.Vahabzadə	“Dalğalar” — R.Mirişli (tarın ifasında)	Dərslik, kompüter, slayd, bostokların portretləri
1		Aşiq musiqisi və poeziya	1.2.2.; 2.1.1.; 3.2.1.	Əd.: 1.1.5. Fən.d.: 3.1.1.	“Azərbaycan” (aşiq mahnısı) – sözləri S.Vurğunundur	“Koroğlu” operasından “Koroğlunun aşiq mahnısı” — Ü.Hacıbəyli	Dərslik, kompüter, slayd, bostokların portretləri
1	Musiqidə şeirin rolu	Kiçik Summativ Qiymətləndirmə					
1		Muğam və poeziya	1.2.2.; 2.1.1.; 3.2.1.	Əd.: 1.1.5. Fən.d.: 3.1.1.	“Vətənimсэн” – R.Mirişli, F.Qoca	“Rast” simfonik muğamından “Bərdəst” — Niyazi	Dərslik, kompüter, slayd, bostokların portretləri
1		Zərbi-muğam və poeziya	1.2.2.; 2.1.1.; 3.2.1.	Əd.: 1.1.5. Fən.d.: 3.1.1.	“Qış” mahnısı – Ə.Cavanşirov, T.Mütəllibov	“Arazbarı” zərbi-muğamı, “Arazbarı” — Ü.Hacıbəyli	Dərslik, kompüter, slayd, bostokların portretləri

1	Romans və qəzəl	1.2.2.; 2.1.1.; 3.2.1.	Əd.: 1.1.4. Fən.d.: 3.1.1.	“Qaliblər” mahnısı – Q.Hüseynli, Ə.Ziyatay	“Sənsiz” – Ü.Hacıbəyli, N.Gəncəvi. “Vətənimdir” – S.Ələsgərov, M.Füzuli	Dərslik, kompüter, bəstəkarların portretləri
1	Musiqi və Tahir Salahovun yaradıcılığında “Xəzər” mövzusu	2.1.1.; 3.2.1.	Əd.: 1.2.1. Fən.d.: 3.1.1.	“Gənclik mahnısı” – Q.Qarayev, Y.Dolmatovski, tərcümə edən Y.Həsənbəy	“Dənizi fəth edənlər” filmindən dəniz mövzusu – Q.Qarayev, “Okean-göy dəniz” “Sadko” operasından – N.Rimski-Korsakov	Dərslik, kompüter, slayd, bəstəkarların portretləri
1	Kiçik Summativ Qiymətləndirmə					
1	Musiqi və Toğrul Nərimanbəyovun yaradıcılığında musiqili lövhələr	1.2.2.; 2.1.1.; 3.1.1.	Əd.: 1.2.4. Fən.d.: 3.1.1.	“Mənim bağım” – Q.Hüseynli, G.Fəzli	“Tərəkmə” – (Azərbaycan xalq rəqsi)	Dərslik, kompüter, bəstəkarların portretləri
1	Muğam dəsgahları və təsviri incəsənət	2.1.1.; 3.2.1.	Əd.: 1.2.4. Fən.d.: 3.1.1.	“Bip-bipin nəğməsi” – F.Əmirov, T.Elçin	“Rast” dəsgahından bir parça, “Bizim ölkə” (Azərbaycan xalq mahnısı)	Dərslik, kompüter, slayd, bəstəkarların portretləri
1	Musiqidə və təsviri incəsənətdə sülh mövzusu	2.1.1.; 3.2.1.	Əd.: 1.2.2. Fən.d.: 3.1.1.	“Zəfər bizimdir” – Ş.Axundova, A.Şaiq	“Məktəblilərin sülh haqqında mahnısı” – Q.Qarayev, Z.Cabbarzadə, “Sülh uğrunda” simfonik poema – C.Hacıyev	Dərslik, kompüter, bəstəkarların portretləri
1	Musiqidə və təsviri incəsənətdə Nizami Gəncəvi obrazı	2.1.1.; 3.2.1.	Əd.: 1.2.2. Fən.d.: 3.1.1.	“Odlar yurdu” – F.Əmirov, T.Elçin	“Nizami” simfoniyasının I hissəsi – F.Əmirov, “Nizami” operasından “Rənanın mahnısı” – Ə.Bədəlbəyli	Dərslik, kompüter, slayd, bəstəkarların portretləri
1	Musiqidə və təsviri incəsənətdə Məhəmməd Füzuli obrazı	2.1.1.; 3.2.1.	Əd.: 1.2.2. Fən.d.: 3.1.1. T.i.: 2.1.1.	“Beşik nəğməsi” (Azərbaycan xalq mahnısı)	“Leyli və Məcnun” operasından “Leyli və İbn Salam” duetindən bir parça – Ü.Hacıbəyli “Füzuli” kantatasının II hissəsi – C.Cahangirov	Dərslik, kompüter, bəstəkarların portretləri
1	Kiçik Summativ Qiymətləndirmə					
1	Musiqidə və təsviri incəsənətdə ana obrazı	2.1.1.; 3.2.1.	Əd.: 1.2.2. T.i.: 2.1.1. Fən.d.: 3.1.1.	“Anam” – O.Rəcəbov, Q.İsəbəyli	“Əziz ana” – C.Cahan-girov, İ.Səfərli	Dərslik, kompüter, bəstəkarların portretləri
1	Musiqidə və təsviri incəsənətdə Novruz bayramı	2.1.1.; 3.2.1.	Əd.: 1.2.4. T.i.: 2.1.1. Fən.d.: 3.1.1.; 2.1.2.	“Novruz gəldi” – O.Rəcəbov, S.Nuruqızı	“Uzundərə” – Azərbaycan xalq rəqsi	Dərslik, kompüter, bəstəkarların portretləri
1	Musiqidə və təsviri incəsənətdə karvan obrazı	1.1.2.; 1.2.1.; 2.1.2.; 2.2.1.	Əd.: 1.2.4. T.i.: 2.1.1. Fən.d.: 3.1.1.; 2.2.1.	“Ürək doymaz Bakıdan” – Ş.Axundova, İ.Coşqun	“Karvan” – S.Hacıbəyov, “Orta Asiyada” – A.Borodin	Dərslik, kompüter, bəstəkarların portretləri

LAYIH

1	Təsviri incəsənət, kino və musiqi	Musiqidə və kinoda qəhrəmanlıq obrazı	1.1.2.; 2.1.2.; 3.2.1.	Əd.: 1.2.4. T.i.: 2.1.1. Fən.d.: 3.1.1.	“Ölməz sərkərdə” – S.Ələsgərov, C.Cavadlı	“Koroğlu” operasının “Uvertürası” – Ü.Hacıbəyli, “Qaçaq Nəbi” (Azərbaycan xalq mahnısı)	Dərslik, kompüter, slayd, bəsirlərin portretləri
1		Musiqidə və təsviri incəsənətdə Don Kixot obrazı	1.1.2.; 2.1.2.; 3.2.1.	Əd.: 1.2.4. T.i.: 2.1.1. Fən.d.: 3.1.1.	“Vətən haqqında mahnı” – Niyazi, S.Rüstəm	“Səyahət”, “Don Kixot qravürləri” – Q.Qarayev, “Aldonsa”, “Don Kixot qravürləri” – Q.Qarayev	Dərslik, kompüter, slayd, bəsirlərin portretləri
1		Kiçik Summativ Qiymətləndirmə					
1		Musiqidə və təsviri incəsənətdə təbiət mənzərəsi	2.1.2.; 3.2.1.	Əd.: 1.2.4. T.i.: 2.1.1. Fən.d.: 3.1.1.; 1.2.1.	“Bənövşə” – S.Hacıbəyov, M.Seyidzadə	“Şur” simfonik muğamından bir parça – F.Əmirov. “Şur” muğamının “Simayi-şəms” rəngi	Dərslik, kompüter, bəsirlərin portretləri
1		Musiqidə və təsviri incəsənətdə Neft Daşları obrazı	2.1.1.; 3.2.1.	Əd.: 1.2.2. T.i.: 2.1.1. Fən.d.: 3.1.1.	“Dostluq mahnısı” – T.Quliyev, Ə.Əlibəyli	“Neftçi Qurban” – A.Rzayeva, H.Arif	Dərslik, kompüter, slayd, bəsirlərin portretləri
1		Musiqidə və təsviri incəsənətdə Ulu öndər Heydər Əliyevin obrazı	1.1.2.; 2.1.2.	Əd.: 1.2.4. T.i.: 3.1.2. Fən.d.: 3.1.1.; 1.2.2.	“Ulu torpaq” – E.Mansurov, N.Hacızadə	“Heydər” oratoriyasının II hissəsi – O.Rəcəbov, R.Hüseynov	Dərslik, kompüter, bəsirlərin portretləri
1		Musiqidə və təsviri incəsənətdə Hindistan mövzusu	2.1.1.; 3.2.1.	Əd.: 1.2.4. T.i.: 2.1.1. Fən.d.: 3.1.1.	“May” – R.Şəfəq, R.Əhmədzadə	“Hind lövhələri” – S.Hacıbəyov	Dərslik, kompüter, slayd, bəsirlərin portretləri
1		Kiçik Summativ Qiymətləndirmə					
1		Yekun konsertə hazırlıq					
		CƏMİ:					34

P.S. İllik planlaşdırma cədvəlindəki musiqi materiallarını müəllim mövzuya uyğun olaraq dəyişə bilər. Bu zaman seçilmiş yeni musiqi nümunələri 5-ci sinif şagirdlərinin yaş xüsusiyyətlərinə uyğun olmalıdır.

Diaqnostik qiymətləndirmə (nümunə)

- 1) Mətni olmayan mahnı necə adlanır?
a) romans b) vokaliz c) kantata
- 2) “Dalğalar” mahnısının melodiyaşının xarakteri necədir?
a) şən, oynaq b) həzin, sakit c) təntənəli
- 3) Aşıq poeziyasının ən mürəkkəb, mükəmməl janrı hansıdır?
a) dastan b) bayatı c) müxəmməs
- 4) Saz çalan, oxuyan aşıq necə adlanır?
a) ifaçı b) aşıq-şair c) ustad
- 5) Azərbaycan klassik muğamları ifa xüsusiyyətlərinə görə neçə qrupa bölünür?
a) 3 b) 2 c) 4
- 6) Muğam şöbələri arasında səslənən rəqs xarakterli musiqi parçası necə adlanır?
a) rəng b) təsnif c) qəzəl
- 7) “Arazbarı” instrumental əsərinin müəllifi kimdir?
a) Seyid Şuşinski b) Firəngiz Əlizadə c) Ü.Hacıbəyli
- 8) Azərbaycanda romans-qəzəl janrının ilk yaradıcısı kimdir?
a) Üzeyir Hacıbəyli b) Bülbül c) Asəf Zeynallı
- 9) İlk Azərbaycan romansı necə adlanır?
a) “Sənsiz” b) “Ölkəm” c) “Vətənimdir”
- 10) Verilmiş muğam adlarını müvafiq sütunlara yerləşdirin.
“Ovşarı”, “Rast”, “Bayatı-Şiraz”, “Mənsuriyyə”, “Qarabağ şikəstəsi”,
“Hümayun”, “Mani”

Klassik muğamlar

Zərbi-muğamlar

Kiçik Summativ Qiymətləndirmə

Fənn — Musiqi

Sınıf — 5

Şagirdin adı və soyadı _____

Tarix _____

Variant-B

Dərs hissə müdiri _____

Metodbirləşmə sədri _____

Müəllim _____

Qiymət _____

1 5 bal	2 5 bal	3 5 bal	4 5 bal	5 10 bal	6 10 bal	7 10 bal	8 15 bal	9 15 bal	10 20 bal
A	A	A	A	A	A	A	A	A	A
B	B	B	B	B	B	B	B	B	B
C	C	C	C	C	C	C	C	C	C

5-ci SİNİFDƏ “MUSİQİ” DƏRSİNİN GÜNDƏLİK PLANLAŞDIRILMASINA DAİR NÜMUNƏLƏR

NÜMUNƏ 1

Mövzu: Poeziya və mahnı

Məqsəd:

1. Azərbaycan xalq, aşıq və bəstəkar mahnılarında poeziyanın rolunu başa düşdüyünü nümayiş etdirir.
2. Mahnıları sözlər ilə və notla oxuyur.
3. Xalq, aşıq və bəstəkar mahnılarını fərqləndirir.

İş üsulu: şaxələndirmə, beyin həmləsi, müzakirə və müqayisə.

Dərsin mərhələləri:

1. Motivasiya

Bir xalq, aşıq mahnısı səsləndirilir və onların sözlərlə ifa olunduğu sual-cavabla aydınlaşdırılır. Bundan sonra yenə səsləndirilən mahnıların nümunəsində mahnılarda istifadə olunan şeirin rolu müəyyənləşdirilir. Məlum olur ki, bütün xalq mahnılarında melodiya əlavə şeirlərdən də istifadə olunur.

2. Tədqiqatın aparılması

Bu mərhələdə sinif xalq, aşıq və bəstəkar mahnılarından ibarət olmaqla 3 qrupa ayrılır və əvvəl eşidilmiş mahnılardan fərqli olaraq bir bəstəkar mahnısı səsləndirilir, həm də onun xarakteri aydınlaşdırılır. Bütün bunlardan sonra mahnının melodiya müəllimin köməyi ilə notlarla ifa olunur.

3. İnformasiya mübadiləsi və müzakirəsi

Artıq uşaqlara 1–4-cü siniflərdə məlum olan xalq, aşıq və bəstəkar mahnıları və onlarda istifadə olunan şeir nümunələri haqqında fikir mübadiləsi müzakirə yolu ilə aparılır.

4. Nəticə və ümumiləşdirmə

Şagirdlər müəllimin köməyi ilə öz söylədikləri fikirləri ümumiləşdirərək belə bir nəticəyə gəlirlər: “Xalq, aşıq və bəstəkar mahnıları sözlərsiz, yəni şeirsiz yaradıla bilməz”.

5. Yaradıcı tətbiqetmə

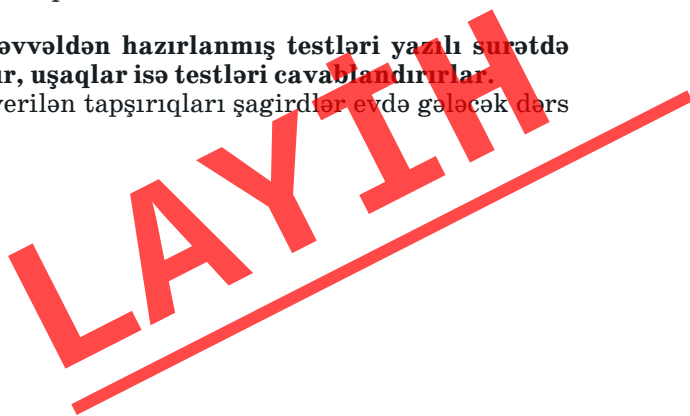
Bu mərhələdə müəllim uşaqlara yeni bir mahnının sözləri ilə birlikdə öyrədir.

6. Qiymətləndirmə və ya refleksiya

Bu mərhələdə dərs ümumiləşdirilir və müəllim mövzuya uyğun suallar verməklə əldə olunan bilikləri, bacarıqları bir daha möhkəmləndirir.

7. Dərsin sonunda müəllim əvvəldən hazırlanmış testləri yazılı surətdə şagirdlərə iş vərəqlərində çatdırır, uşaqlar isə testləri cavablandırırlar.

Dərslikdə hər dərsdən sonra verilən tapşırıqları şagirdlər evdə gələcək dərs üçün hazırlayırlar.

NÜMUNƏ 2

MÖVZU: POEZİYA VƏ MAHNI

Məqsəd:

1. Yeni mahnı öyrədilən zaman onun mətninin musiqinin xarakterinə uyğunluğunu araşdırır.

2. Musiqi dinlənilməsi zamanı əsərin emosional qavranılmasında ədəbiyyat nümunələrinin rolunu aydınlaşdırır.

3. Şagirdin musiqi dünyagörüşünü genişləndirmək məqsədilə öyrədilən və dinlənən əsərlərin məzmununa uyğun ədəbiyyat nümunələri ilə əlaqə yaradır.

Məzmun xətti və məzmun standartları

Şagird:

1. Azərbaycan musiqi folklor nümunələrindəki (xalq mahnı və rəqs) ədəbi nümunələr haqqında biliklərə malik olduğunu göstərir. 1.2.1.

2. Musiqi əsərlərindəki emosional obrazların yaranmasında dinamik nüansların, bədii nümunələrin rolunu şərh edir. 2.1.1.

3. Mahnını not və mətni ilə birsəslə oxuyur. 3.1.1.

Təlim üsulları

Beyin həmləsi, müzakirə-diskussiya, müqayisə

Dərsin təchizatı

1. Mövzuya aid şəkillər (“Vətənim”, “Ölkəm”, “Azərbaycan” və s. bu kimi mövzuya aid).

2. “Ölkəm” romansı yazılmış lent yazısı.

3. Bəstəkarların portretləri (A.Zeynallı, N.Əliverdibəyov və s.).

4. Not dəftəri, dərslik

Dərsin gedişi

Şagirdlər sinfə “Vətən, ana qucağı” (musiqisi Nazim Əliverdibəyovun, sözləri Yusif Nəğməkarındır) mahnısının sədaları altında daxil olurlar.

Musiqi aləmi

Bu dərstdə rübün mövzusu daha geniş açıqlanır. Musiqinin bizim həyatımızda nə kimi rol oynadığından, gündəlik məişətimizdə, sevincli və kədərli anlarımızda musiqinin təsirindən söhbət açılır.

Musiqinin ən qədim janrı olan mahnı haqqında, mahnıda musiqidən başqa sözün olması barədə diskussiya aparılır. Bu prosesdə “Mahnıdan sözləri götürsək, nə baş verər?”, “Poeziya olmasa, mahnı olardımı?” və s. bu kimi suallarla sinfə müraciət etmək olar. Musiqi səsi ilə sözsüz ifa olunan melodiyanın “vokaliz” adlandığı nümunələrdə şagirdlərin nəzərinə çatdırılır. Dinlənən nümunələrdən sonra şagirdlər mahnı ilə vokalizi müqayisə edirlər.

Emosional dəyərləndirmə

Bəstəkar Asəf Zeynallının “Ölkəm” romansı dinlənilir. Bəstəkar, onun həyat və yaradıcılıq yolu, əsərləri haqqında, eləcə də romans janrı haqqında şagirdlərə məlumat verilir, onların fikirləri dinlənilir. Həmçinin “Ölkəm” romansının birinci ifaçısı Bülbül və müasir ifaçıları haqqında (onların səsi yazılmış lent yazılarından istifadə etməklə) məlumat şagirdlərin diqqətinə çatdırılır.

Musiqi fəaliyyəti

Musiqidə (mahnıda) vətənpərvərlik mövzusunun davam etdirərək “Vətən, ana qucağı” mahnısı öyrədilir. Mahnı hissə-hissə, frazalarla sinfə oxutdurulur. Mahnıda (müvafiq yerlərdə) 2-ci səs olduğundan hər 2 səs ayrı-ayrılıqda öyrədilir və sonda bir yerdə oxutdurulur.

Əvvəlki siniflərdə keçilmiş mahnıların müvafiq hissələri (məiyyəni musiqi frazaları) notla oxunur.

POEZİYA VƏ MUSİQİ

1. MAHNININ YARANMASINDA POEZİYANIN ROLU

MƏQSƏD: 1. Azərbaycan xalq, aşıq və bəstəkar mahnılarında poeziyanın rolunu izah edir. 2. Aşıq və bəstəkar mahnılarının fərqi izah edir. 3. Mahnının not mətni ilə fərdi və kollektiv tərkibində birsəslə oxuyur.

Bu mövzunun öyrənilməsində şəxələndirmə, beyin həmləsi, müzakirə, müqayisə kimi iş üsullarından istifadə etmək tövsiyə olunur.

1 “Şuşanın dağları” xalq və “Vətən oğlu” aşıq mahnıları səsləndirilir.

2 Tədqiqat sualı kimi *“Xalq, aşıq və bəstəkar mahnılarının oxşar və fərqli cəhətləri nədən ibarətdir?”* — verilə bilər.

Tədqiqatın aparılması üçün şagirdlər 3 qrupa bölünürlər. Lövhdə Azərbaycan xalq, aşıq və bəstəkar mahnıları ilə əlaqədar şəxələndirmə üsulu ilə çəkilmiş qrafik vəsaitə uyğun hər qrupa tapşırıq verilir. I qrup xalq mahnılarının, II qrup aşıq mahnılarının, III qrup isə bəstəkar mahnılarının yaradılması və xüsusiyyətləri haqqında biliklərini izah edir.

Hər iki mahnıda melodiyadan başqa, sözlərin də iştirak etdiyi aydınlaşdırılır.

Sonra müəllim sual verir:

— “Şuşanın dağları” xalq, yoxsa bəstəkar mahnısıdır?

Mahnının janrı müəyyənləşdirilir.

MAHNININ YARANMASINDA POEZİYANIN ROLU

Xalq mahnısı	Xalq şeiri	
	Xalq melodiyası	
Aşıq mahnısı	Aşıq şeiri	
	Aşıq melodiyası	
Bəstəkar mahnısı	Şair şeiri	
	Bəstəkar melodiyası	

Mahnı — musiqi və pərdən ibarət kiçikbəslili insanın əsəridir. Musiqi ilə poeziyanın vəhdəti bu janrın bütün növlərini qaba yoxan və dinlənən edir. Xalq mahnıları əl musiqiləri tərəfindən yaradılır. Bu mahnılarda mahnı notları, səsən, bəstələr, "Qonca", "Ay qara qız", "Şuşanın dağları", "Ay qonca ceyran" və s. xalq mahnılarının musiqisi və sözləri mahnı xanəndələri Xan Şuşinskiyə mənəvi.

Mahnı dinləyib

ŞUŞANIN DAĞLARI
(Azərbaycan xalq mahnısı)

I Şuşanın dağları bəzi dənizli, Qırmızı qorahı yaşı bənənli, Derdindən ölməyə cəddü günənim.	II Şuşada ağacda yonar ağaclar, Onlardan gülsədi gəllər, qılar, Otarub yel üstü yarım gələr, Nəqarət:
Nəqarət: Ay qız, bu mən qə-qə, bu mən tel, Otarub dərindən, o mən bil, Dənizdən də, bələm, bəri gül.	III Şuşanın bər yandan gəlir soraqı, Tərifi bəyindir ləz bulaqı, Dağları, bağları, qızlar oylaqı.

6

DİFERENSİAL TƏLİM

Mövzuya uyğun televiziya və radioda eşitdiyi mahnıların melodiyalarını təsnifat üzrə müəyyənləşdirir.

Mahnıların xarakter və məzmununa uyğun:

- şəkil çəkir;
- bədən və əl hərəkətləri ilə obraz yaradır;
- mahnıların ritmini əl çalmaqla tutur.

LAYIH

1-4-cü siniflərdə öyrənilmiş aşıq, xalq və bəstəkar mahnılarının adları söylənilir və bu mahnılar haqqında informasiya mübadiləsi və müzakirə aparılır, şifahi təqdimat edilir.

Mahnını yuxarıda xalq və aşıq mahnısı

VƏTƏN OĞLU
(Aşıq mahnısı)

QALİBLƏR MAHNISI
Məşhurlar Qəndər Hüseynlinin
sözləri: Ələkbər Ziyatayın

Biri dağlar qaraltmış böyükdən,
Bir ananın, ey dağlara yurd, ey Vətən!
O mahnın öyrətdirən bizə sən,
Qaliblərin mahnıdır bu mahnı!

II
Bu mahnıya ötür aylar, fəstəhər,
Ağzın bir dünyaya qurur sədlər,
Qələb verilsə, ölür, ölür, ay illər,
Qaliblərin mahnıdır bu mahnı!

Sual və tapşırıqlar

1. Səizin mahnısında rəza nədən ibarətdir?
2. Xalq mahnıları necə yaranır?
3. Bəstəkar mahnılarının xalq və aşıq mahnılarından
fərqi nədir?
4. Nə səizə sizə də bu mahnını ölədiz?
5. Xan Şuşinski haqqında araşdırma aparın. Xanında
sən sən və səizəni müəyyənə bilərsiniz.

Belə nəticəyə gəlinir ki, Azərbaycan xalq, aşıq və bəstəkar mahnılarında melodiya ilə bərabər poeziya nümunələri olan şeirlərdən də istifadə olunur. Xalq mahnılarının sözlərinin müəllifi məlum olmur. Aşıq mahnılarını xalq aşıqları yaradır. Bəstəkar mahnılarında şairlərin yaratdıqları şeirlərdən istifadə edilir.

YARADICI TƏTBİQETMƏ

Qəmbər Hüseynlinin Ələkbər Ziyatayın sözlərinə bəstələdiyi “Qaliblər mahnısı” öyrədilir. Hər sətərə iş vərəqi və rəngli qələmlər (flomaster) paylanılır.

Tapşırıq 1. “Qaliblər mahnısı”nın məzmununu mətni vasitəsilə müəyyənləşdirmək və mahnının notlarından istifadə etməklə oxumaq tapşırılır.

Tapşırıq 2. “Qaliblər mahnısı”nın məzmununa uyğun şəkillər çəkmək.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI (Düzgün cavabın qarşısında “+” işarəsi qoyun)

1. “Şuşanın dağları” xalq mahnısını kim yazıb?

- a) Seyid Şuşinski ☐ b) Səid Rüstəmov ☐ c) Xan Şuşinski ☐

2. “Vətən oğlu” mahnısını xalq, aşıq, yoxsa bəstəkar yaradıb?

- a) Xalq ☐ b) Aşıq ☐ c) Bəstəkar ☐

2. VOKALİZ

MƏQSƏD: 1. Sözsüz mahnıların xüsusiyyətlərini izah edir. 2. Sözlü və sözsüz mahnıların oxşar və fərqli cəhətlərini şərh edir. 3. Mahnını not mətni ilə fərdi və kollektiv tərkibində birsəsli oxuyur.

Bu mövzunun öyrənilməsində beyin həmləsi, müqayisə, müzakirə, Venn diaqramı kimi iş üsullarından istifadə etmək tövsiyə olunur.

1

Tofiq Quliyevin “Arzular” və Oqtay Rəcəbovun “Şahzadə Qara qızıl” cizgi filminə bəstələdiyi “Vokaliz” səsləndirilir.

Tədqiqat sualı kimi **“Vokaliz hansı xüsusiyyətlərə malik olur?”** — verilə bilər.

Tədqiqatın aparılması üçün sinif 3 qrupa bölünür və lövhədə dinlənən “Vokaliz”lə əlaqədar sxem göstərilir. I və III qrup fərqli, II qrup oxşar cəhətləri söyləyir, müəllim isə düzgün cavabları sxemdə qeyd edir. Bundan sonra bütün sinif tədqiqatla əlaqədar müzakirə və müqayisə prosesində iştirak edir.

Müəllim sual verir:

— Dinlənən “Arzular” mahnısında sözlərdən istifadə olunurmu?

— Bu mahnını sözsüz necə ifa etmək olar?

Uşaqlar suallara cavab verirlər.

İzah edilir ki, bəstəkarlar yaratdıqları mahnılarda, əsasən, sözlərdən, yəni şeirlərdən istifadə edirlər. Lakin sözsüz ifa olunan mahnılar da mövcuddur ki, onlar vokaliz adlanırlar.

VOKALİZ

Yalnız səslə ifa olunan sözsüz mahnıdır “vokaliz” adlanır.
Mahnını vokaliz qabığında oxumaq oxuymaq.

ARZULAR
Musiqisi Tofiq Quliyevindir.

Bəstəkar Tofiq Quliyevin “Gürüz” filminə yazdığı “Arzular” mahnısından bir parçanı vokaliz qabığında oxuyaq və 3/4 xana ölçüsünə ifa edərək oxuyaq.

Musiqi dinləyək: “Şahzadə Qara qızıl” cizgi filminin “Vokaliz” Musiqisi Oqtay Rəcəbovundur.

SUNU DA İZLİYİN:
“Şahzadə Qara qızıl” cizgi filminin neft şəhərində oxumaq üçün oxuyun: “Arzu” ilə vokaliz oxuyun.

Mahnı oxuyaq
“Arzu” mahnısını əvvəlcə vokaliz qabığında oxuyun, sonra 3/4 xana ölçüsünə uyğun dirijorluq edin.

ARAZ
Musiqisi Asif Zəqayıfındır, sözləri Rəşad Rəcəbovundur.

I
Arzu, Arzu, daşın Arzu,
Dəhlələri aşın Arzu,
Künüm kimi coşsun Arzu,
Nə göndərir gözün səni Arzu,
Arzu, Arzu, daşın Arzu,
Dəhlələri aşın Arzu.

II
Axiş getməsə ağrı yara,
Sədi və körpə öskülərə,
Çiçəklərin dənən dəyə,
Dünya düşsün ömrün səni Arzu,
Arzu, Arzu, daşın Arzu,
Dəhlələri aşın Arzu.

DİFERENSİAL TƏLİM

İstənilən mahnını vokaliz kimi və sözləri ilə ifa edir.

Mahnıların xarakter və məzmununa uyğun:

- şəkil çəkir;
- bədən və əl hərəkətləri ilə obraz yaradır;
- ayaq tappılıtları ilə mahnıların ritmini təkrar edir.

LAYIH

1-4-cü siniflərdə dinlənilmiş “Vokaliz” janrında ifa olunan musiqi nümunələri yada salınır, informasiya mübadiləsi və müzakirə aparılır.

Belə nəticəyə gəlinir ki, hər bir mahnını sözsüz “A səsi” ilə oxuduqda vokaliz janrına çevrilir.

Tanış mahnıların melodiyalarını sözsüz oxumaqla onları “Vokaliz” kimi ifa edirlər.

2 “Araz” mahnısı əvvəlcə sözləri ilə, sonra isə sözsüz “lyə” hecası ilə oxunur. İki ifa arasında oxşar və fərqli cəhətlər müəyyənləşdirilir.

Mahnının müəllifi ilə tanışlıq müxtəlif cür ola bilər:

1. Müəllim tərəfindən təqdimat şəklində.
2. Şagirdlər fərdi şəkildə.

- Mahnının müəllifi ilə tanışlıq müxtəlif cür ola bilər:
1. Müəllim tərəfindən təqdimat şəklində.
 2. Şagirdlər fərdi şəkildə.

1. “Vokaliz” sözlərlə, yoxsa sözsüz ifa olunur?

a) Sözlərlə ☐ b) Sözsüz ☐

2. “Araz” mahnısı çaya, gölə, yoxsa dənizə həsr olunub?

a) Çaya ☐ b) Gölə ☐ c) Dənizə ☐

1. “Vokaliz” sözlərlə, yoxsa sözsüz ifa olunur?

a) Sözlərlə ☐ b) Sözsüz ☐

2. “Araz” mahnısı çaya, gölə, yoxsa dənizə həsr olunub?

a) Çaya ☐ b) Gölə ☐ c) Dənizə ☐

1. “Vokaliz” sözlərlə, yoxsa sözsüz ifa olunur?
- a) Sözlərlə ☐ b) Sözsüz ☐
2. “Araz” mahnısı çaya, gölə, yoxsa dənizə həsr olunub?
- a) Çaya ☐ b) Gölə ☐ c) Dənizə ☐

1. “Vokaliz” sözlərlə, yoxsa sözsüz ifa olunur?

a) Sözlərlə ☐ b) Sözsüz ☐

2. “Araz” mahnısı çaya, gölə, yoxsa dənizə həsr olunub?

a) Çaya ☐ b) Gölə ☐ c) Dənizə ☐

1. “Vokaliz” sözlərlə, yoxsa sözsüz ifa olunur?
- a) Sözlərlə ☐ b) Sözsüz ☐
2. “Araz” mahnısı çaya, gölə, yoxsa dənizə həsr olunub?
- a) Çaya ☐ b) Gölə ☐ c) Dənizə ☐

3. SÖZSÜZ MAHNI

MƏQSƏD: 1. Fortepiano üçün yazılmış sözsüz mahnıları fərqləndirir. 2. Orkestr üçün yazılmış sözsüz mahnıları fərqləndirir. 3. Onlar arasında oxşar və fərqli cəhətləri müəyyən edir.

Bu mövzunun öyrənilməsində şaxələndirmə, beyin həmləsi, Venn diaqramı kimi iş üsullarından istifadə etmək tövsiyə olunur.

1 Süleyman Ələsgərovun və Feliks Mendelsonun “1 №-li sözsüz mahnı”ları dinlənir.

2 Tədqiqat sualı kimi **“Sözsüz mahnıları vokalizdən hansı cəhətlər fərqləndirir?”** — verilə bilər.

Tədqiqatın aparılması üçün tövsiyə olunan iş üsullarından istifadə etməklə səsləndirilən musiqi nümunələri müqayisə edilir, bu əsərlərin birinin fortepiano aləti üçün, digərinin isə Azərbaycan xalq çalğı alətləri orkestri üçün yazılması aydınlaşdırılır. Qeyd olunur ki, bu halda vokaldan istifadə olunmur.

Sözsüz mahnı janrı haqqında məlumat verilir. Xalq, aşıq və bəstəkar mahnılarından fərqli olaraq, professional musiqidə “Sözsüz mahnı” janrının olması, onun instrumental və ya orkestr üçün nəzərdə tutulduğu izah edilir.

SÖZSÜZ MAHNI

Feliks Mendelson

Süleyman Ələsgərov

Musiqi dinləyib: Süleyman Ələsgərovun “1 №-li sözsüz mahnı”-sından bir parça.

Musiqi dinləyib: Süleyman Ələsgərov “1 №-li sözsüz mahnı”-nı və bu janrdakı digər mahnıları Azərbaycan xalq çalğı alətləri orkestri üçün yazmışdır.

Musiqi dinləyib: Feliks Mendelsonun “1 №-li sözsüz mahnı”-sından bir parça.

Mendelsonun fortepiano üçün “1 №-li sözsüz mahnı”-nı dinləyib və Süleyman Ələsgərovun eyniadlı əsəri ilə müqayisə etdik.

Azərbaycan Xalq Çalğı Alətləri Orkestri

DİFERENSİAL TƏLİM

Dinlənilmiş sözsüz mahnıların əsas melodialarını oxuyur, ritminə görə əsərlərin adlarını söyləyir və bəstəkarlar haqqında şifahi təqdimat edir.

Melodiyanın ritminə uyğun olaraq:

- əl çalır;
- ayaq tappıltısı ilə melodiyanın ritmini təkrar edir;
- bəstəkarların adlarını söyləyir.

LAYIH

Sözsüz mahnı nümunələri haqqında informasiya mübadiləsi və müzakirə aparılır.

Mahnınız sızlara molla, sonra isə sözləri ilə oxuyunq

AY XƏZƏR
Mahnıya Nazim Əliverdibəyovun, sözləri Nəbi Xəzrinin.

Allegretto

1
Ağlı sənə ürəyini danışdırın mən,
Bəqin kimi coşub-dagın Xəzərim, Xəzər.

Nəğmə:
Sən səhribən Xəzərimdən,
Qəndimdir əg ləpələr,
Məngüzlü gələcəmə, ay Xəzər, Xəzər.

II
Görün sənə bəyazın üç səhribən,
Ürəyində qumal qumal sözlərim, Xəzər.

Nəğmə:

III
Məhəbbətin gözə qonlu səhribən,
İzərinə mənəvarlak dənizim, Xəzər.

Nəğmə:

Sual və tapşırıqlar

1. Sözsüz mahnıda sənə rolu nə oynayıf?
2. Sözsüz mahnı janrına yazılan şeirlər, adstən, hansı musiqi kollektivi üçün nəzərdə tutulur?
3. Sözsüz mahnılar hansı qəribəli mənlik edər?
4. Sözsüz mahnılarla sözlü mahnılar arasında uyğun və fərqli cəhətləri müəyyən edin.

11

Belə nəticəyə gəlinir ki, xarakter etibarlı ilə mahnı və ya romansa yaxın, lakin müəyyən musiqi aləti, yaxud orkestr üçün yazılmış əsərlərə sözsüz mahnılar deyilir. Bu janrda dünya musiqi mədəniyyətində iki bəstəkar — Feliks Mendelson və Süleyman Ələsgərov gözəl nümunələr yaratmışdır.

3

MAHNI OXUYAQ

Nazim Əliverdibəyovun Nəbi Xəzrinin sözlərinə yazdığı “Ay Xəzər” mahnısı əvvəlcə sözsüz “lya” hecası ilə, sonra notlarla, daha sonra isə sözləri ilə ifa olunur.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI (Düzgün cavabın qarşısında “+” işarəsi qoyun)

1. Sözsüz mahnı janrını Azərbaycanda yaradan kimdir?

- a) F.Əmirov ☐ b) S.Ələsgərov ☐ c) Q. Qarayev ☐

2. “Ay Xəzər” mahnısının bəstəkarı kimdir?

- a) Ü. Hacıbəyli ☐ b). N. Əliverdibəyov ☐ c) F. Əmirov ☐

LAYIH

4. POEZİYA VƏ KANTATA

MƏQSƏD: 1. Poeziyanın kantata janrındakı rolunu izah edir.

2. Kantata janrı ilə mahnı janrı arasındakı fərqi müəyyənləşdirir.

3. Mahnını not mətni ilə fərdi və kollektiv tərkibində birsəslə oxuyur.

Bu mövzunun öyrənilməsində beyin həmləsi, müqayisə, müzakirə kimi iş üsullarından istifadə etmək tövsiyə olunur.

1

Qara Qarayevin “Zamanın bayraqları” kantatası səsləndirilir.

2

Tədqiqat sualı kimi *“Kantata janrında hansı incəsənət nümunələrindən istifadə edilir?”*

— verilə bilər.

Tədqiqat müzakirə yolu ilə aparılırsa, müzakirə aşağıdakı suallar ətrafında təşkil edilə bilər:

— “Zamanın bayraqları” kantatası neçə hissəlidir?

— Kantatanın quruluşu necədir?

— Kantatanın orta hissəsinin kənar hissələrdən fərqi nədir?

— Burada mahnıdan fərqli hansı cəhət müşahidə edilir?

Kantata janrı haqqında məlumat verilir, onun bir, yaxud çoxhissəli, təntənəli, nağıl-epik xarakterli vokal simfonik əsər olması aydınlaşdırılır.

POEZİYA VƏ KANTATA

Kantata çoxhissəli, təntənəli xarakterli vokal simfonik əsərdir. Kantata — italın dilində kərəndə “corona” deməkdir. İlk kantatalar solo qəliblə vokal mür. idi. XVIII əsrdə axtarılma yaranan kantatalar isə orq. və kollektivlərs ifadələ səslənir.

Feliks - Sebastyan Bax

Qara Qarayev

Simfonik orkestr və xor bələdiyyəsi

Dahi alman bəstəkarı Feliks Sebastyan Bax geniş kantatalar mifal. ifidir. Azərbaycan kantata janrına özündən dahi bəstəkarların Uzeyir Hacıbəyli, Qara Qarayev, Fikrət Əzizov, Cəlilqir Cəlilqir, Ələyyan Ələyyan, Rəşid Mustafayev, Aqil Ələddin bu kantata janrında geniş əməllər yaratmışlar. Bəstəkarların biri Qara Qarayevin Səməd Vurğunun eyniadlı əsəri əsasında yazdığı “Zamanın bayraqları” kantatasıdır.

Musiqi dinləmə və notla oxuyur

Qara Qarayevin “Zamanın bayraqları” kantatasının orta (B) hissəsi not ilə ifa olunur.

12

DİFERENSİAL TƏLİM

Kantatanın orta hissəsinin melodiyaşını oxuyur, bəstəkar Qara Qarayevin yaradıcılığındakı kantata janrı haqqında şifahi təqdimat edir.

Melodiyanın ritminə uyğun olaraq:

— əl çalır;

— ayaq tappılması ilə melodiyanın ritmini təkrar edir.

LAYIH

Dinlənilmiş kantatanın quruluşu və onun müəllifləri haqqında informasiya mübadiləsi və müzakirə aparılır.

ZAMANIN BAYRAQDARI
Musiqisi Qara Qarayevdir,
sözləri Səməd Vəraqimovdur.

Mahnı öyrənilir

GƏNC İDMANÇILAR MARŞI
Musiqisi Musa Mirzəyevin,
sözləri Hikmət Ziyəyevindir.

I
Pələk kimi bədənində,
"Gənc idmançı" adını var.
Qəvətlilik, sağlamlıq bəz,
Sürətlə gəlir, dövlər.

Nəqərdi:
Bizə yarış meydanıdır,
Düzlər, çaylar, göy bülənlər.
Hər oyunda, hər yürüşdə,
Ucmağın güllər səfər.

II
Məqədərlik yorulmadan,
Bərkliklə gindələr gində.
Yeni-yeni səfərlərə,
Gəlməyə üçün səhər yemə.

Nəqərdi:

Sual və tapşırıqlar

1. Kantata nədir və harada gürünür?
2. Kantatada hansı musiqi bütövlətləri ifa edilir?
3. "Gənc idmançılar" mahnısına ritmik müşayiət yazın.
4. Oqtay Zulfəqarova "Kim sevirsə idmanı" mahnısını dinləyin və "Gənc idmançılar marşı" ilə müqayisə edin. Hər mahnının özər və fərqli cəhətlərini tapın.

Yeni Fəhri İsmayilovdan antarsız üçün açar sözlər: Oqtay Zülfiqarov, idman, bir, iki, üç, dörd.

Belə nəticəyə gəlinir ki, nağıl-epik məzmunlu və təntənəli xarakterli, çoxhissəli (bəzən bir-iki hissəli) vokal-simfonik əsərlərə "Kantata" deyilir. Kantata janrında poeziya nümunəsi olan şeirlərdən də istifadə olunduğu aydınlaşır.

MAHNI ÖYRƏNƏK

Bəstəkar Musa Mirzəyevin "Gənc idmançılar marşı" (sözləri Hikmət Ziyəyevindir) mahnısı öyrədilir.

Mahnının müəllifi ilə tanışlıq müxtəlif cür ola bilər:

1. Müəllim tərəfindən təqdimat şəklində.
2. Şagirdlər fərdi şəkildə.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI (Düzgün cavabın qarşısında "+" işarəsi qoyun)

1. "Zamanın bayraqları" kantatasının bəstəkarı kimdir?

- a) F.Əmirov ☐ b) Q.Qarayev ☐ c) C.Cahangirov ☐

2. İ.S.Bax hansı xalqın bəstəkarıdır?

- a) Rus ☐ b) Azərbaycan ☐ c) Alman ☐

5. LIBRETTO VƏ OPERA

MƏQSƏD: 1. Opera librettosunun xüsusiyyətlərini izah edir. 2. Opera librettosunu balet librettosundan fərqləndirən cəhətləri izah edir. 3. Mahnının not mətni ilə fərdi və kollektiv tərkibində birsəslili oxuyur.

Bu mövzunun öyrənilməsində beyin həmləsi, Venn diaqramı, müqayisə, müzakirə kimi iş üsullarından istifadə etmək tövsiyə olunur.

1

Üzeyir Hacıbəylinin “Koroğlu” operasından “Qızlar xoru” səsləndirilir.

2

Tədqiqat sualı kimi **“Opera-nın ədəbi əsası nədir və o kim tərəfindən yazılır?”** — verilə bilər.

Tədqiqatın aparılması üçün şagirdlərə aşağıdakı suallar verilə bilər:

— Uşaqlar, dinlədiyiniz bu əsər “Koroğlu” operasındandır və “Qızlar xoru” adlanır. Əgər sözlər olmasaydı, bu musiqi əsəri yaranardı mı?

— Libretto nədir?

Tədqiqat üsulu kimi Venn diaqramı seçilsə, opera librettosu ilə balet librettosu müqayisə edilə bilər. Şagirdlərin cavabları dinlənir. Şagirdlərə aydınlaşdırılır ki, operanın yazılması üçün, ilk növbədə, libretto lazımdır. Libretto şairlər, yazıçılar yazırlar və onlara librettoçu deyilir.

LIBRETTO VƏ OPERA

Opera — vokal-instrumental səsli dram əsəridir. Opera bəşəri dillərlə tərcümə "səssiz" rəqəslərdir. Operada səsli musiqinin müqayisəli ilə ifa edilir. Müasir operada solo, xor, vokal ifadəli və rəqs vokal təşkil edir. Opera bəşəri libretto əsərlərinin bəzi əsərlərinin əsərləridir.

Libretto — böyük musiqi-vokal əsərinin yazılı mətnidir. İlk operalar İtaliyada XVI—XVII əsrlərdə Claudio Monteverdi, Rusiyada XIX əsrdə Mixail Qlinka, Azərbaycanda isə XX əsrin əvvəllərində Üzeyir Hacıbəyli tərəfindən yazılıb.

Musiqi dinləmək və səsli arıq

ÜZEYİR HACIBƏYLİNİN "KOROĞLU" OPERASINDAN "QIZLAR XORU"

Musiqi

Üzeyir Hacıbəyli

14

DİFERENSİAL TƏLİM

Opera janrında librettosunun və ona yazılmış musiqinin xarakterik xüsusiyyətləri haqqında fikir söyləyir, Azərbaycanda məşhur opera üçün libretto yazanların adlarını söyləyir.

“Koroğlu” operasının librettosundakı xarakterik obrazlara uyğun şəkil çəkir;
Bu operadan yadda qalan musiqi nümunələrinə ritmik müşayiət edir.

LAYIH

Libretto və onun operadakı rolu haqqında informasiya mübadiləsi aparılır və bu mövzuda müzakirə təşkil olunur.

Üzeyir Hacıbəyli "Koroğlu" operası operanın parlaq nümunəsidir. Operanın libretto müəllifi Məmməd Səid Ordubadi. Libretto "Koroğlu" dastan əsasında yazılıb. "Koroğlu" qədim mənəvi dastandır. Koroğlu obrazı xalq fəxrinə həşqıq edən cəngavordur.

"Koroğlu" operası 1937-ci ildə Bakı şəhərində, 1938-ci ildə isə Moskvadakı Böyük Teatrda tamaşa qoyulub.

MƏMMƏD SƏİD ORDUBADI

BUNU DA BİLİN

Üzeyir Hacıbəyli 1908-ci il yanvarın 23-də Bakıda "Ləyli və Məcnun" operasının tamaşası ilə Azərbaycanın milli operasının banisi kimi qeydə alınıb.

Mahnı öyrənək

BAYRAM GÜNÜ

Musiqisi Üzeyir Hacıbəyliyə, sözləri Mirmehdi Seyidzadəyə aiddir.

I

Azad ictimaiyyət gətirən nəslin bizi,
Sevinməli dəludür körpə qədimiz,
Biz azad hübbülük, ölkəmiz gülşən,
Bu bayram günündə gətirik şən-şən.

II

Səadət əsası Azərbaycan,
Odur qədimizin ləziz-buynuzun,
Gündə çiçəklənir Vətən torpağı,
Səadət Güneşi olan bayraq.

Mirmehdi Seyidzadə

Sual və tapşırıqlar

1. Hansı operanın söhnəyə çıxması? Nəyə diqqətəndirə bilərsiniz, operada hansı səhnələr ilə həqiqi hadisələri hansı fərq ayırır? Fikrinizi izah edin.

2. İlk opera janrının yaradıcıları kimlər olub?

3. Azərbaycanda milli operanın banisi hansı musiqiçi qəbulub?

Belə nəticəyə gəlinir ki, operanın librettosu balet librettosundan fərqlənir. Opera üçün libretto nəzmlə (şeyrlə), balet üçün libretto nəsrə yazılır. Libretto olmadan opera yazmaq mümkün deyil.

MAHNI ÖYRƏNƏK

Üzeyir Hacıbəylinin şair Mirmehdi Seyidzadənin sözlərinə yazdığı "Bayram günü" mahnısı öyrədilir. Şagirdlər mahnının xarakterini müəyyənləşdirirlər.

Mahnının müəllifi ilə tanışlıq müxtəlif cür ola bilər:

1. Müəllim tərəfindən təqdimat şəklində.
2. Şagirdlər fərdi şəkildə.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI (Düzgün cavabın qarşısında "+" işarəsi qoyun)

1. İlk opera harada yaranmışdır?

- a) Azərbaycanda ☐ b) Rusiyada ☐ c) İtaliyada ☐

2. "Koroğlu" operasının librettosunu kim yazıb?

- a) S.Rüstəm ☐ b) S.Vurğun ☐ c) M.S.Ordubadi ☐

6. LIBRETTO VƏ BALET

MƏQSƏD: 1. Librettonun baletdəki rolunu izah edir. 2. Librettonun musiqinin xarakterinə təsirini izah edir. 3. Mahnını not mətni ilə fərdi və kollektiv tərkibində birsəsli oxuyur.

Bu mövzunun öyrənilməsində beyin həmləsi, müqayisə, müzakirə və Venn diaqramı kimi iş üsullarından istifadə etmək tövsiyə olunur.

1

Bəstəkar Əfrasiyab Bədəlbəylinin əvvəlcə çox asta tempdə olan “Adajio”, sonradan əvvəlki tempdən cəldliyi ilə fərqlənən “Vals” musiqi nümunələri səsləndirilir.

2

Tədqiqat sualı kimi **“Baletdə libretto ilə musiqinin xarakteri arasındakı əlaqə necədir?”** — verilə bilər. Tədqiqatın aparılması üçün uşaqlara üzərində “Adajio” — cəld/ağır və Vals cəld/ağır yazılmış vərəqlər paylanılır, yenidən həmin musiqi nümunələri səsləndirilir. Şagirdlərə təklif olunur ki, bu nümunələrin templərini düzgün təyin edərək qarşısında “+” işarəsi qoysunlar.

Balet janrı haqqında, onun əsərin məzmununa uyğun olaraq rəqslərdən ibarət olması ilə əlaqədar məlumat verilir. Eyni zamanda şagirdlərə aydınlaşdırılır ki, baletin musiqisi yaranmamışdan onun məzmununu əhatə edən libretto olmalıdır.

LIBRETTO VƏ BALET

Balet — musiqili-xoreografik tamaşadır.
Balet — fransız dilindən tərcümədə “qız qalası” deməkdir. İlk balet əsəri de əla Fransada 15 oktyabr 1661-ci ildə tamaşaçı qarşısına çıxıb. Bu, İtalyan Bələhəzərləri təsəvvürləri quruluş verilmiş “Kraliçanın gülünə” — II balet” tamaşası idi.

“Kraliçanın gülünə” baleti”

Rusiyada XIX–XX əsrlərdə Pyotr Çaykovski, İqor Stravinski, Sergey Prokofyev və başqaları bu janrdakı maraqlı yaradıcılar. Azərbaycanı isə bu janr XX əsrin əvvəllərində Əfrasiyab Bədəlbəylinin, Qara Qarayevin, Fikrət Ələkbərovun, Araf Məlikovun, Aqil Əliyevin və başqalarının yaradıcılığına ix əksir. İrəndir.

Ünvanlı fərdli olacaq, baletin librettosunu yazır deyil, musiqi yazır. Balet xoreografik tamaşadır. Libretto rəqslər vasitəsilə həyata keçirilir.

Azərbaycanda və müasir dünyada ilk balet Xalq artisti Əfrasiyab Bədəlbəylinin “Qız qalası” baletidir. Libretto müəllifi bəstəkar Əfrasiyab Bədəlbəylinin “Qız qalası” baletidir. Libretto müəllifi bəstəkar Əfrasiyab Bədəlbəylinin “Qız qalası” baletidir.

“Qız qalası” baletində

DİFERENSİAL TƏLİM

Balet janrında librettonun və ona yazılmış musiqinin xarakterik xüsusiyyətləri haqqında fikir söyləyir, Azərbaycanda məşhur balet üçün libretto yazanların adlarını söyləyir.

“Qız qalası” baletinin librettosundakı xarakterik obrazlara uyğun şəkil çəkir;
Bu baletdən yadda qalan musiqi nümunələrinə ritmik müşayiət edir.

LAYIH

Balet janrının yaradılması üçün libretto yazan, bəstəkar və rəqsləri yaradan xoreoqrafın işi haqqında informasiya mübadiləsi aparılır və bu mövzuda müzakirə təşkil olunur.

Belə nəticəyə gəlinir ki, baletin yaradılması librettonun yazılmasından başlayır, sonradan bəstəkar onun musiqisini yazır, xoreoqraf isə musiqi və məzmunu görə rəqslər yaradır. Yəni libretto olmadan balet yazıla bilməz.

MAHNI ÖYRƏNƏK

Bəstəkar Polad Bülbüloğlunun şair Məstən Günərin sözlərinə bəstələdiyi "Şən Azərbaycan" mahnısı öyrədilir. Mahnının xarakteri müəyyən edilir, musiqi ilə məzmun arasında əlaqə şərh olunur:

a) Marş xarakterli; b) Oynaq rəqs xarakterli; c) Lirik mahnı xarakterli.

Librettonun müəllifi ilə tanışlıq müxtəlif cür ola bilər:

1. Müəllim tərəfindən təqdimat şəklində.
2. Şagirdlər fərdi şəkildə

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI (Düzgün cavabın qarşısında "+" işarəsi qoyun)

1. Balet janrı harada yaranmışdır?

a) Rusiyada ☐ b) Gürcüstanda ☐ c) Fransada ☐

2. Azərbaycanda ilk balet yazan bəstəkar kimdir?

a) A.Məlikov ☐ b) F.Əmirov ☐ c) Ə.Bədəlbəyli ☐

23

7. LIBRETTO VƏ OPERETTA

MƏQSƏD: 1. Librettonun operetta janrındakı rolunu izah edir.

2. Operetta librettosunu opera və balet librettosundan fərqləndirir.

3. Mahnını not mətni ilə fərdi və kollektiv tərkibində birsəli oxuyur.

Bu mövzunun öyrənilməsində beyin həmləsi, müqayisə, müzakirə və Venn diaqramı kimi iş üsullarından istifadə etmək tövsiyə olunur.

1

Üzeyir Hacıbəylinin “Arşın mal alan” operettasından “Əsgərin ariyası” dinlənilir. Eyni zamanda “Cahan xala”nın kupletlərinin melodiyası notla ifa olunur.

Tədqiqat sualı kimi **“Librettonun opera əsərinin yazılmasında nə kimi rolu var?”** — verilə bilər.

Tədqiqatın aparılması üçün müəllim uşaqlara suallarla müraciət edir:

— “Əsgərin ariyası” xaraktercə şəən, yoxsa qəmliidir?

— “Cahan xala”nın kupletlərinin xarakteri necədir?

— Libretto olmadan operetta yazmaq mümkündürmü?

Şagirdlər suallara cavab verirlər.

2

Opera ilə müqayisəli şəkildə operetta haqqında məlumat verilir. Aydın olur ki, operanın librettosu nəzmlə yazılır (yalnız şeirlərdən istifadə olunur), operettada isə həm də dram əsərlərində olduğu kimi danışiq mətnlərindən, dialoqlardan istifadə edilir. Eyni zamanda aydınlaşır ki, operetta üzərində iş, ilk növbədə, “libretto”dan başlanır.

LIBRETTO VƏ OPERETTA

Jak Offenbax İohann Ştruss (şəkil)

Operetta — vokal-rəqs səhnələrinin və dansçıq epizodlarının ibarət komediyə nəzərində musiqili səhnə əsəridir. Operetta, eyni zamanda musiqili komediya da adlanır. İlk operetta Frossada XIX əsrin ortalarında Jak Offenbax tərəfindən yazılmışdır.

Operetta bir musiqili janrı kimi Vyana şəhəri ilə əvvəllər. Operetta janrında əvvəl Ştruss və İohann Kalman kimi bəstəkarlar geniş nümunələr yaratmışlar. Ancaq şübhəsiz ki operetta janrına yaradıcısı Üzeyir Hacıbəyli'dir.

Operetta libretto əsərində yazılır. Bəstəkar librettodakı ariya, vokal, duet, trio, kvartet və xor ifaları üçün yazdığı musiqi nümunələrini müxtəlif qəbulçuluq musiqi bədaiyə. Operetta üçün yazılan libretto musiqi nümunələr və digər mətnlərdən ibarət olur. Operetta rəqsləri, geniş istifadə edilir.

BUNU DA BİLİN

Bir neçə musiqinin birgə ifasına ansambl deyilir. Ansamblın üzvləri sayı iki nəfərdən ibarət olursa — duet, üç nəfərdən ibarət olursa — trio, dörd nəfərdən ibarət olursa — kvartet, beş nəfərdən ibarət olursa — kvintet adlanır.

Musiqi dialoqlar: Üzeyir Hacıbəylinin “Arşın mal alan” operettasından “Əsgərin ariyası”

18

“Arşın mal alan” filmindən

DİFERENSİAL TƏLİM

Operetta janrında librettonun və ona yazılmış musiqinin xarakterik xüsusiyyətləri haqqında fikir söyləyir, Azərbaycanda məşhur operetta üçün libretto yazanların adlarını söyləyir.

“Arşın mal alan” operettasının librettosundakı xarakterik obrazlara uyğun şəkil çəkir;

Bu operettada yadda qalan musiqi nümunələrinə ritmik müşayiət edir.

Opera və balet janrlarında olduğu kimi operetta janrında da əsərin yaranması üçün, ilk növbədə, libretto yazan və bəstəkarın olması haqqında informasiya mübadiləsi aparılır və bu mövzuda müzakirə təşkil olunur.

"Argın mal alın" operettası 1918-ci ildə Bakıda Təqiyev Teatrında tamaşaçıya qoyulmuş. Əsərin həndisidir. Azərbaycanın məşhurluq beşiyi olan qadın bəstəkarıdır. Operettanın librettosunu yazmış və bəstəkarı Cəyir Həsəyevdir. Məhəmməd Füzulinin "Leyli və Məcnun" poematından götürülmüş qəssasdan bəyaz, operettanın əsli, bütövlüklə bəstəkar tərəfindən işlənib. Bu qəssas "Qəribin arıması"na əsaslanır. Nəticədə bir şey əhmiyyət qəssas tələsib.

Nəticə qəssasın, nəyək tələsib bəstəkar.

Mahnı öyrənmək

QARABAĞ

Məşhurluq Cəyir Həsəyevin, sözləri Rəfiq Zəkərinin.

I

Sən allahın, künüllərin,
Üstü alırsan,
Gəlir səni, Aşırıqan,
Bir əhli kəndə...

II

Qaylar uyar, güllər apar,
Məvi qəssasında,
Həm bəyazın, zəyik olmağın,
Sənə bəyaz bəyazında.

Nəticə:

Sən xarakterli "Qarabağ" əsəri
məni 6/8 xana çıxarırsan. "Şi-
tar" mahnısına əsaslanır.

Sual və tapşırıqlar

1. "Argın mal alın" operettasında bəstəkar hansı əsərdə bəyazdır?

2. Operettanın əsli təqdim edilib?

3. "Qarabağ" mahnısının qəssas xarakterli bəyazı nəyə əsaslanır? Bu bəyaz Qarabağ əsərində mahnı bəstəkarıdır, hansı mahnı əsərindədir?

4. Bəstəkar Cəyir Həsəyevin söz Rəfiq Zəkərinin sözərinə əsaslanıb. "Qarabağ" mahnısının qəssas bəstəkarının ifadəsindədir. Mahnıda qəssas, bəstəkar və mahnıçı Qarabağ mahnısını nəyə əsaslanır?

YouTube üzərindən axtarış qılın apar sözleri: Cəyir Həsəyev, Rəfiq Zəkəri, Qarabağ, Şi-tar, Əhli kənd.

Belə nəticəyə gəlinir ki, libretto olmadan operetta yazmaq qeyri-mümkündür.

Operetta librettosu opera və balet librettosundan diaqramların olması ilə fərqlənir.

MAHNI ÖYRƏNƏK

Bəstəkar Cəyir Həsəyevin Cəyir Həsəyevin şair Rəfiq Zəkərinin sözlərinə yazdığı "Qarabağ" mahnısı öyrədilir. Eyni zamanda mahnının yazıldığı 6/8 xanə ölçüsü təyin edilir və tonallığı müəyyənləşdirilir, şagirdlər onu qamata şəklində oxuyur.

Operettanın müəllifi ilə tanışlıq müxtəlif cür ola bilər:

1. Müəllim tərəfindən təqdimat şəklində.
2. Şagirdlər fərdi şəklində.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI (Düzgün cavabın qarşısında "+" işarəsi qoyun)

1. Operetta janrı harada yaranmışdır?

- a) İtaliyada ☐ b) Rusiyada ☐ c) Fransada ☐

2. Azərbaycanda ilk operettanı kim yazmışdır?

- a) S.Ələsgərov ☐ b) F.Əmirov ☐ c) Ü. Hacıbəyli ☐

LAYIH

8. MAHNI VƏ POEZIYA

MƏQSƏD: 1. Mahnıların yaradılmasında şeirin rolunu başa düşdüyünü izah edir. 2. Mahnının not və mətni ilə birsəslı oxuyur.

Bu mövzunun öyrənilməsində beyin həmləsi, müqayisə, müzakirə və Venn diaqramı kimi iş üsullarından istifadə etmək tövsiyə olunur.

1 Tarzən Ramiz Quliyevin ifasında Ramiz Mirişlinin “Dalğalar” mahnısı səsləndirilir.

Tədqiqat sualı kimi “*Mahnının instrumental ifası dedikdə nə başa düşülür?*” — verilə bilər.

Tədqiqatın aparılması üçün məhənnin dinlənilən instrumental ifası haqqında şagirdlərə sual verilir:

— Uşaqlar, siz bu musiqini telekanallarda, yaxud radioda eşitmisiniz?

Bundan sonra müəllim “Dəlğələr” mahnısını sözləri ilə müğğənni Şövkət Ələkbərovanın ifasında səsləndirir və belə sualla şagirdlərə müraciət edir:

— Bu mahnı ilə əvvəlki arasındakı nə fərq vardır?

Şagirdlər suallara cavab verirlər.

2 İzah edilir ki, mahnıdan əvvəl şeir yazılır, bundan sonra isə mahnının melodiyası yaradılır. Bundan başqa, əvvəlcə melodiya, sonra isə mahnının sözləri də musiqinin ritminə və xarakterinə uyğun olaraq şairlər tərəfindən yazıla bilər.

MAHNI VƏ POEZIYA

2

Ramiz Mirzali

Mahnı iki qəulə yaranır – insan, qəim insanlıq hisslərində, həzi əhvalında və insanlığın qədr pəncərində.

Vokalla və sözləri mahnı istisna olmaqla, mahnı – qəribə təvəqülün və təbəlləşmənin yaranır. Mahnı insanın – mənəvi ruhuna qula verir, onu qaldırır, sevinciyə, sevincliyə səsləyir. Bəzən mahnının melodiyası insanı qəim insanlıq aləmlərinə ifa olmaq. Bu, mahnının instrumental ifadə adlanır. Həbi Əliyev – kamançada, Vəfiq Mustafazadə – piano, Rəisli – gitarada, Kamil Cəlilov və İlham Nəcəfov – mofell, altlarda mahnıların qəim instrumental ifadələri seçilir. Ramiz Mirzəli "Dəlğələr" mahnısını xanəkar tərəf Rəisli Qəliyevin tərəf səsləndirən bu mahnının instrumental ifadəsi.

"Səgən" mahnının instrumental ifadəsi səslənən "Dəlğələr" mahnısı həzi və xəlil xarakəti, 3/4 xəms ölçüsünə mahnıdır.

Mahnı qəim insanlıq və mənəvi insanlıq

DƏLĞƏLƏR

Mahnı Rəisli Mirzəliyevin tərəf ifadə Rəisli Qəliyevin.

1

Ora səsizlə

Mahnı Rəisli Mirzəliyevin tərəf ifadə Rəisli Qəliyevin.

22

DİFERENSİAL TƏLİM

Mahnının iki üsulla yazılması haqqında fikir söyləyir, instrumental və vokal ifalarının oxşar və fərqli cəhətlərini müəyyənləşdirir. Melodiya və mətnin xarakteri arasında uyğunluğu aydınlaşdırır.

Dinlədiyi mahnının mətninə uyğun şəkil çəkir;
Dinlədiyi mahnıya əl və ayaq hərəkətləri ilə ritmik müşayiət yaradır.

İkinci aşamada uygun şekil çeker;
baş hareketleri ile ritmik müsayelet yaradır.

Mahnı janrının poeziya ilə əlaqəsi haqqında informasiya mübadiləsi aparılır və bu mövzuda müzakirə təşkil olunur.

Mahnı qrupu

NƏĞMƏLƏR

Musiqi Oqtay Rəcəbov, edib: Bəxtiyar Vahabzadənin

I

Nə qələr gözəldir baxı bir suda,
Dalğalar-dalğalar atan ağsular,
Cərpilə, döyülür ləzən şir kimi,
Bunu qəzə kimi yutan ağsular.

Nəqərat:

Gəzir yer üzünü, gəzir bələtini,
Əlimin yələti, şənlik bu gün,
Yurdumu dünyaya tənir bu gün,
Səzin o başına çatan ağsular.

II

Ünəndir, dayaqdır ürəyimin,
Gəlir hər anqələm kəməyimin.
Cəsinə düşəndə aparır bizi,
Bərim əlindən tutan ağsular.

Nəqərat:

III

Gəlir səvinə, gəlir də ki, qən səvər bizi,
Təpəşdən eyələ qəpəz bizi,
Sirlə bir ancaq aparır bizi,
Kələri səvinə qatın ağsular.

Nəqərat:

6/8 xatı alqışında olan ayın və qan xarakterli "Nəğmələr" mahnısı "Bəxtiyar Vahabzadə" mahnı üzərində bəstələnib.

Sual və tapşırıqlar:

1. Mətni olmayan mahnı necə adlanır?
2. Rəvət Mirişliyin "Dalğalar" mahnısının melodiyasının xarakterini necədir?
3. "Dalğalar" mahnısı hansı mahnı üzərində bəstələnib?
4. Melodiya mahnısının xarakterinə uyğun ol çalmaqla "Nəğmələr" mahnısında hansı xarakterli ritmləri tutan.

23

Belə nəticəyə gəlinir ki, dinlənən musiqi nümunələrinin melodiyaları eynidir, lakin birincidə söz olmur və onun əvəzinə melodiyayı tar ifa edir. İkinci ifada isə mahnının melodiyası sözlərlə səsləndirilir. Deməli, mahnının olması üçün şeir, yəni poeziya da olmalıdır.

YARADICI TƏTBİQETMƏ

Bəstəkar Oqtay Rəcəbovun şair Bəxtiyar Vahabzadənin sözlərinə yazdığı "Nəğmələr" mahnısı öyrədilir və şagirdlərə üzərində:

"Nəğmələr" — eynidir;
"Mahnılar" — fərqlidir yazılmış iş vərəqləri verilir.

Mahnının müəllifi ilə tanışlıq müxtəlif cür ola bilər:

1. Müəllim tərəfindən təqdimat şəklində.
2. Şagirdlər fərdi şəkildə.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI (Düzgün cavabın qarşısında "+" işarəsi qoyun)

1. "Dalğalar" mahnısının müəllifi kimdir?

- a) R. Quliyev ☐ b) R. Mirişli ☐ c) S. Rüstəmov ☐

2. Mətni olmayan mahnı necə adlanır?

- a) Romans ☐ b) Ballada ☐ c) Vokaliz ☐

9. AŞIQ MUSIQISI VƏ POEZIYA

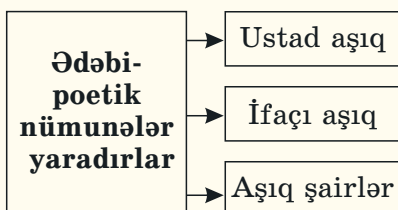
MƏQSƏD: 1. Aşiq musiqisinin saz alətində solo səslənməsi ilə bə-rabər, eyni zamanda aşiq poeziyası ilə əlaqəli olduğunu izah edir.
2. Mahnını kollektiv tərkibində birsəsli (unison) oxuyur.

Bu mövzunun öyrənilməsində şaxələndirmə, beyin həmləsi, mü-qayisə və müzakirə kimi iş üsulla-rından istifadə etmək tövsiyə olunur.

1 Aşiq Pənahnın “Unutma” şeiri sa-zın müşayiəti ilə şagirdlər tərəfindən oxunulur.

Tədqiqat sualı kimi “*Aşiq mahnılarının sözlərini kim yazır?*” — verilə bilər.

Tədqiqatın aparılması üçün üç kvadrat, içərisində aşağıdakı yazılar olan iş vərəqləri şagird-lərə paylanılır.

AŞIQ MUSIQISI VƏ POEZIYA

Aşiq sənəti bəstələrdən, xalq mənəklərindən, xalq musiqisindən qay-naq alır.

Dastan — aşıq poeziyasının ən müdrikliyi janrıdır. Azərbaycan dasta-mının ilk böyük abidəsi “Dədə Qorqud”dır. Dastanın bütün bəndlərində bəstə Qorqud qəzən (saz) çalır, aşıq mahnıları ifa edir. “Koroğlu” dastanı (XVII əsr) də aşıqlar tərəfindən söylənilir. Qəhrəmanlıq səhnələri ilə ya-raq, dastanların korqulu saz gəlir, aşıq söyləyədi oxuyur. Dastanlarda aşıqlar insanlara səvəne tövsiyə edir, yox göstərir, nəsihət və təsəlli verir. Aşıqlar gələcəyə də əlaqədar sülh və firəngliyi gətir.

Aşiq sənətinin ən müdrik (fəqihlər) ustası aşıqlardır. Onlar həm aşıq — gənclik, sevgi, fəniyə, münasibə yazır, həm də musiqi bəstələyir, oxuyur və saz çalır. Ustad aşıqlar xalq dastanlarını yadırlar. Təbii ki, yeni saz çalmaq və vaxtınq şübhələri olan aşıqlar ifaçı aşıqlardır. Aşiq yara-dıqlığın poetik aləmlərini yaradırlar: bəzi şairlər, daha doğrusu, aşıq-şairlərdir.

```

graph LR
    A[Ustad aşıqlar] --> B[Aşıq-şairlər (şairlər)]
    A --> C[Aşıqlar]
    A --> D[İfaçı aşıqlar]
  
```

Azərbaycanda Aşiq Əhməd Tufayevdir, Aşiq Vahid, Aşiq Əhməd, Aşiq Əhməd Bərdəşov, Aşiq Pənah kimi ustası aşıqlar yaşayıb-yaradırlar.

Məqsəd uyğun
Aşiq Pənahnın “Unutma” şeirini saz musiqisinin müşayiəti ilə ifadəli oxuyaq.

UNUTMA

Qırışdı elə səfər ocağı, a dostum,
Bü yerin bəy gətirdi yarı unutma!
Kəzər sənə bəy dığışdı dilləni,
Dökür Kürü, xan Arzu unutma!

Unutma Məhməd, qədir Gəvən,
Bəstənin gətirdi səhəni səfər
Görüb xalqın də bəy, gələn,
İk əyri aşıqlar dilləri unutma!

Götür yal yoldaş ol mənəmə,
Göndür Qorqudu qılantıya!
Bəstənin, Şərkatın, Xatun səndə
Bir də mən Pənahnı sənə unutma!

Musiqi dinləyib: Dastan bəstəçisi “Koroğlu” operasından “Koroğlu” aşıq mahnı!

24

DİFERENSİAL TƏLİM

2 Müəllim aşıqlar, onların ya-ratdıqları musiqi və şeirlər haq-qında məlumatlar verir. Sözlə, sözsüz aşiq musiqisinin olduğu və onları yaradanların məhz aşıqlar olduğunu aydınlaşdırır.

Ustad aşıqları, aşıq-şairləri və ifaçı aşıqları bir-birindən fərqləndirir, aşıq melodiylarından parçaları ifa edir, məşhur aşıqlar haqqında şifahi təqdi-mat edir.

Aşiq havalarının ritminə uyğun ritmik müşayiət yaradır;
Tanıdığı aşıqların adlarını söyləyir.

LAYIH

Üç cür aşiqqların olduğu və onların da özlərinə məxsus yaradıcılıqla məşğul olduqları haqqında informasiya mübadiləsi aparılır və bu mövzuda müzakirə təşkil olunur.

BUNİ DA İLİN

2009-cu ildə Azərbaycan aşıq sənəti UNESCO-nun bəşəriyyətin təvəqqülünə mülkiyyətində saxlanılması haqqında qərar qəbul edilmişdir.

Mahnıya girdi aşıq və oxuyduq

AZƏRBAYCAN

Nəf qəzə Səməd Vurğunun, mahnı Səməd Vurğunun.

I

Çox keçmiş bu dağlardan,
Duraqdolu bulcağlardan,
Ayrılarım kənli candan,
Azərbaycan, Azərbaycan!

Nəqarət:
Yax, yax, Azərbaycan,
Ay istən, Azərbaycan!

II

Bilir ki, oca mənəmə,
Yurtda, yurtda, mənəmə!
Anar, dığma Vətənime!
Azərbaycan, Azərbaycan!

Nəqarət:

III

Dağların baş qədr,
Ağ dərəyin bələdçisi,
Oğlun, qəzən bəstiyədir,
Azərbaycan, Azərbaycan!

Nəqarət:

Səadət tapşırıqları

1. Aşıq sənəti haqqında nə bilirsiniz?
2. "Kilub-İlde Qorqud, Bəstə və Təpəgə" əsəri filmini izləyin. Filmdə Bəstə Qorqud obrazına diqqət yetirin. O kənə kəllərdə görünür və hər dəfə gələndə aşıq nəzə hətək edir?
3. Bəstə kənə dastanları təqdimatı?
4. "Koroğlu" dastanını aşıq sənəti adınəməli adlandırmaq olarmı?
Vətənə üzrəndən axtarış üçün açar sözlər: Azərbaycan əsəri filmin, kənə, Bəstə Qorqud, Təpəgə, Bəstə.

Belə nəticəyə gəlinir ki, aşıq mahnıları aşıq şeirlərinin əsasında yaradılır. Aşıq şeirləri olmadan aşıq mahnılarının yaranması qeyri-mümkündür. Belə mahnıları ustad aşıqlar yaradır və ifa edirlər.

YARADICI TƏTBİQETMƏ

Mövzuya uyğun "Azərbaycan" aşıq mahnısı yada salınaraq bir daha ifa olunur. Bu mahnıda müəyyənləşdirilir ki, onun melodiyasını aşıqlar, sözlərini isə aşıq təbiətli dahi Azərbaycan şairi Səməd Vurğun yazmışdır. Qeyd etmək lazımdır ki, Səməd Vurğun həm də saz alətində gözəl ifa edirdi.

Mahnının müəllifi ilə tanışlıq müxtəlif cür ola bilər:

1. Müəllim tərəfindən təqdimat şəklində.
2. Şagirdlər fərdi şəkildə.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI (Düzgün cavabın qarşısında "+" işarəsi qoyun)

1. "Koroğlu" operasını kim yazmışdır?

- a) S.Hacıbəyov ☐ b) Ü.Hacıbəyli ☐ c) A.Zeynallı ☐

2. İlk dəfə Koroğlu obrazını kim oxumuşdur?

- a) L.İmanov ☐ b) M.Maqomayev ☐ c) Bülbül ☐

10. MUĞAM VƏ POEZIYA

MƏQSƏD: 1. Muğam musiqisinin yalnız Şərqə məxsusluğunu və əruz vəznində olan “Qəzəl”lərlə ifa olunduğunu izah edir. 2. Mahnını kollektiv tərkibində birsəsli (unison) oxuyur.

Bu mövzunun öyrənilməsində şəxələndirmə, beyin həmləsi, müqayisə, Venn diaqramı və müzakirə kimi iş üsullarından istifadə etmək tövsiyə olunur.

1 “Rast” muğamının “Bərdaşt” şöbəsi instrumental və vokal-instrumental ifadə səsləndirilir.

Tədqiqat sualı kimi *“Muğamı ifa edərkən xanəndələr hansı poeziya nümunəsindən istifadə edirlər?”* — verilə bilər.

Tədqiqatın aparılması üçün sinif 2 qrupa bölünür, I qrup oxşar, II qrup isə fərqli cəhətləri müəyyənləşdirirlər, müəllim isə şagirdlərin doğru cavablarını lövhədə çəkilməmiş Venn diaqramında qeyd edir. Sonra müəllim şagirdlərə sualla müraciət edir:

— Muğam musiqisi olmasaydı, qəzəli necə oxumaq olardı?

— Qəzəl poeziya janrı hansı xalqlara məxsusdur?

Bundan sonra Niyazinin “Rast” simfonik muğamından “Bərdaşt” səsləndirilir və əvvəlki dinlənən “Bərdaşt”larla müqayisə olunur.

2 Müəllim şagirdlərə muğam və poeziyanın bir növü olan qəzəl haqqında sadə məlumat verir.

MUĞAMLARIN NÖVLƏRİ

Yeddi əsas Azərbaycan klassik instrumental muğamı bunlardır: “Rast”, “Sür”, “Səgah”, “Çalğılı”, “Bəyül-Səva”, “Şüştər”, “Hüseyni”. Üstəli Hacıbəyli muğamlara əlavə etdiyi xüsusi-cəhətləri belə təsnif etmişdir:

Instrumental muğamlar:

- “Rast” muğamının “Bərdaşt” şöbəsi instrumental və vokal-instrumental muğamlara bölünür. Bu muğamların oxşar və fərqli cəhətləri vardır.

Vokal-instrumental muğamlar:

OXŞAR CƏHƏTLƏRİ

1. Şöbələrin adı eynidir.
2. Şöbələr eyni musiqi intonaşiyalarından təşkil olunur.
3. Musiqinin təklifi eynidir.
4. İfa olunan muğamların adı eynidir.

FƏRQLİ CƏHƏTLƏRİ

1. Muğamı xanəndə oxuyur, ona fər və kamənçə müşayiət edir.
2. Muğam şöbələri oxumarkən qəzəllər də ifadə olunur.
3. Böyük şöbələr arasında təmaslar olur.
4. Kiçik şöbələr arasında dəyişikliyə əsasən xarakterli dirisgələr, nəğmələr olur.

Musiqi dirisgələri

“Rast” muğamının “Bərdaşt” şöbəsi əvvəlcə təmə (kamançanın), sonra isə xanəndə və musiqiçilərin ifasında dirisgəlik.

26

DİFERENSİAL TƏLİM

Azərbaycan muğamlarının adlarını sadalayır və xarakteri haqqında fikir söyləyir, muğamları bir-birindən səslənməsinə görə fərqləndirir.

Muğam ifaçılarının adlarını sadalayır; Muğamı müşayiət edən üçlük haqqında fikir söyləyir.

Muğam və qəzəl poeziya nümunəsi arasındakı əlaqələr haqqında informasiya mübadiləsi aparılır və bu mövzuda müzakirə təşkil olunur.

Notla oxuyaq: "Rast" muğamının "Bardast" qışqısından bir parça.

Musiqi dilindəki: Niyazi "Rast" simfonik muğamından "Bardast" qışqısı

"Bardast" "Rast" muğamının giriş hissəsidir. Bu musiqi parçası təntənəli xarakterlidir. "Rast" simfonik muğamını görkəmli Azərbaycan dilçisi və bəstəkarı Niyazi 1949-cu ildə yazmışdır.

Mahnı öyrənilir

VƏTƏNİMSƏN

I

Düğ gülləri mən rəng çalar xulu kimi,
Bənövşələr güllərin xulu kimi,
Nəğmələr də dodaqların bəli kimi,
Şübləylir dodaqları səhər-axşam.

Nəğmə:
Ann torpaq, ana diyar, anı mənimsən,
Öməlin, günün, ruhun, canın, Vətənimsən.

II

Göylərdə ürəkli ceyran öpür,
Örək kimi dənizdən dəyir sürür,
Dəyirinsən əgər sevgidən yanan öpür,
Ağrıların Xəzər dənizə yanan bir qur.

**"Rast" muğamının əsas-
lansı bu mahnı 6/8 xüsusi
ölçüdə, anı xarakterli
və zəld tempdə səslənir.**

Analiz və tapşırıqlar:

1. Instrumental və vokal-instrumental muğamların oxuyar və fərqli cəhətləri hansılardır?
2. R. Mirişlinin Azərbaycan muğamlarını tanıyırsınız?
3. Muğamları ədəbi-rubayilərə görə iki qrupa bölmək lazım gələrsə, "Şər" muğamı ilə "Beyati-Şiraz" aynı qrupa düşə bilərmi? Şərh edin.

Belə nəticəyə gəlinir ki, muğam musiqisi olmasaydı, onda qəzəllər musiqisiz oxunardı. Ona görə də ifa tərzinə görə aşağıda göstərilən muğamlar mövcuddur:

a) Vokal-instrumental muğamlar (qəzəllərdən istifadə olunur).

b) Instrumental muğamlar (yalnız Azərbaycan xalq çalğı alətlərinin ifasında səslənir).

YARADICI TƏTBİQETMƏ

Bəstəkar Ramiz Mirişlinin şair Fikrət Qocanın sözlərinə bəstələdiyi və "Rast" muğamının intonasiyalarına əsaslanan "Vətənimsən" mahnısı öyrədilir.

Mahnının müəllifi ilə tanışlıq müxtəlif cür ola bilər:

1. Müəllim tərəfindən təqdimat şəklində.
2. Şagirdlər fərdi şəkildə.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI (Düzgün cavabın qarşısında "+" işarəsi qoyun)

1. Azərbaycan klassik muğamları ifa xüsusiyyətlərinə görə neçə qrupa bölünür?

- a) Dörd ☐ b) Üç ☐ c) İki ☐

2. R. Mirişlinin "Vətənimsən" mahnısının xarakteri necədir?

- a) Şən ☐ b) Qəmli ☐ c) Təntənəli ☐

11. ZƏRBİ-MUĞAM VƏ POEZİYA

MƏQSƏD: 1. Muğam janrında olduğu kimi “Zərbi-muğam”larda da musiqinin “Qəzəl”lərlə, yaxud aşiq şeirləri ilə ifa olunduğunu izah edir.
2. Mahnını kollektiv tərkibində birsəsli (unison) oxuyur.

Bu mövzunun öyrənilməsində şəxələndirmə, beyin həmləsi, müqayisə, Venn diaqramı və müzakirə kimi iş üsullarından istifadə etmək tövsiyə olunur.

- 1 “Arazbarı” zərbi-muğamı və Üzeyir Hacıbəylinin Avropa trio-su üçün yazdığı eyniadlı “Arazbarı” əsəri səsləndirilir.
Tədqiqat sualı kimi **“Zərbi-muğam musiqisini hansı poeziya nümunəsi vasitəsilə ifa etmək mümkündür?”** — verilə bilər.
Tədqiqatın aparılması üçün lövhədə Venn diaqramı çəkilir. Hər iki musiqi nümunəsi səsləndikdən sonra onlar arasında oxşar və fərqli cəhətlər şagirdlər tərəfindən qeyd olunur, müəllim isə doğru cavabları lövhədəki Venn diaqramında yerləşdirir. Bundan sonra sinfə suallarla müraciət olunur:
 - Zərbi-muğamların ifasında hansı şeir nümunələrindən istifadə olunur?
 - Zərbi-muğam musiqisi olmasaydı, bu iki musiqidə səslənən şeirlərin vəziyyəti necə olar?
- 2 Müəllim zərbi-muğamın klassik muğamlardan fərqi haqqında məlumat verir və onun ifasında şeirlərin rolunu aydınlaşdırır.

ZƏRBİ-MUĞAM VƏ POEZİYA

Zərbi-muğamlarda improvizasiya üstünlük təşkil edir. Ona görə də bu muğamları “Zərbi-muğam”, yəni “Ritmik muğam” deyirlər. Zərbi-muğamlar aşağıdakılardır:

```

            graph TD
                A[Həştə] --> B[Zərbi-muğamlar]
                C[Səməvî muğam] --> B
                D[Mənsəbiyyə] --> B
                E[Arazbarı] --> B
                B --> F[Məni]
                B --> G[Həştə]
                B --> H[Orqan]
                B --> I[Qarabağ şikəstəsi]
                B --> J[Konçerçkato]
            
```

Seyid Şuşinski

8/4 rəqs ölçüsünə malik, yarı əvvəl-sonluyyəli “Arazbarı” aralıq ifa olunur. Onun məşhur ifaçılarından biri arasında Seyid Şuşinski olub. “Arazbarı” filialı rəqsə və ona qonşu olan Cənubi Azərbaycan mədəniyyətində yaranmışdır. Adətən, bu zərbi-muğamın ifasında aşiq şeirləri istifadə olunur.

Üzeyir Hacıbəyli “Sə” muğamından qiblədən “Arazbarı” zərbi-muğamı arasında sinli alətlər orkestri üçün eyniadlı əsər yazmışdır. “Leyli və Məcnun” operasının səhnəyə gətirilməsi də həmin “Arazbarı”dan istifadə edərək orkestrin ifasında qeyd edilmişdir.

Musiqi dinləyək: Üzeyir Hacıbəylinin “Arazbarı” zərbi-muğamından bir parça sinli alətlər orkestrinin ifasında

Sinli alətlər orkestri

DİFERENSİAL TƏLİM

Ritmik muğamların adlarını söyləyir;
“Arazbarı” zərbi-muğamının adının mənasını aydınlaşdırır;
Zərbi-muğamlar haqqında şifahi təqdimat edir.

Zərbi-muğam ifaçılarının adlarını sadalayır;
Zərbi-muğamın ritmini əl çalmaqla tutur.

LAYIH

Zərbi-muğamlarda istifadə olunan şeir nümunələrinin rolunun müəyyən edilməsilə əlaqədar informasiya mübadiləsi aparılır və bu mövzuda müzakirə təşkil olunur.

Mahnı öyrənək

QIŞ MAHNISI

Musiqi Əfsər Cavanşirovun, sözləri Tofiq Mütəllibovundur.

I

Bir tərəf yağır qur,
Təz gəlir dız, uşaqlar.
Ağ geyinib nənə, dağ,
Qorxupuz otoyol.

II

Giləməlidir turalar,
Buz bağlayıb çəmənlar.
Dənub güllər, qopalar,
Əsir soyuq kələklər.

Nəqarət:
Qış gəlir, qış gəlir,
Bu yerlərə xoş gəlir.
Nəyləyəcək qur biza,
Dənub olub buhar biza.

BUNU DA BİLİN

Dünya şöhrətli bəstəkar Firanqiz Əlizadə "İntihar" operasında məşhur "Qarabağ gicəstəsi"ni istifadə etmişdir. Operanın librettosunu inqilabçı Nərgiz Pəşayeva yazmışdır.

Sual və tapşırıqlar

1. "Arazbarı" hansı janra aid musiqi nümunəsidir?
2. "Arazbarı" instrumental əsərini hansı bəstəkar işləmişdir?
3. "Qış mahnısı"nın süzümünə ədədə qış haqqında rəsm çəkəndir. Bu mahnının hansı sözlərinə rəsmə köçürərdiniz?
4. Seyid Şərinəbi haqqında araşdırma aparın. Xanəndənin xalqda və soyadını müəyyənleyin.
5. Arif Bəhərovun ifasında "Qarabağ gicəstəsi" zərbi-muğamını dinləyin. Bu muğamın niyə zərbi-muğam adlandırılmasını əyləndirə bilərsiniz.

YouTube-lərdən axtararaq üçün açar sözlər: "Qarabağ gicəstəsi", zərbi-muğam, Arif Bəhərov.

Belə nəticəyə gəlinir ki, zərbi-muğam musiqisi olmasaydı, onda istifadə olunan aşırıq şeir nümunələri yalnız şeir kimi oxunardı.

MAHNI ÖYRƏNƏK

Yeni il bayramına həsr olunmuş Əfsər Cavanşirovun Tofiq Mütəllibovun sözlərinə bəstələdiyi "Qış mahnısı" əvvəlcə frazalarla, sonra isə musiqi cümlələri ilə öyrədilir.

Mahnının müəllifi ilə tanışlıq müxtəlif cür ola bilər:

1. Müəllim tərəfindən təqdimat şəklində.
2. Şagirdlər fərdi şəkildə.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI (Düzgün cavabın qarşısında "+" işarəsi qoyun)

1. "Arazbarı" hansı muğam janrına aiddir?

- a) Muğam dəsgahı ☐ b) Zərbi-muğam ☐

2. "Arazbarı" zərbi-muğamını hansı bəstəkar simli alətlər orkestri üçün işləmişdir?

- a) F.Əmirov ☐ b) Q. Qarayev ☐ c) Ü. Hacıbəyli ☐

12. ROMANS VƏ QƏZƏL

MƏQSƏD: 1. Klassik Azərbaycan romans janrının yaradılmasında qəzəl janrının rolunu başa düşdüyünü izah edir. 2. Mahnını not və mətni ilə birsəslə oxuyur.

Bu mövzunun öyrənilməsində şəxələndirmə, beyin həmləsi, müqayisə, Venn diaqramı və müzakirə kimi iş üsullarından istifadə etmək tövsiyə olunur.

1 Üzeyir Hacıbəylinin Nizami Gəncəvinin “Sənsiz” qəzəlinə bəstələdiyi eyniadlı romans səsləndirilir.

Tədqiqat sualı kimi “Azərbaycanda romans-qəzəl janrını kim yaratmışdır və o, hansı dahi klassik şairimizin yaradıcılığından istifadə etmişdir?” — verilə bilər.

Tədqiqatın aparılması üçün lövhəyə dahi şairimiz Nizami Gəncəvinin və dahi bəstəkar Üzeyir Hacıbəylinin şəkilləri qoyulur.

Lövhədəki şəkillərin altında adlar yazılmadığından, müəllim şagirdlərə belə sual verir:

— Lövhədəki şəkillərdə kimlər təsvir olunublar?

Uşaqlar suallara cavab verirlər.

2 Müəllim romans və Azərbaycanda bu janrın yaranması haqqında, eyni zamanda romans-qəzəl janrının yaranması ilə əlaqədar qısa məlumat verir. İlk romansın Azərbaycanda Asəf Zeynallı, ilk romans-qəzəl janrının isə Üzeyir Hacıbəyli tərəfindən yaradıldığı şagirdlərə çatdırılır.

ROMANS VƏ QƏZƏL

Romans — səs və instrumental (çox zaman forte-pianoda) müşayiətlə oxunan musiqi şəkildir. Azərbaycanda romans janrının yaradıcısı bəstəkar Asəf Zeynallı olub.

Azərbaycan musiqisində romans-qəzəl deyilən bir janr da var. Romans-qəzəl janrı 1910-cı illərdə Üzeyir Hacıbəylinin yaradıcılığında meydana gəlib. Dahi Nizami Gəncəvinin 800-ü illik yubileyi münasibətilə Üzeyir Hacıbəyli saldı iki qəzəl arasında “Sənsiz” (1941) və “Sevgili cənab” (1943) romanslarına yox. Bununla da romans-qəzəl janrının təməlini qoydu.

“Sənsiz” və “Sevgili cənab” romans-qəzəllər musiqi təsnifatı baxımından Azərbaycanın orijinalıdır, almanlar milli kollekti ilə fərqlənir. Üzeyir Hacıbəyli isə hər iki romansa qəzəlin sinqlet adını fərdi mənəviyyətə verdi.

“Sənsiz” və “Sevgili cənab” romanslarının ilk ifaçısı dünya şöhrətli müğənni Bəhruz olub.

Mahnı öyrənilir:

SƏNSİZ
Müəllif: Üzeyir Hacıbəyli, söz: Nizami Gəncəvi

Hər gecəni ölə kədə, qüssə, fəlakət sənsiz,
Hər rəfə qədlin, hədərdə gəlir o saat sənsiz!

Sənə ol səli ələyən vədəmənd içtim, tənə,
Hər birini yandı cənn, yox daha tapat sənsiz!

Başa bir yarı necə istədim, eyni uşaq, mənə,
Bilicən, sən də dedim: “Yox yarı həyat sənsiz!”

Sən mənə qəlbəmə ləkin, sənə qul, ölə kəmə,
Sən mənə, mən sənə, bir bəyən, afət, sənsiz!

Sən Nizamiyə apər arxayın olan da, güldüm,
Gecə-gündüz arıyıb, sənədi rahat sənsiz!

DİFERENSİAL TƏLİM

Romans-qəzəl janrının yaranması haqqında fikrini bildirir;

Onun romans janrından fərqi göstərir;

Romans-qəzəl janrında yazmış bəstəkarların adını söyləyir.

Məzmunu uyğun şəkillər çəkir;

Əl çalmaq və ayaq tappılısı ilə romansın ritmini tuturlar.

LAYIH

Üzeyir Hacıbəylinin “Sənsiz” və “Sevgili canan” romans-qəzəllərinin yaranmasında Nizaminin qəzəllərinin əhəmiyyəti ətrafında informasiya mübadiləsi aparılır və bu mövzuda müzakirə təşkil olunur.

Tofiq Qəliyev, Süleyman Ələsgərov, Cəhangir Cəhangirov, Ağahən Rzayeva, Şəfiqə Axundova, Rəis Məstafəyev, Vəlif Adıgözəlov və digərləri romans janrının göstəriciləri kimi adınları yazmışlar. Belə romans-qəzəllərdən biri də Süleyman Ələsgərovun Məhəmməd Füzulinin qəzəlinə yazdığı “Vətənimdir” romansıdır.

Musiqi dinləmək

VƏTƏNİMDİR
Musiqisi Süleyman Ələsgərovun, sözləri Məhəmməd Füzulinindir.

İstəyir:

Pənbeylə dənizlərim içməmişdir bədənini,
Düni olduqca ləzzətli bədən, dəniz kəfəlini.
Can cananı dənizlə, vətənəmə olmas, ey dill
Nə niza söyləyillər, ol nə səmildir, nə əsəlin.

Edənəm sərk, Füzuli, səri-kəyin yaran,
Vətənimdir, vətənimdir, vətənimdir, vətənim.

Məhəmməd Füzuli

QALIBLƏR MAHNISI
Musiqisi Qəmbər Hüseynlinin, sözləri Ələkbər Ziyatayındır.

Sual və tapşırıqlar

1. Romans nədir?
2. Romans-qəzəl nədir?
3. Üzeyir Hacıbəylinin yaratdığı hansı romans-qəzəlləri tanırırsınız?
4. “Romans” və “romans-qəzəl” janrlarının özər və fərqi. Əhatələri aradırsınız. Hansı mahnıları ilə onlar bir-birinə bənzəyir?
5. Məhəmməd Füzulinin “Vətənimdir” qəzəlinə əsasən, Məhəmməd Füzulinin əsli və əsəlini dəqiqləşdirin.

31

Belə nəticəyə gəlinir ki, əgər Nizaminin adı çəkilən qəzəlləri olmasaydı, onda Üzeyir Hacıbəylinin qeyd olunan romans-qəzəlləri də olmazdı.

MUSIQİ DİNLƏYƏK

Bəstəkar Süleyman Ələsgərovun Məhəmməd Füzulinin sözlərinə yazılmış “Vətənimdir” romans-qəzəli səsləndirilir, sonra notla bir parça ifa olunur.

Vətənpərvlik mövzusunda olan, Qəmbər Hüseynlinin Ələkbər Ziyatayın sözlərinə yazdığı “Qaliblər mahnısı” yada salınaraq bir daha ifa olunur.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI (Düzgün cavabın qarşısında “+” işarəsi qoyun)

1. “Sənsiz” və “Sevgili canan” romans-qəzəlini yazan bəstəkarın adı nədir?

a) A.Zeynallı ☐ b) M.Maqomayev ☐ c) Ü.Hacıbəyli ☐

2. “Vətənimdir” mahnısının sözlərini kim yazmışdır?

a) Nizami ☐ b) Nəsimi ☐ c) Füzuli ☐

LAYIH

Musiqi və rəssamlıq sənətində oxşar olan terminlərlə əlaqədar informasiya mübadiləsi aparılır və bu mövzuda müzakirə təşkil olunur.

Tahir Səlahov. "Təvəzülər" "Yeni dəniz"

Xəliq rəssamı Tahir Səlahovun "Təvəzülər" və "Yeni dəniz" əsərlərində rəssamlıq dərəcəsi Xəzər dənizi sərgilədiyi aydın görünür.

Həm Qara Qarayev, həm də Tahir Səlahov dəniz obrazı yaradıb. Hər ikisi müəllim Xəzər əsərləridir – Qara Qarayev musiqisi, Tahir Səlahov isə təsviri incəsənətidir.

Mahnı dinləyək

GƏNCLİK MAHNISI

Musiqisi Qara Qarayev, sözləri Yevgeni Dolmatovskininindir. Yəqinə edən Yusif Həsəndəyirdir.

I

Dəlişli Xəzər dənizi səhər,
Eli qatından bir qatır.
Bu yerdən, bu yerdən,
Gəlmişdir lag həyat.

Nağarət:
Bac vətən, iftixar,
Dürü səhər olar.
Buraqlar dənizdən,
Qorxan var, qorxan.

II

Hər pəndəni gər dəniz, lən.
Əlveriş çəkər hələ gənc, lən güclü.
Qorxuluq və dərliş,
Buraqlar dəniz.

Nağarət:

İftixar və iftixar

1. Tahir Səlahovun Xəzər dənizi obrazı hansı əsərlərində?

2. "Gənclik mahnısı" filminin hansı musiqisi çalındı?

3. Aghaiz Hüseynova və "Bülbüllər" cəmiyyəti arasında hansı münasibət var?

4. "Gənclik mahnısı" mahnısı hansı dənizdir? Rəis Mirzə və Məmməd Əliyev "Gənclik mahnısı" mahnısı ilə Tahir Səlahovun əsərlərini nə birləşdirir?

Yusif Həsəndəyinin yazdığı dəniz qatır sözləri: "Gənclik mahnısı" mahnısında, Aghaiz Hüseynova, "Bülbüllər" cəmiyyəti.

35

Belə nəticəyə gəlinir ki, Azərbaycan və dünya mədəniyyətində mövzu baxımından birbirinə oxşar musiqi və təsviri incəsənət əsərləri mövcuddur.

YARADICI TƏTBİQETMƏ

3 Qara Qarayevin şair Yevgeni Dolmatovskinin sözlərinə bəstələdiyi "Gənclik mahnısı" öyrədilir. Xəzər dənizi ilə əlaqədar bir neçə təsvir şagirdlərə təqdim olunur və mahnıya uyğun gələn şəkilləri göstərmək tapşırılır.

Musiqi və təsviri incəsənət nümunələrinin müəllifi ilə tanışlıq müxtəlif cür ola bilər:

1. Müəllim tərəfindən təqdimat şəklində.
2. Şagirdlər fərdi şəkildə.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI (Düzgün cavabın qarşısında "+" işarəsi qoyun)

1. "Dənizi fəth edənlər" filminin musiqisini kim yazmışdır?

- a) A.Məlikov ☐ b) F.Əmirov ☐ c) Q.Qarayev ☐

2. Q.Qarayevin "Gənclik mahnısı"nın xarakteri necədir?

- a) Vals ☐ b) Şux, oynaq ☐ c) Qəmli ☐

Azərbaycan xalq musiqi nümunələrinin məzmununun rəssamlıq əsərlərində əks olunduğu haqda, musiqi və rəssamlıq sənətində oxşar olan terminlərlə əlaqədar informasiya mübadiləsi aparılır və bu mövzuda müzakirə təşkil olunur.

"Tərəkəmə" xalq rəqsi. "Tərəkəmə", məsələn, maddələrlə inşə edilən və Azərbaycanın müxtəlif yerlərində məskunlaşmış kəçəri bəzənə tayfalarının rəqsi nümunəsidir. "Tərəkəmə" Azərbaycan xalq rəqsi 6/8 xana ölçülü, şən xarakterlidir. Cəld tempo əsliki mələdissən var. "Tərəkəmə" rəqsi ilə Təğırul Nərimanbəyovun "Buzovna kəndində bayram" təbii bəzənə skreli-çalğıyısı uşağı gəlir. Bəzən Buzovna kəndindəki adı kəndlərdən biri təsvir olunur. Bəzən rəqslərdə klanet, zurna, sağara ügülmə təsvir olunur. Bu ügülmə ilə etdiyi rəqsin səsləri altında oğullar rəqə səfilər. "Buzovna kəndində bayram" təbii bəzənə təsvir edilən şən xarakterli Azərbaycan rəqslərinin ritmi ilə təsvir. Bəzən "Bakda toy", "Mahnı", "Oxuyan qız" təbii bəzənə təsviri də şən, gülməli xarakterli musiqi nümunələrində yəni ola bilər.

MƏNİM BAĞIM
Mahnıçı: Qəmbər Hüseynli, sözleri: Gəray Fəzlini.

I
Gəlir, ay uşaqlar,
Gəlir bağima,
Baxma hər gillimə,
İlə yarpağıma.

II
Baxma mən ağsaqal,
Ağsaqlıqam,
Hər ağsaqlıqam,
Ara da çəkmişəm.

III
Mənə qızın gəlir,
Hər ağsaqlıqam,
Baxma hər yarpağıma,
Bu göm yarpağı.

Sən rəqə xarakterli, 6/8 xana ölçülü, "Mahnı bağım" mahnısının qız adı və təbii bəzənə təsviri var.

Sən və təsviri
1. Təğırul Nərimanbəyovun hansı əsərində musiqi nümunəsi öz əsərində təsvir edilir?
2. "Tərəkəmə" rəqsi haqqında nə deyə bilərsiniz?
3. Aşağıdakı əsəri?
4. "Tərəkəmə" rəqsinin musiqisini dinləyin. Bu rəqə ilə Təğırul Nərimanbəyovun "Buzovna kəndində bayram" təbii bəzənə skreli-çalğıyısını müqayisə edin.
Təğırul Nərimanbəyovun əsəri qız adı və təbii bəzənə təsviri də şən, gülməli xarakterli musiqi nümunələrində yəni ola bilər.

Belə nəticəyə gəlinir ki, hər bir musiqi əsərinin özünəməxsus məzmunu və xarakteri olduğundan rəssamlar bu xüsusiyyətləri öz rəsm əsərlərində göstərə bilərlər.

MAHNI ÖYRƏNƏK

Bəstəkar Qəmbər Hüseynlinin şair Gəray Fəzlinin sözlərinə yazdığı, şən rəqə xarakterli, 6/8 xana ölçülü, "Mənim bağım" mahnısı öyrədilir.

Musiqi və təsviri incəsənət nümunələrinin müəllifi ilə tanışlıq müxtəlif cür ola bilər:

1. Müəllim tərəfindən təqdimat şəklində.
2. Şagirdlər fərdi şəkildə.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI (Düzgün cavabın qarşısında "+" işarəsi qoyun)

1. "Tərəkəmə" rəqsinin xarakteri necədir?

- a) Cəld, oynaq ☐ b) Kədərli ☐

2. "Buzovna kəndində bayram" rəsm əsəri kimə məxsusdur?

- a) T.Salahov ☐ b) T.Nərimanbəyov ☐ c) M.Abdullayev ☐

15. MUĞAM DƏSGAHLARI

MƏQSƏD: 1. Muğamla təsviri incəsənət arasında əlaqələri izah edir.

2. Mahnını not və mətni ilə birsəsli oxuyur. 3. Mahnını kollektiv tərkibində birsəsli (unison) oxuyur.

Bu mövzunun öyrənilməsində şəxələndirmə, beyin həmləsi, müqayisə və müzakirə kimi iş üsullarından istifadə etmək tövsiyə olunur.

1 “Rast” muğamından bir parça tarın, kamançanın və Zülfi Adıgözəlovun ifasında səsləndirilir.

Tədqiqat sualı kimi *“Dinlənilən musiqi nümunələri arasında hansı oxşar və fərqli cəhətlər vardır?”* — verilə bilər.

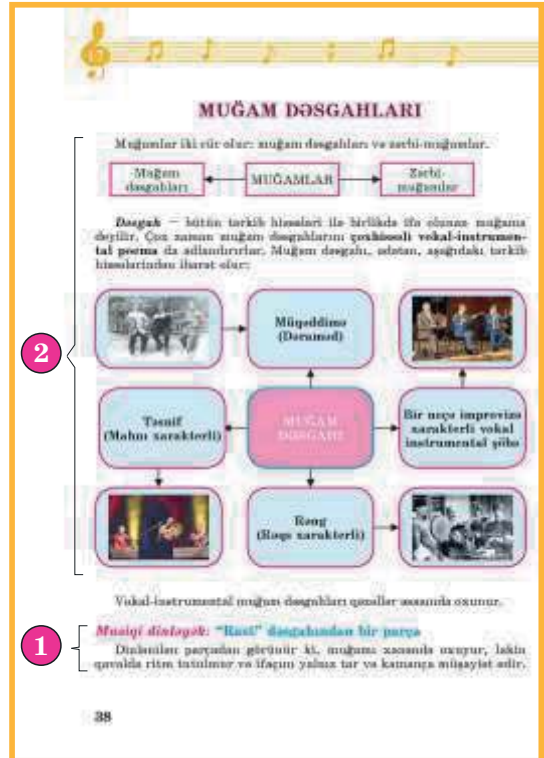
Tədqiqatın aparılması üçün səslənmə müddətində Toğrul Nərimanbəyovun “Muğam” əsəri lövhədən asılır. Tədqiqatın gedişində “Bizim ölkə” mahnısı səsləndirilir və onun “Rast” muğamına əsaslandığı aydınlaşdırılır.

Bundan sonra şagirdlərə suallar verilir:

— Dinlədiyiniz muğamda neçə musiqiçi iştirak edir?

— Rəssam Toğrul Nərimanbəyovun “Muğam” əsərində neçə musiqiçi görürsünüz?

2 Hər bir muğamın özünəməxsus məzmunu və insana emosional təsiri mövcuddur. Məhz bu xüsusiyyətlərdən istifadə edən rəssamlarımız muğamın məzmununu təsviri incəsənət nümunələrində çəkməyə başladılar.

DİFERENSİAL TƏLİM

Muğamların növləri haqqında fikir söyləyir;

Muğam dəsğahlarını instrumental muğamlardan fərqləndirir.

Muğam mövzusunə uyğun təsviri sənət əsərlərinin adını söyləyir;
Toğrul Nərimanbəyovun “Muğam” əsərindəki ifaçıları çalğıqları musiqi alətlərinə görə fərqləndirir.

LAYIH

Rəssamlarımızın Azərbaycan muğamlarının məzmununa uyğun gələn təsviri incəsənət nümunələri ətrafında informasiya mübadiləsi aparılır və bu mövzuda müzakirə təşkil olunur.

1

2

3

Belə nəticəyə gəlinir ki, klassik Azərbaycan muğam dəsgahlarının məzmununa uyğun olan rəsm əsərlərinə Azərbaycan rəssamlarının yaradıcılığında rast gəlmək mümkündür.

YARADICI TƏTBİQETMƏ

Fikrət Əmirovun şair Teymur Elçinin sözlərinə bəstələdiyi "Rast" muğamının üstündə yazılmış "Bip-bipin nəğməsi" öyrədilir. Uşaqlara çatdırılır ki, Azərbaycan muğamı məşhur xanəndə Alim Qasimovun ifasında kosmosa göndərilmişdir.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI (Düzgün cavabın qarşısında "+" işarəsi qoyun)

1. "Rast" simfonik muğamı hansı bəstəkarə məxsusdur?

a) S.Ələsgərov ☐ b) F.Əmirov ☐ c) Niyazi ☐

2. "Bip-bipin nəğməsi" hansı muğama əsaslanıb?

a) "Şur" ☐ b) "Segah" ☐ c) "Rast" ☐

LAYIH

16. MUSIQIDƏ VƏ TƏSVİRİ İNCƏSƏNƏTDƏ SÜLH MÖVZUSU

MƏQSƏD: 1. Sülh mövzusunda yazılmış musiqi və təsviri incəsənət nümunələri arasında əlaqələr olduğunu izah edir. 2. Mahnını not mətni ilə fərdi və kollektiv tərkibində birsəsli oxuyur.

Bu mövzunun öyrənilməsində şəxələndirmə, beyin həmləsi, müqayisə və müzakirə kimi iş üsullarından istifadə etmək tövsiyə olunur.

1 Qara Qarayevin “Məktəblilərin sülh haqqında mahnısı” səsləndirilir.

Tədqiqat sualı kimi **“Qara Qarayevin “Məktəblilərin sülh haqqında mahnısı”nın mövzusunda uyğun hansı rəssamların əsərlərini tanıyırsınız?”** — verilə bilər.

Tədqiqatın aparılması üçün şagirdlərə içərisində dinlənən mahnının xarakteri ilə əlaqədar üç müxtəlif cavab (şən, təntənəli, qəmli) yazılmış iş vərəqləri paylanılır. Şagirdlərə bu üç cavabdan doğrusunu təyin edib qarşısında “+” işarəsi qoymaq tapşırılır. Lövhəyə İspaniyanın məşhur rəssamı Pablo Pikassonun “Sülh göyərçini” rəsmi asılır.

Bundan sonra Cövdət Hacıyevin “Sülh uğrunda” simfonik poemasından bir parça səslənir.

Şagirdlərə suallar verilir:

— Dinlədiyiniz mahnı nəyə həsr olunub?

— “Sülh uğrunda” simfonik poemasından dinlədiyiniz parçanın xarakteri necədir?

— Mahnının bəndi, yoxsa nə-qəratı zildən səslənir?

— Uşaqlar, göyərçin nəyin simvoludur?

Şagirdlər suallara cavab verirlər.

MUSIQIDƏ VƏ TƏSVİRİ İNCƏSƏNƏTDƏ SÜLH MÖVZUSU

1949-cu ildə Parisdə keçiriləcək Sülh Yaratıcılarının Birləşməsinin toplantısına Konqresin yekun plakatına məşhur İspan rəssamı Pablo Pikasso təqdim edilmişdir. Plakatta dinlənən əsərin bəndəsinə uyğun şəkildə göyərçin təsvir edilmişdir. Əsərin adı “Sülh göyərçini”-dir.

Pablo Pikasso “Sülh göyərçini”

Kamil Nəcəfzadə “Ana və uşaq”

Sülh mövzusunda Azərbaycan ədəbiyyatının, təsviri incəsənətinin və musiqisinin aparan mövzusu olan Kamil Nəcəfzadənin “Ana və uşaq” əsəri ilə öz köpəyini qoruyan qadın sülh arzusu ilə əlaqəli təsvir edilmişdir. Bu əsərə uyğun şəkildə Qara Qarayevin “Məktəblilərin sülh haqqında mahnısı” gətirilmişdir.

Böyük Azərbaycan bəstəkarı Qara Qarayevin mahnı təqdimatında, təntənəli səslənən “Məktəblilərin sülh haqqında mahnısı” ilə artıq təqdimatımız var. Mahnı “Rosa” mahnı kitabında yazılmışdır.

Mahnıya gələndə əlaqə və nəfəs oxuyaraq dirijorluq edəli

QARA QARAYEVİN “MƏKTƏBLİLƏRİN SÜLH HAQQINDA MAHNISI”

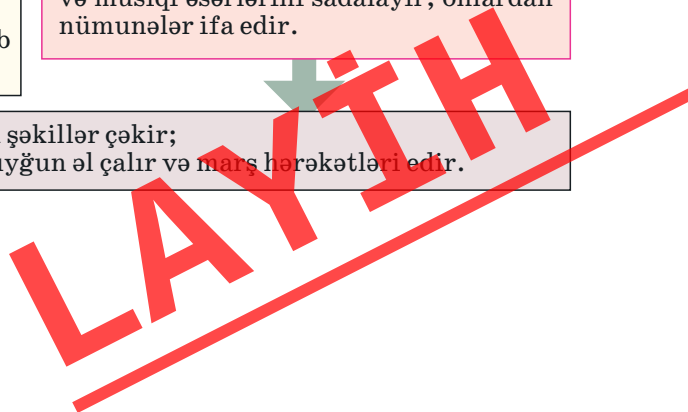
Orta tempo

2 Sülh mövzusu bütün dövrlərdə incəsənət xadimlərini cəlb etmiş və onların sülhə həsr olunan əsərlər yaratdıqları haqqında uşaqlara məlumat verilir.

DİFERENSİAL TƏLİM

Sülh mövzusunda təsviri incəsənət və musiqi əsərlərini sadalayır, onlardan nümunələr ifa edir.

Sülh mövzusunda aid şəkillər çəkir;
Dinlədiyi mahnıya uyğun əl çalır və marş hərəkətləri edir.

Pablo Pikassonun “Sülh göyərçini” əsəri ətrafında informasiya mübadiləsi aparılır və bu mövzuda müzakirə təşkil olunur.

Mahnı dirləyək: Cəfər Hacıyevin “Sülh uğrunda” simfonik poemasından bir parça.

Cəfər Hacıyev “Sülh uğrunda” əsərində dövrün mühtəm problematikanı işləyərək, dövr dillərdən gətirdikləri şeirlə və şair qəvədlərinin müharizəsi qatır. Sözlə ayrır şair qatılı gəlir.

Cəfər Hacıyev, bəstəkarın simfonik, orkestrasiya, ballada, sonata kimi bir sıra dəyərli musiqi əsərlərində müəllifdir. Bəstəkar, eyni zamanda pedaqoji fəaliyyətlə də məşğul olmaqla, Aqın Əliyev, Qəfər Karami, Qəfər Hacıyev, Gülnar Abdullayeva, Rəşad Nəzəroğlu kimi bəstəkarların yetişməsinə önəm böyük mülk var.

Cəfər Hacıyev

Mahnı nəfəs və sözləri ilə oxuq

SƏFƏR BİZİMDİR

Musiqisi Şəfiqə Axundovanın, sözləri Abdulla Şaiqindir.

Səfər

1. Pablo Pikasso kimdir və onun hansı əsərlərini tanıyırsınız?
2. Cəfər Hacıyevin “Sülh uğrunda” simfonik poemasının əsas mövzusu nədir?
3. Bəstəkar Rəşad Şafəq “Göyərçinlik biz” nəğməsini diləyən. Göyərçinlik sülh əsasında olmağa mahnıda necə təsvir edilir? Yaxşı əsərlərdən xəbərlər üçün əgər sözlər: Rəşad Şafəq, “Göyərçinlik biz”.

Belə nəticəyə gəlinir ki, mahnılarda sülh mövzusu olduğu kimi rəssamlıq əsərlərində də bu mövzuya rast gəlinir və bunun ən yaxşı nümunəsi ispan rəssamı dünya şöhrətli Pablo Pikassonun “Sülh göyərçini” əsəridir.

YARADICI TƏTBİQETMƏ

Musiqisi bəstəkar Şəfiqə Axundovanın, sözləri Abdulla Şaiqin olan “Zəfər bizimdir” mahnısı öyrədilir və şagirdlərə tapşırıq verilir.

Musiqi və təsviri incəsənət nümunələrinin müəllifi ilə tanışlıq müxtəlif cür ola bilər:

1. Müəllim tərəfindən təqdimat şəklində.
2. Şagirdlər fərdi şəkildə.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI (Düzgün cavabın qarşısında “+” işarəsi qoyun)

1. “Sülh göyərçini” rəsmini kim çəkib?

- a) T.Nərimanbəyov ☐ b) T.Salahov ☐ c) P.Pikasso ☐

2. “Sülh uğrunda” simfonik poemasını kim yazmışdır?

- a) Q.Qarayev ☐ b) Q.Hüseynli ☐ c) C.Hacıyev ☐

LAYIH

17. MUSIQIDƏ VƏ TƏSVİRİ İNCƏSƏNƏTDƏ NİZAMİ GƏNCƏVİ OBRAZI

MƏQSƏD: 1. Dahi Azərbaycan şairi Nizaminin musiqidə və təsviri incəsənətdəki obrazları arasında əlaqə yaradır. 2. Mahnını kollektiv tərkibində birsəsli (unison) oxuyur.

Bu mövzunun öyrənilməsində şəxələndirmə, beyin həmləsi, müqayisə və müzakirə kimi iş üsullarından istifadə etmək tövsiyə olunur.

1 Bəstəkar Fikrət Əmirovun “Nizami” simfoniyasının I hissəsindən bir parça səsləndirilir.

Tədqiqat sualı kimi **“Nizaminin obrazı hansı musiqi və təsviri incəsənət əsərlərində özünə yer tapmışdır?”** — verilə bilər.

Tədqiqatın aparılması üçün lövhədən Azərbaycanın Xalq rəssamı Qəzənfər Xalıqovun 1940-cı ildə çəkdiyi “Nizaminin portreti” asılır. Müəllim bu simfoniya və ümumiyyətlə, simfoniya haqqında qısa və aydın məlumat verir, bu janrda yaradan Azərbaycan bəstəkarlarının adlarını qeyd edir, onların şəkillərini uşaqlara göstərir. Bundan sonra isə Əfrasiyab Bədəlbəylinin “Nizami” operasından “Rənanın mahnısı” dinlənilir.

Müəllim şagirdlərə suallarla müraciət edir:

— Bakı şəhərində Nizami Gəncəvinin adı ilə əlaqədar muzey və kinoteatrlar varmı?

— Dahi Üzeyir Hacıbəylinin Nizaminin qəzəllərindən istifadə edərək yazdığı romansların adı nədir?

2 Dahi şəxsiyyətlərin obrazı həmişə sənətkarların diqqətində olmuşdur. Məhz dahi Nizaminin də obrazı həm musiqiçilərimizin, həm də rəssamlarımızın yaratdıqları gözəl əsərlərdə öz əksini tapmışdır. Belə bəstəkarlardan biri Fikrət Əmirov, rəssamlardan biri isə Qəzənfər Xalıqovdur.

MUSIQIDƏ VƏ TƏSVİRİ İNCƏSƏNƏTDƏ NİZAMİ GƏNCƏVİ OBRAZI

Qəzənfər Xalıqov

Fikrət Əmirov da “Nizami” simfoniyasına görə 800 illik yubileyə həsr etmişdir. Bu əsər sonradan təkcə Azərbaycanda deyil, Rusiyada, Almaniya, Fransa, ABŞ-da da görkəmli orkestrlər tərəfindən səsləndirilmişdir. Fikrət Əmirovun “Nizami” simfoniyasını dinlədikdən dahi Nizami Gəncəvinin portreti gözünüzə canlanır.

Fikrət Əmirovun portreti

Musiqi diləyək: Fikrət Əmirovun “Nizami” simfoniyasının I hissəsindən bir parça

BUNU DA BİLİN

Azərbaycanda simfonik musiqinin, o cümlədən simfoniya janrının yaranması XX əsrin ikinci yarısına təsadüf edir. Görkəmli Azərbaycan bəstəkarlarından Qəzənfər Xalıqov, Fikrət Əmirov, Cəfər Hacıyev, Səltan Hacıbəyov, Azad Məlikov, Xəyyam Mirzəyev, Aqil Əliyev, Fəxrəddin Əliyev və başqaları simfoniya janrının gözəl nümunələrini yaratmışlar.

Dahi Nizaminin obrazı görkəmli Azərbaycan bəstəkarı, Xalq artisti Əfrasiyab Bədəlbəyliyə də yardımçılıqda “Nizami” operası ilə əldə ediləb. Operanın librettosunu bəstəkarın dahi tərəfindən, Məmməd Səid Ordubəyliyə “Qılar və qılın” romansının müəllifləri arasında yazılıb.

42

DİFERENSİAL TƏLİM

Nizami Gəncəvinin sözlərinə yazılmış romans-qəzəlləri yada salır və melodialarını oxuyur;

Nizami obrazını yaradan rəssamlar və bəstəkarlar haqqında şifahi təqdimat edir.

“Odlar yurdu” mahnısının məzmununa uyğun şəkil çəkir;
Mahnının tempinə uyğun əl və ayaq hərəkətləri ilə ritmik müşayiət yaradır.

LAYIH

Nizami obrazının musiqi və təsviri incəsənət əsərlərində əks olunması ətrafında informasiya mübadiləsi aparılır və bu mövzuda müzakirə təşkil olunur.

Musiqi dilində: Əfrasiyab Həsəliyevin "Nizami" operasında "Rəznəmə mahnı"

Nizami Gəncəvinin 800 illik yubileyi ətrafında Üzeyir Hacıbəyli tərəfindən salınan qazalları əsasında artıq romans-opera kimi tanınan "Səadət", "Sevgili nənə" romansları həyata keçirilib.

Mahnı öyrənək

ÖDLƏR YURDU
Musiqisi Fikrət Əmirovun, sözləri Teymur Elçinindir.

I
Gəlmiş mənə gəlmiş gəlmiş, Bakır, bəkdin dəyənən ürək, Gölür gözəllərində böyük gələcək.

Nəqarət:
Bəkdin ödlər, ödlər bu səhər, Bə gəl bəkdin ödlər ödlər ödlər.

II
Dostluğun əgər ürəyini bə, Gəl öylər, hər verir diləkləriniz, Bir vurur hər zaman ödlərləriniz.

Nəqarət:

III
Səadət bəkdin önlər hər an, Dillərdə döləyir gələcək, Zəfərlər ucaldır Azərbaycanı.

Nəqarət:

Sual və tapşırıqlar

1. İlk dəfə Nizami Gəncəvinin portretini kim işləmişdir?
2. Nizami Gəncəvinin Gəncədə və Buhara qayalmış əbidlərinin müəllifi kimdir?
3. "Nizami" simfoniyası hansı bələdiyyə tərəfindən yazılıb?

48

Belə nəticəyə gəlinir ki, Azərbaycan mədəniyyətinin və incəsənətinin bir çox görkəmli nümayəndələri öz yaradıcılıqlarında Nizami Gəncəvi obrazına geniş yer vermişlər.

MAHNI ÖYRƏNƏK

3 Fikrət Əmirovun şair Teymur Elçinin sözlərinə yazdığı "Odlar yurdu" mahnısı öyrədilir.

Musiqi və təsviri incəsənət nümunələrinin müəllifi ilə tanışlıq müxtəlif cür ola bilər:

1. Müəllim tərəfindən təqdimat şəklində.
2. Şagirdlər fərdi şəkildə.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI (Düzgün cavabın qarşısında "+" işarəsi qoyun)

1. "Nizami" simfoniyasının müəllifi kimdir?

- a) Q.Qarayev ☐ b) Ü.Hacıbəyli ☐ c) F.Əmirov ☐

2. İlk dəfə Nizami obrazını hansı rəssam yaratmışdır?

- a) T.Salahov ☐ b) Ə.Əzimzadə ☐ c) Q.Xalqov ☐

LAYIH

18. MUSIQIDƏ VƏ TƏSVİRİ İNCƏSƏNƏTDƏ MƏHƏMMƏD FÜZULİ OBRAZI

MƏQSƏD: 1. Böyük Azərbaycan şairi Məhəmməd Füzulinin musiqidə və təsviri incəsənətdəki obrazı arasında əlaqə yaradır. 2. Mahnını not mətni ilə fərdi və kollektiv tərkibində birsəslə oxuyur.

Bu mövzunun öyrənilməsində şəxələndirmə, beyin həmləsi, müqayisə və müzakirə kimi iş üsullarından istifadə etmək tövsiyə olunur.

1 Üzeyir Hacıbəylinin “Leyli və Məcnun” operasından “Leyli və İbn Salamin dueti”ndən bir parça notla oxunur və bəstəkar Cahanqir Cahanqirovun “Füzuli” kantatasından II hissə səsləndirilir.

Tədqiqat sualı kimi **“Məhəmməd Füzulinin obrazı hansı musiqi və təsviri incəsənət əsərlərində öz əksini tapmışdır?”** — verilə bilər.

Tədqiqatın aparılması üçün əvvəlcə “Leyli və Məcnun” operasından bir parça notla ifa olunur, sonra Xalq artisti Şövkət Ələkbərovanın və xor, simfonik orkestrin ifasında “Füzuli” kantatasından II hissə dinlənilir. Lövhədə Xalq rəssamı Sadiq Şərifzadənin “Füzulinin portreti” asılır. Bundan sonra şagirdlər müəllimin köməkliyi ilə dinlədikləri musiqinin melodiyasını notla oxuyurlar.

2 Müəllim böyük şair Məhəmməd Füzuli haqqında məlumat verir. Nizami kimi Füzulinin də obrazının Azərbaycan bəstəkarı Cahanqir Cahanqirovun yaradıcılığında, eyni zamanda Xalq rəssamı Sadiq Şərifzadənin və digərlərinin yaradıcılığında əks olunması haqqında məlumat verilir.

MUSIQIDƏ VƏ TƏSVİRİ İNCƏSƏNƏTDƏ MƏHƏMMƏD FÜZULİ OBRAZI

Düni Azərbaycan şairi və mütəfəkkiri Məhəmməd Füzulinin həyat və yaradıcılığı qeydə alınmış və tədqiq edilmişdir. Tədqiqatın əsasında M. Füzulinin klassik şeirlərinə əsasən yazılmışdır. Onun “Leyli və Məcnun” operası Azərbaycanın dahi bəstəkarı Üzeyir Hacıbəyli 1908-ci ildə əsli ilə yazmışdır. O bu mövzu operası ilə təqdim etmişdir. Operanın librettosunu S. Rzaquliyev yazmışdır. Operanın musiqisini S. Rzaquliyev yazmışdır. Operanın librettosunu S. Rzaquliyev yazmışdır.

“Leyli və Məcnun” operası sahəməzində

BÜXU DA BİLİN

Qadın və kişilərdən ibarət xor böyük xor kollektividir. Çox zaman bu tip xor qırıq qırıq deyir, burada qadın səsləri “soprano” və “alt”, kişi səsləri isə “tenor”, “bariton” və “bas” adlanır.

Notla oxuyun

Üzeyir Hacıbəylinin “Leyli və Məcnun” operası “Leyli və İbn Salamin dueti”ndən bir parça

1

DİFERENSİAL TƏLİM

Məhəmməd Füzulinin sözlərinə yazılmış romans-qəzəlləri yada salır və onlardan melodiyalar ifa edir;

Füzuli obrazını yaradan rəssamları və bəstəkarları tanıyır.

“Beşik nəğməsi” mahnısının məzmununa uyğun şəkildə çəkir; Mahniyə əl çalmaqla ritmik müşayiət yaradır.

LAYIH

Füzuli obrazının musiqi və təsviri incəsənət əsərlərində əks olunması ətrafında informasiya mübadiləsi aparılır və bu mövzuda müzakirə təşkil olunur.

Musiqi dünyab:
C.Cahangirovun "Füzuli" kantatasının II hissəsindən bir parça

Cahangir Cahangirovun Məhəmməd Füzulinin qəssidlərinə yazdığı "Füzuli" kantatasında dəli qəhrin möhtəşəm obrazı yaradıb. Bu əsəri dinlədikdə, böyük Füzulidə portretə gətirənlər gəlir. Kantatanın əsasını Füzulinin "Siz haqqında", "Sədi-şirvan" və "Mənə sənədən usandırdı" adlı üç qəssidi təşkil edir. "Füzuli" kantatası bəstəkarın yaradıcılıqda yeni sənə qeydlə.

Rəssam Sədiq Şərifzadə 1968-ci ildə işlədiyi "Məhəmməd Füzuli" tablousu ilə böyük qəhrin tərixin yodlayın əbədi həkk ediləcək portretini yaratmışdır.

Mahnı oxuyaq

BƏŞİK NƏĞMƏSİ
(Azərbaycan xalq mahnısı)

I
Leyla dedim, yatacaq,
Qəzəlgülə batacaq.
Gül yastıqca içində,
Şirin yuxu tapacaq.

II
Künmənin bir gülünən,
O gülün bülbişən,
Bismilə sümbülən,
Sən, ləilən, sevirmən.

III
Leyla dedim, batıqca,
Korvən gedər evlə,
Yastıqda gül bəcən,
Düşməndə ləvələ.

"Bəşik nəğməsi" vətənin yodlayından süsbilən layələrinə səsində ləvələnilir. Mahnı "Bəşik" üstəndə, 2/4 xana dığələndir. Həmin əsərin ətrafında ifa olunur.

Şəkil və təsviri

1. Azərbaycan, ələc də Şərqdə ilk operanı kim yaradıb?
2. "Leyli və Məcnun" operanı hansı qəhrin əsərinə əsaslanır?
3. Füzuli obrazını incəsənətdə ilk dəfə hansı rəssam yaradıb?

Belə nəticəyə gəlinir ki, böyük şair Füzulinin obrazı Azərbaycan bəstəkarları və rəssamlarının əsərlərində öz əksini tapmışdır.

MAHNI OXUYAQ

Azərbaycan xalq mahnısı "Bəşik nəğməsi" öyrədilir.

Musiqi və təsviri incəsənət nümunələrinin müəllifi ilə tanışlıq müxtəlif cür ola bilər:

1. Müəllim tərəfindən təqdimat şəklində.
2. Şagirdlər fərdi şəkildə.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI (Düzgün cavabın qarşısında "+" işarəsi qoyun)

1. M.Füzulinin obrazını hansı rəssam yaradıb?

- a) S.Şərifzadə ☐ b) M.Abdullayev ☐ c) Ə.Əzimzadə ☐

2. "Füzuli" kantatasının bəstəkarı kimdir?

- a) Ü.Hacıbəyli ☐ b) F.Əmirov ☐ c) C.Cahangirov ☐

Bu mövzunun öyrənilməsində şəxələndirmə, beyin həmləsi, müqayisə və müzakirə kimi iş üsullarından istifadə etmək tövsiyə olunur.

Tədqiqat sualı kimi ***“Ana obrazına hansı musiqi və təsviri incəsənət nümunələrində rast gəlirik?”*** — qoyula bilər. Tədqiqatın aparılması üçün lövhədə məşhur italyan rəssamı Rafael Santinin *“Florensiya madonnası”*, Azərbaycan Xalq rəssamlarından Mikayıl Abdullayevin *“Sevinc”*, Toğrul Nərimanbəyovun *“Ananın portreti”*, Böyükəğa Mirzəzadənin *“Ananın portreti”* əsərləri asılır. Müəllim suallarla şagirdlərə müraçiat edir:

— Qarşıda analara həsr olunmuş hansı beynəlxalq bayram gəlir?

[illegible]

“Ana” mövzusunda olan tanıdığı musiqi və incəsənət əsərləri haqqında sifahi təqdimat edir;

Bu mövzuda tanıdığı əsərləri müqayisə edir.

“Anam” mahnısının əl və ayaq hərəkətləri ilə ritmik müşayiət vardır.

“Anam” mahnısına əl və ayaq hərəkətləri ilə ritmik müşayiət yaradır.

Müəllimin köməkliyi ilə şagirdlərin son dörd ildə öyrəndikləri analara həsr olunmuş mahnılar yada salınır, onlar ətrafında informasiya mübadiləsi aparılır və bu mövzuda müzakirə təşkil olunur.

BUNU DA BİLİN

Cahangir Cahangirov "Anam o laym" zar və simfonik se-kstet üçün vokal-simfonik poemına, "Doğuş haqqında mahnı", "Füzul" və "Nəsimi" kantatalarına, "Səbir", "Dünən Cavid -- 80", "Böyük Qələbə" oratoriyalarına, "Azad", "Müqəddəs İslam" operalarına, "Yenilməz bələhə", "Dəli Kür" və s. hədi fəslərinin yazılmış musiqi nümunələrindən müəllifdir.

Mikayıl Abdullayev: "Sevinc" tablousunda xəşəkli ana və uşaq obrazı işlənib. Bu əsər sayılımsada U.Cahangirovun "Əziz ana" mahnısının qeydindəki sevinci ana obrazının rəssam təsviridir.

Mikayıl Abdullayev, "Sevinc"

Mahnı qeydində

ANAM

Musiqisi Oqtay Rəcəbovun, sözləri Qəşəm İsmayilovundur.

I

Anam kənddən gəlmiş, Al, bu da gülmürçü. Aralı dər, ay kəp, Bütən səqim isən, Ay məhrəbə, ay aralı. Bəcəni əl vurma, gəl Ay ata, bax anama, Yoxsa sənə gür dəyər, Qay bir ipdən-əməyim Gır na yurayr ləvək? Nəyləyirik əndə biz!

II

Bəcəni əl vurma, gəl Qay bir ipdən-əməyim Ötüm kənddən əvvəl.

"Anam" mahnısı rəqə xarakterli, oynaq, 6/8 sənə təqəldir. Rəqə xarakterli mahnılar mahnı-rəqə adlanır.

Sənə və təqəldir

1. Cahangir Cahangirovun hansı əsərləri təqəldir?

2. Ana mövzusunda rəssam sərtliyi qabılıq hansı Avropa və Asiya rəssamlarının təqəldir?

3. Təqəli Məhəlib Məhəlibovun ifasında bəstəkar Cahangir Cahangirovun "Əziz ana" mahnısının instrumental versiyasını dinləyib. Mahnı ilə rəssam Mikayıl Abdullayevin "Sevinc" tablous arasındakı əlaqəni nədə görürsünüz?

YouTube üzərindən axtarış üçün açar sözlər: Cahangir Cahangirov, Məhəlib Məhəlibov, "Əziz ana".

Belə nəticəyə gəlinir ki, Azərbaycan bəstəkarları analara həsr olunmuş mahnılar yazdıqları kimi, rəssamlar da bu mövzuda əsərlər yaratmışlar və burada portret janrı xüsusi yer tutur.

YARADICI TƏTBİQETMƏ

Bəstəkar Oqtay Rəcəbovun şair Qəşəm İsmayilovun sözlərinə yazdığı "Anam" mahnısını öyrədilir. Mahnının ritminə uyğun rəqsi hərəkətlər edilir.

Musiqi və təsviri incəsənət nümunələrinin müəllifi ilə tanışlıq müxtəlif cür ola bilər:

1. Müəllim tərəfindən təqdimat şəklində.
2. Şagirdlər fərdi şəkildə.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI (Düzgün cavabın qarşısında "+" işarəsi qoyun)

1. "Sevinc" tablousu hansı rəssama məxsusdur?

- a) M.Abdullayev ☐ b) T.Salahov ☐

2. "Əziz ana" mahnısını hansı bəstəkar yazmışdır?

- a) F.Əmirov ☐ b) A.Rzayeva ☐ c) C.Cahangirov ☐

LAYIH

20. MUSIQIDƏ VƏ TƏSVİRİ İNCƏSƏNƏTDƏ NOVRUZ BAYRAMI

MƏQSƏD: 1. Milli bayramımız Novruza həsr olunmuş musiqi və təsviri incəsənət əsərləri arasındakı əlaqələri izah edir. 2. Mahnının not mətni ilə fərdi və kollektiv tərkibində birsəsli oxuyur.

Bu mövzunun öyrənilməsində şəxələndirmə, beyin həmləsi, müqayisə və müzakirə kimi iş üsullarından istifadə etmək tövsiyə olunur.

1 “Uzundərə” Azərbaycan xalq rəqsi səsləndirilir. Qızlar rəqs edir, oğlanlar isə əl çalırlar. Tədqiqat sualı kimi **“Novruz bayramına həsr olunmuş hansı musiqi və təsviri incəsənət nümunələrini qeyd edə bilərsiniz? Bunlar arasındakı oxşarlıq nədən ibarətdir?”** — sualı verilə bilər.

Tədqiqatın aparılması üçün müəllim “Novruz” bayramı, Azərbaycanın müxtəlif zonalarında bu bayramın keçirilməsi ilə əlaqədar qısa məlumatlar verir və onlara uyğun şəkillər göstərir. Eyni zamanda bu bayram günlərində, adətən, “Novruzgülü”, “On dörd”, “Mirzəyi”, “Novruzu”, “Vağzal” və s. kimi rəqslər səsləndirildiyi də qeyd olunur.

**MUSIQIDƏ VƏ TƏSVİRİ
İNCƏSƏNƏTDƏ NOVRUZ BAYRAMI**

Novruz insanları arasında birlik və məhəbbət, qarşılıqlı məhəbbət və diqqət, torpağa, insanlara məhəbbət, ruzi-bərəkət bayramıdır. Novruz adını insanlarla dolu olan, qışdan israr rəqsi başlayır, qışlar gəlir. Evlərdə bayram insanları qurular, həyatı xoşbəxt toqur. Novruz süfrəsinin bəzirlənməsi axır çarəmədən başlayır. Süfrəyə qeyməq üçün Novruz ağıllıq ləşir. Bayram xalqlarına qışqırlar, paxıllar, qışqırlar, oğul, Novruz insanları arasında birlik və məhəbbət, qarşılıqlı məhəbbət və diqqət, torpağa, insanlara məhəbbət, ruzi-bərəkət bayramıdır. Novruz adını insanlarla dolu olan, qışdan israr rəqsi başlayır, qışlar gəlir. Evlərdə bayram insanları qurular, həyatı xoşbəxt toqur. Novruz süfrəsinin bəzirlənməsi axır çarəmədən başlayır. Süfrəyə qeyməq üçün Novruz ağıllıq ləşir. Bayram xalqlarına qışqırlar, paxıllar, qışqırlar, oğul, Novruz insanları arasında birlik və məhəbbət, qarşılıqlı məhəbbət və diqqət, torpağa, insanlara məhəbbət, ruzi-bərəkət bayramıdır.

Arif Hüseynov: “Bakar”

Notla oxuyaq və əl çalmaqla müqayisə etək

İZZİNDƏRİQ
(Azərbaycan xalq rəqsi)

1

48

DİFERENSİAL TƏLİM

2 Azərbaycanın milli bayramı Novruz və bu bayramda səslənən musiqi nümunələri haqqında müəllim məlumat verir. Eyni zamanda hələ XX əsrdə bu bayramla əlaqədar çəkilmiş rəsm əsərləri, onların müəllifləri haqqında da məlumatlar verilir.

Novruz bayramında səslənən musiqi və onların məzmununa uyğun təsviri incəsənət əsərləri haqqında şifahi təqdimat hazırlayır;

Novruz bayramında ifa edilən milli rəqslərin xarakteri haqqında fikir söyləyir.

Novruz bayramının rəmzlərini tanıyır;
Novruz personajlarının şəklini çəkir;
İfa olunan rəqslərin tempinə uyğun rəqsi hərəkətlər edir.

LAYIH

Novruz bayramı, bu bayram günlərində səslənən rəqslər və mahnılar ətrafında informasiya mübadiləsi aparılır və bu mövzuda müzakirə təşkil olunur.

Mahnı oxuyaq.

NOVRUZ GƏLDİ

Musiqisi Oqtay Rəcəbovun, sözləri Səvinc Nuruqızının.

I
Novruz gəldi bu gələ,
Azərbaycan ətəmə,
Qarışqı açılıb səhərdə,
Aloruna, yelinə.

II
Böyül çalınlar, bəzən,
Yumurtalar bəzən.
Yer, gily, çəmə, çöl, dənə,
Bütün aləm gənən.

III
Kosayla Kəşli gəldi,
İstəli bayram pəş.
Pəşəq atılıb evlərə,
Ölüq Kəşlin tayı.

IV
Bəzən tənqillərini,
Alor qalub gələ,
Tullanıb tənqillərini,
Nəğmələr deyir-dəyə.

Səs və rəqs xarakteri bu mahnı 6/8 xətə ölçüsündə oxunur.

Səs və rəqs xarakteri

1. Novruz bayramı haqqında daha nə biliriz?
2. Novruz bayramında hansı rəqslər oynanılır?
3. "Novruz gəldi" mahnısında sadalanan hansı Novruz adətləri bu gündəlik qorunub saxlanılır?
4. Aynur İsgəndərin ifasında Oqtay Rəcəbov və Səvinc Nuruqızın "Novruz gəldi" mahnısını dinləyin. Mahnıda Novruz haqqında hansı məlumatlar verilir? İfa tərzii mahnının musiqisi və mətni arasında hansı bağlılıq var?
YouTube üzərindən axtarış üçün açar sözlər: "Novruz gəldi", "Novruz haqqında mahnı, Aynur İsgəndərli".

Belə nəticəyə gəlinir ki, Novruz bayramı bir sıra Şərq ölkələrində qeyd edilən və yazın gəlməsinə həsr olunan bir milli bayramdır. Bu bayram günlərində bütün xalq evlərində şirniyyat hazırlayır, səməni yetişdirir və bayramın məzmununa uyğun mahnılar oxuyur, rəqs edirlər.

YARADICI TƏTBİQETMƏ

Bəstəkar Oqtay Rəcəbovun Səvinc Nuruqızının sözlərinə bəstələdiyi "Novruz gəldi" mahnısı öyrədilir və onun ritminə uyğun rəqsi hərəkətlər edilir.

Musiqi və təsviri incəsənət nümunələrinin müəllifi ilə tanışlıq müxtəlif cür ola bilər:

1. Müəllim tərəfindən təqdimat şəklində.
2. Şagirdlər fərdi şəkildə.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI (Düzgün cavabın qarşısında "+" işarəsi qoyun)

1. "Novruz" sözünün mənası nədir?

- a) Yeni gün ☐ b) Axşam ☐ c) Ötən gün ☐

2. "Od üstündən tullanmaq" rəsm əsəri hansı rəssama məxsusdur?

- a) Ə.Əzimzadə ☐ b) T.Salahov ☐ c) T.Nərimanbəyov ☐

LAYIH

TƏSVİRİ İNCƏSƏNƏT, KİNO VƏ MUSİQİ

21. MUSİQİDƏ VƏ TƏSVİRİ İNCƏSƏNƏTDƏ KARVAN OBRAZI

MƏQSƏD: 1. Təsviri incəsənət əsərlərində karvan obrazına uyğun musiqi nümunələrini seçir. 2. Mahnını not mətni ilə fərdi və kollektiv tərkibində birsəsli oxuyur.

Bu mövzunun öyrənilməsində şəxələndirmə, beyin həmləsi, müqayisə və müzakirə kimi iş üsullarından istifadə etmək tövsiyə olunur.

1 Bəstəkar Soltan Hacıbəyovun “Karvan” simfonik lövhəsindən və böyük rus bəstəkarı Aleksandr Borodin “Orta Asiya” simfonik əsərinin hərəsindən bir parça səsləndirilir. Tədqiqat sualı kimi **“Təsviri incəsənətdə və musiqidə olan karvan obrazları arasında hansı oxşar və fərqli cəhətlər var?”** — verilə bilər.

Tədqiqatın aparılması üçün lövhədə Afrikada, Misirdə, Əlcəzairdə, Türkmənistandakı səhralar çəkilmiş şəkillər asılır.

Sonra müəllim şagirdlərə belə suallarla müraciət edir:

— Tamaşa etdiyiniz şəkillərlə dinlədiyiniz musiqi nümunələri arasında hansı oxşarlıq vardır?

— Şəkillərdə hansı oxşarlıqlar var?

Müəllimin köməkliyi ilə şagirdlər birinci sualda şəkildə və musiqidə ritm oxşarlığını, şəkillərdə isə qumlu səhraların və dəvələrin hərəkətləri arasında oxşarlığı müəyyənləşdirirlər.

2 Müəllim musiqi əsərlərini “görmək” mümkün olduğu kimi, təsviri incəsənət əsərlərini də “eşitməyin” mümkün olması haqqında məlumat verir. Şagirdlərə aydın olur ki, hər bir şəkildəki müəyyən məzmun xarakterinə uyğun musiqi nümunələrini tapmaq olar.

MUSİQİDƏ VƏ TƏSVİRİ İNCƏSƏNƏTDƏ KARVAN OBRAZI

1

Musiqi dinləyək: Soltan Hacıbəyovun “Karvan” simfonik lövhəsindən bir parça.

“Karvan” simfonik lövhəsindən dinlədiklərimizin gətirdiyi təsəvvürümüzə uyğun olaraq, əsərin müqəddiməsi gətirən dəvə karvanının addım səsləri eşidilir. Karvan gədikcə yavaşlayır və səslərinin gücü artır. Karvan müqəddiməsi səslərinin də gücü artır. Təsəvvür karvan səslərinin gücünü artır və səslərinə səsə yitir. Karvanın hərəkətinin ritmini əl gəlməklə tutaraq:

2

Göründüyü kimi, səslərin 2 piano dinamik səslənməsinə 4 forte gücünə qədər artır. Karvan hərəkət etdikdə səslərin tədricən 4 forte-dən 2 pianoya qədər azalır və bu karvanın arıq “gəlməsi”dir.

4 ölçülü səsə uyğun olaraq bu ritm quruluşu gələcəkdə Azərbaycan bəstəkarı, Xalq artisti Soltan Hacıbəyovun “Karvan” simfonik lövhəsində bütənə səs lövhəsinə əsərləndirilmişdir.

1945-ci ildə Soltan Hacıbəyov “Karvan” simfonik lövhəsini yazmışdır. 1995-ci ildə Səadət Nizamiyə dirijorluğu ilə lentə alınmışdır.

Rus musiqisində karvan mövzusu ilk dəfə Aleksandr Borodin tərəfindən eşidilmişdir. O, “Orta Asiyada” adlı simfonik əsərində Asiya səhralarında qumun günəş altında səslənən addımların dəvə karvanı obrazını musiqi vasitəsilə böyük sənətkarlıqla təsvir etmişdir.

52

DİFERENSİAL TƏLİM

Musiqidə “Karvan” obrazını yaratmış Azərbaycan və rus bəstəkarları haqqında fikir söyləyir.

Karvanın yaxınlaşmasını və uzaqlaşmasını dinamik nüanslarla göstərir.

Tanıdığı səhraların adlarını sadalayır;

Musiqiyə uyğun əl və ayaq hərəkətləri ilə ritmik müşayiət yaradır.

Rəsm əsərlərində olan obrazı, məzmunu musiqi əsərlərində “eşitməyin” mümkünlüyü haqqında informasiya mübadiləsi aparılır və bu mövzuda müzakirə təşkil olunur.

Musiqi dinləyək və müşahidə edək

A.BORODİNİN "ORTA ASİYADA" SİMFONİK ƏSƏRİNDƏN BİR PARÇA

Mahnı öyrənək

ÜRƏK DOYMAZ BAKIDAN
Musiqi Şəfiqə Axundovanın, sözləri İsgəndər Cəfəqanovundur.

I
Səhərdən dinc-dincə qoysa,
Yallarıdan salur-oxşayır kəpənə,
Səyr edənin anı gətirir, gənci anı,
Göz deyəsə də, deyəsə ürək Bakıdan.

Nəqərlər:
Dinay sənsə heyran, can Yutunin, can,
Sən mən bəxtəvəran, Axtayınal
Bakıdakı şən, baxlıyır,
Çarfi bəkar övladın var.
Göz deyəsə də, deyəsə ürək Bakıdan.

II
Bağlarsında qonq qonq, ağı şən,
Qonq qonqun mənə bir şafa dərmanı,
Günəş otda qovuranda aranı,
Səkil olma səcni itlik Bakıdan.

Nəqərlər:

Musiqi və təsviri:
1. Rus bəstəkarlarından kimlər hansıx mövzularına müraciət etmişdir?
2. Səhərdə hərəkət edən dinc kəpənənin otdan aslarını al hərəkətləri ilə əsəldirir.
3. Soltan Rəşidbəyovun "Karvan" simfonik lirikasında dinləyən. Səhərdə hərəkət edən dinc kəpənənin hərəkəti musiqi ifadə vasitələri ilə necə izlənilir? Hisslərinizi sözlərlə ifadə edin.
YouTube üzərindən axtarış üçün açar sözlər: Soltan Rəşidbəyov, "Karvan" simfonik lirikası.

3

Belə nəticəyə gəlinir ki, rəsm əsərlərinin məzmununu, obrazını ona uyğun musiqi nümunələri vasitəsilə "eşitmək" mümkündür.

MAHNI ÖYRƏNƏK

Bəstəkar Şəfiqə Axundovanın şair İsgəndər Cəfəqanovun sözlərinə bəstələdiyi "Ürək doymaz Bakıdan" mahnısı öyrədilir.

Musiqi və təsviri incəsənət nümunələrinin müəllifi ilə tanışlıq müxtəlif cür ola bilər:

1. Müəllim tərəfindən təqdimat şəklində.
2. Şagirdlər fərdi şəkildə.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI (Düzgün cavabın qarşısında "+" işarəsi qoyun)

1. "Karvan" simfonik əsərini kim yazmışdır?

- a) V.Adıgözəlov ☐ b) S.Hacıbəyov ☐ c) Q.Qarayev ☐

2. "Orta Asiya" simfonik əsərini kim yazmışdır?

- a) N.Rimski-Korsakov ☐ b) A.Borodin ☐ c) İ.S.Bax ☐

LAYIH

22. MUSIQIDƏ VƏ KİNODA QƏHRƏMANLIQ OBRAZI

MƏQSƏD: 1. Qəhrəmanlıq mövzusunda kino əsərlərindəki obrazların xarakterlərini ona uyğun musiqi xarakteri ilə müqayisə edir. 2. Mahnını not mətni ilə fərdi və kollektiv tərkibində birsəsli oxuyur.

Bu mövzunun öyrənilməsində şəxələndirmə, beyin həmləsi, müqayisə və müzakirə kimi iş üsullarından istifadə etmək tövsiyə olunur.

1 “Koroğlu” operasından “Uvertüra” səslənir, “Qaçaq Nəbi” xalq mahnısı notla oxunur.

2 Tədqiqat sualı kimi *“El qəhrəmanları olan Koroğlu, Qaçaq Nəbi obrazları kinoda və musiqidə öz əksini necə tapmışdır?”* — verilə bilər.

Tədqiqatın aparılması üçün “Koroğlu” filmindən Koroğlunun təpə başında dayandığı kadr göstərilir və şagirdlərə sualla müraciət edilir: “Uşaqlar, bu təsviri görəndə siz hansı musiqini eşitmək istərdiniz?” Uşaqlar suala cavab verir.

Azərbaycan xalq qəhrəmanları olan Koroğlu, Qaçaq Nəbi obrazı daima incəsənət xadimlərinin nəzər-diqqətində olmuş, onlar haqqında mahnılar qoşulmuş, opera yazılmış və filmlər çəkilmişdir. Bu əsərlərə bütün xalqımız məmnuniyyətlə tamaşa edir və mahnıları da oxuyurlar.

Sonra müəllim suallar verir:

— Dinlədiyiniz musiqi nümunələri bir-birindən necə fərqlənirlər?

— Koroğlunun şəklindəki xarakter “Uvertüra”nın xarakterinə uyğun gəlirmi?

— “Qaçaq Nəbi” filmindəki obrazın xarakteri eyniadlı xalq mahnısının xarakterinə uyğundurmu?

Şagirdlər suallara cavab verir.

MUSIQIDƏ VƏ KİNODA QƏHRƏMANLIQ OBRAZI

Musiqi dinləyək

ÜZEYİR HACİBƏYLİNİN “KOROGĞLU” OPERASINDAN “UVERTÜRA”

Düdə İsmətkar Üzeyir Hacıbəyliyin “Koroğlu” operasının uvertürası əsasında eyniadlı film 1960-cı ildə çəkilmişdir. Filmdə xalq qəhrəmanı Koroğlunun obrazı yoxaldılmışdır. Filmin ssenari müəllifi Səhili Bədəmov, quruluşçu rejissoru Hüseyn Seyidzadə, bəstəkar Cəfəngir Cəfəngirzadədir. Filmdə Koroğlu rolunda Əhmədov Məmmədov çəkilmişdir. “Koroğlu” operasındakı “Uvertüra” salınmış yavaş və püs gəlişlərinə əsaslı yavaş yavaş gəlmiş, ona ruhlandırmaq və müəllimlərin suallarına cavab vermək üçün əsaslı “Koroğlu” deməkdir. Əsər çəkilmiş eyniadlı filmə xalq qəhrəmanı Koroğlu obrazını görəndə qəhrəmanlıq “Koroğlu” operasındakı “Uvertüra” səslənir.

Azərbaycan xalq musiqisində qəhrəmanlıq obrazı, onların döyüş yolları isə olanda mahnıların bir də “Qaçaq Nəbi” mahnıdır.

1

Notla oxuyaq

“Koroğlu” filmində “QAÇAQ NƏBİ”
(Azərbaycan xalq mahnısı)

Örnis tempo

54

DİFERENSİAL TƏLİM

Qəhrəmanlıq mövzusunda olan bədii filmləri və musiqi əsərlərini müqayisə edir, onların oxşar və fərqli cəhətlərini sadalayır;

Bu mövzuya uyğun mahnıların melodiyalarını yada salaraq oxuyur.

Qəhrəmanlıq mövzusunda olan mahnılara ritmik müşayiət yaradır.

LAYIH

Koroğlunun obrazı və “Koroğlu” operasının “Uvertüra”sı, Qaçaq Nəbinin obrazı və eyniadlı mahnının xarakterləri arasında olan uyğunluqla əlaqədar informasiya mübadiləsi aparılır və bu mövzuda müzakirə təşkil olunur.

XIX əsrin sonlarında Azərbaycan tür-
pəqlərində çar cənablarının hakimiyyətinə,
xalqın ərəbasına varlıqlarına qarşı
etibarlı kanun davaları yazırdı. Belə da-
stlardan birinə xalq qəhrəmanı Qaçaq Nəbi
həsr edilmişdir. Onun həyatı və fəaliyyəti
müasirədə əksətilənmiş Həsər xanım da Qaçaq
Nəbi ilə çiyin-çiyinə yürüşürdü. 1965-ci ildə
“Azərbaycanlılar” kinostudiyasında çəkilən
“Qaçaq Nəbi” filmi el qəhrəmanının şöhrə-
tindən bəhs edir.

“Qaçaq Nəbi” filmindən.
Baş rolda Həsər Turabov

BUNU BİLİN
“Qaçaq Nəbi” filmində digər adı “Atları yəhərləyən”dir.

Mahnı öyrənilir

ÖLMƏZ SƏRKƏRDƏ
Musiqisi Süleyman Ələsgərovun,
sözləri Cavad Cavadlına məxsusdur.

Səhi: Dünənün gələcəyə yoxdun kəməni,
Qorxu, pərgələrin istəklərini,
Dünyəni səfərlər etdin hamını.

Xor: Nəslin adı düşür, Həzi,
Ölməmiş, kənisiyə yoxdur Həzi.

Səhi: Sevilin hər əsgər ölənin kimi,
Qorxma adını öz adın kimi,
Vətənin gili sədi mürəbbə kimi.

Xor: Nəslin adı düşür, Həzi,
Ölməmiş, kənisiyə yoxdur Həzi.

Həzi Aslanov

Sənli və tapşırıqlar
1. Uvertüra sözlərini mənəni nədir?
2. Dünəndəki “Uvertüra”nın əsəri nə rəq gələcəyə
sənə kimə kimədir?
3. “Azərbaycanın milli qəhrəmanları səhifəsində, təvəq-
lənənədə və musiqidə” mövzusunda filin mübadiləsi aparın.

Belə nəticəyə gəlinir ki, Koroğlunun filmdəki obrazına təməşə etdikdə Üzeyir Hacıbəylinin “Koroğlu” operasından “Uvertüra”sının musiqisi yada düşür. Eyni hal Qaçaq Nəbinin obrazı və “Qaçaq Nəbi” xalq mahnısı arasında baş verir.

3 YARADICI TƏTBİQETMƏ

Bəstəkar Süleyman Ələsgərovun şair Cavad Cavadlının sözlərinə yazdığı “Ölməz sərkərdə” mahnısı öyrədilir, tonallığı təyin edilərək qamma kimi oxunulur.

Musiqi nümunələrinin müəllifi və kino obrazları ilə tanışlıq müxtəlif cür ola bilər:

1. Müəllim tərəfindən təqdimat şəklində.
2. Şagirdlər fərdi şəkildə.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI (Düzgün cavabın qarşısında “+” işarəsi qoyun)

1. “Qaçaq Nəbi” xalq mahnısının xarakteri necədir?

- a) Qəmli ☐ b) Təntənəli ☐ c) Oynaq ☐

2. “Ölməz sərkərdə” mahnısı kimə həsr olunub?

- a) Həzi Aslanov ☐ b) M.Hüseynzadə ☐ c) M.İbrahimov ☐

LAYIH

23. MUSIQIDƏ VƏ TƏSVİRİ İNCƏSƏNƏTDƏ DON KIXOT OBRAZI

MƏQSƏD: 1. “Don Kixot” rəsm əsəri və “Don Kixot” qravürləri adlı musiqi silsiləsində xarakter, obraz uyğunluğu haqqında fikir söyləyir.
2. Mahnını not mətni ilə fərdi və kollektiv tərkibində birsəsli oxuyur.

Bu mövzunun öyrənilməsində şəxələndirmə, beyin həmləsi, müqayisə və müzakirə kimi iş üsullarından istifadə etmək tövsiyə olunur.

- 1 Azərbaycan bəstəkarı Qara Qarayevin “Don Kixot” filminə bəstələdiyi musiqidən “Səyahət” və “Aldonsa” adlanan hissələr səsləndirilir.
Tədqiqat sualı kimi **“Pablo Pikassonun “Don Kixot” qravürü ilə Qara Qarayevin “Don Kixot” qravürləri arasında hansı əlaqə vardır?”** — verilə bilər. Tədqiqatın aparılması üçün lövhədə Pablo Pikassonun “Don Kixot” rəsm əsəri asılır. Şagirdlərə sual verilir:
— Rəsmdəki Don Kixotla musiqidəki Don Kixot arasında xarakter oxşarlığı varmı?

- 2 Müəllim “Don Kixot” obrazının bütün dünya xalqları, o cümlədən xalqımız tərəfindən seviləyini və Qara Qarayevin bu obrazla əlaqədar həm kino musiqisi, həm də eyniadlı simfonik qravürlər yaratdığı haqqında məlumat verir.

**MUSIQIDƏ VƏ TƏSVİRİ İNCƏSƏNƏTDƏ
DON KIXOT OBRAZI**

Məşhur ispan rəssamı Pablo Pikasson Servantesin “Don Kixot” romanının qəhrəmanını Don Kixotun obrazına qravür. Güclü və ləğvli eyniadlı əsərlə əlaqələndirə bilər. Romanın yüngül parodiyə və satira üslubundan lətifələri ətrafda ləğvünə bənzər təfərrüatla qayda-qanunların təqdim edilir.

Klazzesimlər Qırıqçı Kozimov “Don Kixot” romanının rəsm əsərinin 350 illiyi münasibəti ilə eyniadlı film çəkib. Filmin bəstəkarı Qara Qarayevdir.

Qara Qarayev sonradan “Don Kixot” filmində yaratdığı musiqi əsərində “Don Kixot” simfonik qravürləri yaratmışdır. Beləliklə, Qara Qarayev “qravür” termini musiqiyə bir janr kimi gətirir. Bəstəkarın bu əsəri bütün dünyada sevilir.

Musiqi diləyə və notla oxuyaq

**QARA QARAYEVİN “DON KIXOT” QRAVÜRLƏRİ
GÖSRİNDİR “SƏYAHƏT”**

İsgəndər

56

DİFERENSİAL TƏLİM

Rəsmdəki “Don Kixot”la musiqidəki “Don Kixot” arasındakı oxşar cəhətləri araşdırır;

Musiqidə və təsviri incəsənətdə qravür anlayışı ilə əlaqədar şifahi təqdimat edir.

“Səyahət” qravürünə əl və ayaq hərəkətləri ilə ritmik müşayiət yaradır;
“Don Kixot” və “Dəyirman” obrazları haqqında şəkillər çəkir.

LAYIH

Qravür janrının rəssamlıq və musiqi incəsənətində olması ətrafında informasiya mübadiləsi aparılır və bu mövzuda müzakirə təşkil olunur.

Musiqi dilində: Qara Qarayevin "Don Kixot qravürləri" əsərində "Aldona"

Musiqidə mələk, mələkətə hisləri Ahdəməyə obazında bir tərəf
İrəni tapır.

Məhsul öyrənək

VƏTƏN HAQQINDA MAHNI

Musiqi Niyazinin, əsəri Süleyman Rüstəmin.

I

Gəş ağ gündədir mənəm Vətənim,
Günəş keçir bəyran kimi, el gülmür,
Rəngdən-rəngə girir çöldən, çəmənlin,
Ağlıq yanında gülmür, təl gülmür.

Nəqarət:
Gəşir bəylər, oca dağlar,
Gəşir gəlməli bu şən çəllər.

II

Tutək çölür, deyir dağda çobanlar:
"Biri sənədən daha sağ olamı,
Etdilərsən artıq ahiyə, fəqərlər,
Dostlar gülmə, yadlar sürəli-sürəli".

Nəqarət:
"Vətən haqqında mahnı" "Bayatı-Şiraz" muğamına əsaslanır, 6/8
təmə ölçüsündə, şən-eynək karakterlidir, orta tempdə səmildir.
Vətənpərvərlik mövzusunda yazılmış bu mahnıda dağın yurtda
məni sənəli rəssamın fərqi ilə işlənib.

Sual və tapşırıqlar

1. "Don Kixot" qravürü ilə "Don Kixot" simfonik qravür-
ləri hansı incəsənət sahələrini birləşdirir?
2. "Don Kixot" əsəri — Pablo Pikasso, Qriqori Kozintse-
və Qara Qarayevin necə bir ərsəyi gətirib?
3. Qara Qarayevin "Don Kixot qravürləri" əsərində "Al-
dona"nın diləyən. Musiqidə Don Kixot obrazını mələkəyə
daha Don Kixot obrazı ilə müqayisə edin.
YouTube üzərindən axtarış üçün ərsəli: Qara Qa-
rayev, "Don Kixot qravürləri", "Aldona".

Belə nəticəyə gəlinir ki, müx-
təlif incəsənət növlərində oxşar
terminlər işlədilir. Pablo Pikas-
sonun "Don Kixot" və Qara Qara-
yevin "Don Kixot" əsərlərində
"qravür" termininin işlədilməsi
ilə bərabər, xarakter oxşarlıqları
da mövcuddur.

MAHNI ÖYRƏNƏK

Bəstəkar-dirijor Niyazinin
şair Süleyman Rüstəmin sözlə-
rinə bəstələdiyi "Vətən haqqın-
da mahnı" öyrədilir.

Musiqi nümunələrinin müəl-
lifi və rəsm əsərləri ilə tanışlıq
müxtəlif cür ola bilər:

1. Müəllim tərəfindən təqdi-
mat şəklində.
2. Şagirdlər fərdi şəkildə.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI (Düzgün cavabın qarşısında "+" işarəsi qoyun)

1. Musiqidə simfonik qravürləri kim yaradıb?

- a) A.Məlikov ☐ b) Q.Qarayev ☐ c) F.Əmirov ☐

2. Niyazinin "Vətən haqqında mahnı"sı hansı muğama əsaslanıb?

- a) "Şur" ☐ b) "Bayatı-Şiraz" ☐ c) "Segah" ☐

LAYIH

24. MUSIQIDƏ VƏ TƏSVİRİ İNCƏSƏNƏTDƏ TƏBİƏT MƏNZƏRƏSİ

MƏQSƏD: 1. Təbiət mənzərələri çəkilmiş təsviri incəsənət nümunələrinin məzmununu və xarakterinə uyğun musiqi nümunələrini təyin edir.

2. Mahnını not mətni ilə fərdi və kollektiv tərkibində birsəslili oxuyur.

Bu mövzunun öyrənilməsində şəxsləndirmə, beyin həmləsi, müqayisə və müzakirə kimi iş üsullarından istifadə etmək tövsiyə olunur.

1 Fikrət Əmirovun “Şur” simfonik muğamından bir hissə və “Şur” muğamının “Simayi-şəms” rəngi səsləndirilir, Səttar Bəhlulzadənin təbiət mənzərələri nümayiş etdirilir.

Tədqiqat sualı kimi **“Səttar Bəhlulzadənin təbiət mənzərələrinə tamaşa etdikdə siz hansı musiqini yada salırsınız?”** — verilə bilər.

Tədqiqatın aparılması üçün üzərində cədvəl olan iş vərəqləri şagirdlərə paylanılır və doğru cavab qarşısında “+” işarəsi qoymaq tapşırılır.

Şagirdlər cədvəldəki sualları cavablandırdıqdan sonra müəllim lövhədə çəkilən cədvəldə doğru cavabları qeyd edir, şagirdlər isə öz cavabları ilə düzgün cavabları müqayisə edirlər.

2 Müəllim dünya şöhrətli Azərbaycanın Xalq rəssamı Səttar Bəhlulzadənin portretini və onun “Bahar nəğməsi”, “Yaz motivi” rəsmlərini lövhədən asır. S. Bəhlulzadə haqqında qısa məlumat verir.

**MUSIQIDƏ VƏ TƏSVİRİ İNCƏSƏNƏTDƏ
TƏBİƏT MƏNZƏRƏSİ**

Səttar Bəhlulzadə

Nəzari təpədən
vərəqlənən
rəssam bu yurdun
gəzəlliyini
dillə ilə əbədiyyətə
qovuşdurmaq
istəyir. Onun “Kəpənək
gün yolları”,
“Dağ yolu”, “Xəzrə gəzli”,
“Gülizən”, “Qızınca”,
“Bəkar nəğməsi”,
“Bahar nəğməsi” və s. bu kimi
əsərləri həmişə bir rəssam kimi
qalır. Səttar Bəhlulzadəni
“Azərbaycan təbiətində məkir
rəssamı” ad-
landırırlar.

Səttar Bəhlulzadə.
“Bəkar nəğməsi”

“Bahar nəğməsi”

DİFERENSİAL TƏLİM

Rəsm və musiqi nümunələrinin xaraktercə uyğunluğunu ayırd edir;

“Səttar Bəhlulzadə yaradıcılığında musiqili lövhələr” mövzusunda şifahi təqdimat hazırlayır.

Təbiət mənzərəsinə uyğun şəkil çəkir;
Musiqiyə uyğun ritmik müşayiət yaradır.

Hər bir rəsm əsərinin xarakterinə uyğun musiqi nümunələrinin olması ətrafında informasiya mübadiləsi aparılır və bu mövzuda müzakirə təşkil olunur.

Musiqi dinləyək: Fikrət Əmirəvın "Şur" simfonik muğamından bir parça

Bəstəkar Fikrət Əmirəvın "Şur" simfonik muğamında, bəzən rəngli təbii mənzərəni musiqi dili ilə təsvir edirlər. Bəstəkarın "Kərəvəz" simfonik muğamına da təsvir izlərini əldən böyükdür.

Nutqa oxuyaq

"ŞUR" MUĞAMININ "SİMAYI-SAMS" RƏNGİ

Allegro Moderato

BUNU DA BİLİN

Rəng — musiqi qütbləri arasında xarakterdə itirahət etmək üçün ifa edilən rəqəvat musiqi parçasıdır.

Mahnı yazsaq

RƏNÖVƏSİ

Musiqi Səltən Hacıbəyov, şairləri Mərsəli Şeyxzadəyə yazmışdır.

Yandı qorxaq,	Nəqərlər	Bağla gürzə,
Dilr aşırıq,	Zorlu otul var,	Bağlan darıdın,
Yerin — ağ, neqə,	Səlin, həndəvə,	Qanırıq dəniz,
Gözlər həndəvə,	Səvir uşaqlar,	Gözlər həndəvə,
	Sən kəməş,	

Sual və tapşırıqlar:

1. N. Əminli Kərəvəz təsviri necədən və musiqi bəzəndə fəhrləri təsvirə əsasən. Həminə bir rəsm əsəri ifadəsini, həminə musiqi parçasını gördüyünüz oxuyar ola bilərsiniz?
2. Səltən Hacıbəyov, nəqə, ağı təsvir edib?
3. Fikrət Əmirəvın hansı simfonik muğamı təsvir etmişdir?

Belə nəticəyə gəlinir ki, musiqini "görmək" mümkün olduğu kimi, təsviri incəsənət əsərlərini də "eşitmək" mümkündür.

3 YARADICI TƏTBİQETMƏ

Bəstəkar Səltən Hacıbəyovun şair Mirmehdi Seyidzadənin sözlərinə yazdığı təbiətə həsr olunmuş "Bənövşə" mahnısı öyrədilir.

Musiqi nümunələrinin müəllifi və rəsm əsərləri ilə tanışlıq müxtəlif cür ola bilər:

1. Müəllim tərəfindən təqdimat şəklində.
2. Şagirdlər fərdi şəkildə.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI (Düzgün cavabın qarşısında "+" işarəsi qoyun)

1. "Şur" simfonik muğamını kim yazmışdır?

- a) Q. Qarayev ☐ b) M. Mirzəyev ☐ c) F. Əmirov ☐

2. "Bahar nəğməsi" rəsmini kim yaratmışdır?

- a) S. Bəhlulzadə ☐ b) T. Salahov ☐ c) Ə. Əzimzadə ☐

LAYIH

Bu mövzunun öyrənilməsində şəxələndirmə, beyin həmləsi, müqayisə və müzakirə kimi iş üsullarından istifadə etmək tövsiyə olunur.

Tədqiqatın aparılması üçün şagirdlərə üzərində cədvəl olan iş vərəqləri təqdim olunur. Cədvəldə təsviri incəsənət nümunələrinin adının qarşısına uyğun bildiqləri məhənnələrin adlarını yazmaq təpşirilir.

2 Müəllim dünya şöhrətli rəssam Tahir Salahovun “Təmirçilər”, Toğrul Nərimanbəyovun “Xəzər” əsərləri haqqında qısa məlumat verir.

NIFTY100 INDEX

1

TOPIQ QULIYEVİN "DOSTLUQ" MƏHSUSINDAN İKİ PARÇA

The first system of musical notation for 'The Rose Tree' consists of two staves. The top staff is in treble clef and the bottom staff is in bass clef. The key signature has one flat (B-flat). The melody is written on the top staff, and the accompaniment is on the bottom staff. The music is in 4/4 time. The first measure of the melody is a quarter note G4, followed by a quarter note A4, then a quarter note B4, and finally a quarter note G4. The accompaniment starts with a half note G3, followed by a half note F3, then a half note E3, and finally a half note D3.

540

DİFERENSİAL TƏLİM

Neft daşları mövzusunda olan musiqi nümunələrindən parçalar ifa edir.

Neft daşları mövzusunda şəkil çəkir;
“Dostluq” mahnısına əl hərəkətləri ilə ritmik müşayiət **var**adır

kil çəkir;
kətləri ilə ritmik müşayiət yaradır.

Neft daşları və onunla əlaqədar incəsənət əsərləri ətrafında informasiya mübadiləsi aparılır və bu mövzuda müzakirə təşkil olunur.

Belə nəticəyə gəlinir ki, Azərbaycanın incisi olan Neft daşları haqqında təsviri incəsənət nümunələrinin məzmunu və xarakterinə uyğun gələn çoxlu musiqi nümunələrini göstərmək olar.

3 YARADICI TƏTBİQETMƏ

Dəniz neftçilərinə həsr olunmuş Tofiq Quliyevin şair Ənvər Əlibəylinin sözlərinə yazdığı “Dostluq” mahnısı öyrədilir, həm də onun melodiyasından bir parça notla ifa edilir.

Musiqi nümunələrinin müəllifi və rəsm əsərləri ilə tanışlıq müxtəlif cür ola bilər:

1. Müəllim tərəfindən təqdimat şəklində.
2. Şagirdlər fərdi şəkildə.

1. Müəllim tərəfindən təqdimat şəklində.
2. Şagirdlər fərdi şəkildə.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI
(Düzgün cavabın qarşısında “+” işarəsi qoyun)

1. “Neftçi Qurban” mahnısını kim yazmışdır?

- a) A.Rzayeva ☐ b) C.Cahangirov ☐ c) O.Rəcəbov ☐

2. “Bəxtiyar” filminin musiqisini kim yazıb?

- a) T.Quliyev ☐ b) Q.Qarayev ☐ c) A.Zeynallı ☐

26. MUSIQIDƏ VƏ TƏSVİRİ İNCƏSƏNƏT DƏ ULU ÖNDƏR HEYDƏR ƏLİYEVİN OBRAZI

MƏQSƏD: 1. Ulu öndər Heydər Əliyevin təsviri incəsənətdəki obrazına uyğun musiqi nümunələrini müəyyənləşdirir. 2. Mahnını not mətni ilə fərdi və kollektiv tərkibində birsəsli oxuyur.

Bu mövzunun öyrənilməsində şəxələndirmə, beyin həmləsi, müqayisə və müzakirə kimi iş üsullarından istifadə etmək tövsiyə olunur.

1 Oqtay Rəcəbovun “Heydər” oratoriyasının II hissəsi dinlənilir (sözləri Rafael Hüseynovundur).

2 Tədqiqat sualı kimi **“Heydər Əliyevə həsr olunmuş rəssamlıq, heykəltəraşlıq və musiqi əsərlərindən hansıları tanıyırsınız?”** — verilə bilər.

Tədqiqatın aparılması üçün müəllim əvvəlcə Ulu öndər Heydər Əliyev haqqında məlumat verir, eyni zamanda lövhədən asılmış Nikas Safronovun “Heydər”, Tahir Salahovun “Heydər” portretlərini, Rafael Abbasovun “Düşüncə” əsərini və heykəltəraş Ömər Eldarovun “Heydər” heykəlinin təsvirini şagirdlərə göstərir. Sonra şagirdlərə üzərində cədvəl olan iş vərəqləri paylanılır və tapşırılır ki, oratoriyanın yaranmasında iştirak edənləri təyin edib qarşısında “+” işarəsi qoysunlar.

DİFERENSİAL TƏLİM

Mövzu ilə əlaqədar musiqi nümunələrini sadalayır və şifahi təqdimat edir;
Bu musiqi nümunələrindən melodiya-ları notla və sözləri ilə oxuyur.

Vətənpərvərlik mövzusunda olan mahnıları yada salır;
“Ulu torpaq” mahnısına ritmik müşayiət yaradır.

LAYIH

Respublikamızın məşhur rəssam, heykəltəraş və bəstəkarlarının yaradıcılığındakı Heydər Əliyev obrazı ilə əlaqədar əsərlər haqqında informasiya mübadiləsi aparılır və bu mövzuda müzakirə təşkil olunur.

Oratoriya Heydər Əliyevin parlaq sənətyeti musiqi və poeziyanın vahidliyinə aiddir.

Oratoriya dialoqda Ulu Ədalət rəssamlar tərəfindən işlənmiş portretləri görürsən gəlir, rəhbərliyi mürə, xatırla və aydın siması, hətta ötürək ola biləcək mənalı fikir yola yola düşür.

BUNU DA BİLİN

Ulu Ədalət Heydər Əliyev haqqında yazılmış ilk monumental simfonik əsər Xalq artisti Aşif Məlikovan "VIII simfoniyası"ndır. Simfoniya "Şöhrəyyət" adlanır.

Mahnı öyrənək

ULU TORPAQ

Musiqisi Eldar Mansurovun, sözləri Nəhid Hacızadənin.

I

Günəşin səralıb,
Günəşin səralıb,
Qaralığı səralıb,
Dəniz ürüyüb səda, səda,
Tənə, qurur bu anıq!

II

Özəq ötürüb nəqə yurtda,
Uca dağlar yurur odda,
Axsə baki, əlir darda,
Tənəzində geyir-geyir,
Bəzəli dala, döləlik yurur!

Nəqərlər:
Qals, qals, ələ impan,
Qals, qals, ələ bayra,
Qals, qals, ələ, əy mard xalq!
Yar tənəsin məhəvriyədə!

"Ulu torpaq" mahnısını "Rəyətə-Sıra" mahnısı bəstədə yazılıb, səli mənər qəməməndir. Xəns bəstəsi 4/4-dir.

Səli xəns tapşırıqlar

1. Həns rəs rəssamı Ulu Ədalətin Heydər Əliyevin portretini işləyib?
2. Həns Azərbaycan rəssamları əsərlərində Heydər Əliyev obrazı gətiriblər?
3. Həns bəstəkar musiqisi Heydər Əliyev obrazını gətiriblər?

63

Belə nəticəyə gəlinir ki, rəsm, heykəltəraşlıq əsərlərində əks olunan Heydər Əliyev obrazına uyğun, bəstəkarlarımızın da müxtəlif janrlı əsərləri mövcuddur.

MAHNI ÖYRƏNƏK

Bəstəkar Eldar Mansurovun şair Nəhid Hacızadənin sözlərinə yazdığı "Ulu torpaq" mahnısından əvvəlcə bir parça notla ifa edilir, sonra isə sözləri ilə oxumaq öyrədilir.

Musiqi nümunələrinin müəllifi və rəsm əsərləri ilə tanışlıq müxtəlif cür ola bilər:

1. Müəllim tərəfindən təqdimat şəklində.
2. Şagirdlər fərdi şəkildə.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI (Düzgün cavabın qarşısında "+" işarəsi qoyun)

1. "Heydər" oratoriyasının sözləri kimə məxsusdur?

- a) N.Hacızadəyə ☐ b) F.Qocaya ☐ c) R.Hüseynova ☐

2. "Ulu torpaq" mahnısının bəstəkarı kimdir?

- a) E.Mansurov ☐ b) O.Kazımı ☐ c) O.Rəcəbov ☐

27. MUSIQIDƏ VƏ TƏSVİRİ İNCƏSƏNƏTDƏ HİNDİSTAN MÖVZUSU

MƏQSƏD: 1. Rəssamlarımızın Hindistan mövzusunda çəkdikləri rəsmlərə uyğun Azərbaycan bəstəkarlarının musiqi nümunələrini müəyyənləşdirir.
2. Mahnını not mətni ilə fərdi və kollektiv tərkibində birsəslə oxuyur.

Bu mövzunun öyrənilməsində şəxələndirmə, beyin həmləsi, müqayisə, Venn diaqramı və müzakirə kimi iş üsullarından istifadə etmək tövsiyə olunur.

1 Soltan Hacıbəyovun “Hind mövzularına suita” musiqi əsəri əvvəlcə simli kvartetin, sonradan isə “Hindistan lövhələri” simfonik orkestrin ifasında səsləndirilir.

2 Tədqiqat sualı kimi **“Soltan Hacıbəyovun “Hind lövhələri” musiqi əsəri Hindistan həyatını necə əks etdirir?”** — verilə bilər. Tədqiqatın aparılması üçün sinfə dinlənən musiqi əsərinin fərqli və oxşar cəhətlərini müəyyənləşdirmək üçün Venn diaqramı çəkilmiş iş vərəqləri paylanılır.

Şagirdlər düzgün cavab qarşısında “+” işarəsi qoymalıdır. Bu sxem lövhədə də olduğundan müəllim şagirdlərin doğru cavablarını sxemdə qeyd edir və şagirdlər öz cavablarını yoxlayırlar.

Müəllim lövhədən Toğrul Nərimanbəyovun “Hind lövhələri”, Mikayıl Abdullayevin “Hind lövhələri” silsilə əsərlərini və heykəltəraş Ağasəlim Quliyevin “Rabindranat Taqor” heykəlinin təsvirini asır, Azərbaycan-Hindistan mədəni əlaqələrindən, onların musiqidə və təsviri incəsənətdə təzahüründən danışır.

**MUSIQIDƏ VƏ TƏSVİRİ İNCƏSƏNƏTDƏ
HİNDİSTAN MÖVZUSU**

Gökeərli Azərbaycan rəssamı Mikayıl Abdullayevin “Hindistanlı ikənli qız” adlı silsilə əsəri onun Hindistan səfərləri sona çatmış. Rəssam həm də Hind xalqının böyük qızı “İndira Qandinin portreti”nin müəllifidir. Mikayıl Abdullayev Hindistan mənzərəsində işlədiyi silsilə əsərlərə gələ “Üzəltirib Nəhrin” adlı beynəlxalq müsabiqədə iştirak etmişdir.

Toğrul Nərimanbəyov, Tahir Rəisbəyov, Əliqay Rəisbəyov kimi musiqiçilər rəssamların bu lövhə mövzusunda əsərlər yazmışlar. Heykəltəraş Ağasəlim Quliyev “Rabindranat Taqor” əsərində hind dramaturq Rabindranat Taqorun obrazını yaratmış.

1 **Mikayıl Abdullayev. “Hind qızı”**

2 **Toğrul Nərimanbəyov. “Hind lövhələri”**

1 **Ağasəlim Quliyev. “Rabindranat Taqor”**

Musiqi diqqəti: Soltan Hacıbəyovun “Hind lövhələri” musiqi əsərində bir parça.

Soltan Hacıbəyovun “Hind mövzusunda suita” adlı əsəri 1964-cü ildə yazılıb, sonradan bu silsiləyə istinadla bəstəkar “Hind lövhələri” adlı simfonik əsəri yazmışdır.

64

DİFERENSİAL TƏLİM

Hindistan mövzusunda rəsm, heykəltəraşlıq və musiqi əsərlərini sadalayır;
Mahnını notla və sözləri ilə oxuyur.

Hindistan mövzusunda şəkil çəkir;
“May” mahnısının tempinə və ritminə uyğun əl çalır.

“Hind lövhələri” rəsm silsiləsi ilə “Hind lövhələri” musiqi silsiləsi haqqında informasiya mübadiləsi aparılır və bu mövzuda müzakirə təşkil olunur.

Mahnıya notla və sözləri ilə oxuyaq

MAY

Musiqisi Rəşid Şəfəqin, sözləri Rüfət Əhmədovundur.

Moderato

I

Ardı-dardı gey,
Ardı gül-çiçək,
Gəldi gümüşü may,
Sevinmiş irək...

Səfər: Gələcək sən kəçir,
Çoxu arzulur.
Xəzər: Gələcək sən
Səni mayın behar.

II

Dəğlər dumanı
Abladın geyir,
Hər tərəf, hər yeri,
Sənə "Gəl!" — deyir.

Səfər: Gələcək sən kəçir,
Yaxı gələcək.
Xəzər: Gələcək, sənədi
Aman, Vətən!

Sən və tapşırıqlar

1. Hansı Azərbaycan rəssamları bu şərəflilikdə Hindin
təbii səhərlərini çəkmişlər?

2. Azərbaycanın hansı bəstəkarı hind mahnısına müraciət
etmişdir?

3. Nəyə diqqətini artırırıq, Azərbaycan bəstəkarı, rəssam və
kəşklərlərinin hind mahnısına səhərlərini çəkmişlərə nə
məsləhət verilir?

65

Belə nəticəyə gəlin ki, Mikayıl Abdullayevin “Hind lövhələri” və Toğrul Nərimanbəyovun “Hind lövhələri” rəsm silsiləsi əsərləri ilə Soltan Hacıbəyovun “Hind lövhələri” musiqi əsəri xaraktercə bir-birinə uyğundur.

MAHNI OXUYAQQ

Bəstəkar Rəşid Şəfəqin şair Rüfət Əhmədovun sözlərinə yazdığı “May” mahnısı öyrədilir.

Musiqi nümunələrinin müəllifi və rəsm əsərləri ilə tanışlıq müxtəlif cür ola bilər:

1. Müəllim tərəfindən təqdimat şəklində.
2. Şagirdlər fərdi şəkildə.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI (Düzgün cavabın qarşısında “+” işarəsi qoyun)

1. “May” mahnısının müəllifi kimdir?

- a) Rəşid Şəfəq ☐ b) Oqtay Rəcəbov ☐ c) Ağabacı Rzayeva ☐

2. İndira Qandinin portretini kim işləyib?

- a) Tahir Salahov ☐ b) Mikayıl Abdullayev ☐ c) Elbəy Rzaquliyev ☐

28. YEKUN KONSERTƏ HAZIRLIQ

LAYİH

DİNLƏNİLMƏK ÜÇÜN NƏZƏRDƏ TUTULAN MUSİQİ REPERTUARI

1-ci mövzu

ŞUŞANIN DAĞLARI (Azərbaycan xalq mahnısı)

Moderato

Bu-ğa - nın dağ - la - rı ba - ğı du - man - lı,
qır - mı - zı qof - ta - lı, ya - ğı lu - man - lı.
də - din - dən əl - mə - ya çox - dur gü - man - lı,
də - din - dən əl - mə - ya çox - dur gü - man - lı.
Ay qız, bu na qağ - göz, bu na təl,
ə - la - rəm də - din - dən, ə - nu bil.
da - nış - mə - san - da, ba - rı gül.
Ay qız, bu na qağ - göz, bu na təl,
ə - la - rəm də - din - dən, ə - nu bil.
da - nış - mə - san - da, ba - rı gül.

2-ci mövzu

VOKALİZ

(«Şahzadə Qara qızıl» cizgi filmindən)

Musiqisi Oqtay Rəcəbovundur.

3-cü mövzu

SÖZSÜZ MAHNI №1

Musiqisi Feliks Mendelsonundur.

4-cü mövzu

ZAMANIN BAYRAQDARI

Musiqisi Qara Qarayevin,
Sözləri Səməd Vurğunundur.

LAYIH

5-ci mövzu

ÜZEYİR HACIBƏYLİNİN «KOROĞLU» OPERASINDAN «QIZLAR XORU»

6-cı mövzu

«QIZ QALASI» BALETİNDƏN «ADAJİO» VƏ «VALS»

Musiqisi Əfrasiyab Bədəlbəylinindir.

Moderato

Tempo di valse

7-ci mövzu

ƏSGƏRİN ARIYASI

Moderato

Musiqisi Üzeyir Hacıbəylinindir.

Na lən olma dənizə, na lən olma dənizə, na lən olma dənizə, na lən olma dənizə.
Na lən olma dənizə, na lən olma dənizə, na lən olma dənizə, na lən olma dənizə.
Na lən olma dənizə, na lən olma dənizə, na lən olma dənizə, na lən olma dənizə.
Na lən olma dənizə, na lən olma dənizə, na lən olma dənizə, na lən olma dənizə.

8-ci mövzu

DALĞALAR

Orta sürətlə

Musiqisi Ramiz Mirişlinindir.

Dalğalar, dalğalar, dalğalar, dalğalar.
Dalğalar, dalğalar, dalğalar, dalğalar.
Dalğalar, dalğalar, dalğalar, dalğalar.
Dalğalar, dalğalar, dalğalar, dalğalar.

LAYIH

«RAST» SİMFONİK MUĞAMINDAN «BƏRDAŞT»

Musiqisi Niyazinindir.

«RAST» MUĞAMINDAN «BƏRDAŞT»

«ARAZBARI» ZƏRBİ-MUĞAMINDAN BİR PARÇA

«ARAZBARI»

(simli alətlər orkestri üçün)

Musiqisi Üzeyir Hacıbəylinindir.

[illegible]

SƏNSİZ

*Musiqisi Üzeyir Hacıbəylinin,
sözləri Nizami Gəncəvinindir.*

Allegro moderato

Piano

VƏTƏNİMDİR

*Musiqisi Süleyman Ələsgərovun,
sözləri Məhəmməd Füzulinindir.*

Moderato

Pən-bə-yi də-ği-cü-nün lə-rə-ni han-dır bə-də-nim,
di-ri-ol-duq-cə-lil-bə-sim bu-dur, ol-səm kə-fə-nim.
Pən-bə-yi də-ği-cü-nün lə-rə-ni han-dır bə-də-nim,
di-ri-ol-duq-cə-lil-bə-sim bu-dur, ol-səm kə-fə-nim.
Cə-ni cə-nən-ə-ki-lə-miş, vət-ən-mək-ol-mad, ey-dil!
Nə-ni-zə ev-lə-və-lir, ol-no-sə-nin dir, nə-mə-nim.

«DƏNİZİ FƏTH EDƏNLƏR» FİLMİNDƏN BİR PARÇA

Musiqisi Qara Qarayevindir.

«SADKO» OPERASINDAN «OKEAN-GÖY DƏNİZ»

Musiqisi N.Rimski-Korsakovundur.

[1] Largo (Lento) (Lento)

Piano

pp

sempre legato assai

f *dim.*

[2]

pp

sempre legato assai

LAYIH

14-cü mövzu

TƏRƏKƏMƏ

(Azərbaycan xalq rəqsi)

15-ci mövzu

MAYE RAST

16-cı mövzu

«SÜLH UĞRUNDA» SİMFONİK POEMADAN
BİR PARÇA

Musiqisi Cövdət Hacıyevindir.

17-ci mövzu

«NİZAMİ» SİMFONİYASINDAN BİR PARÇA

Musiqisi Fikrət Əmirovundur.

LAYIH

«NİZAMİ» OPERASINDAN «RƏNANIN MAHNISI»DAN BİR PARÇA

Musiqisi Əfrasiyab Bədəlbəylinindir.

Moderato

lin ha - va - si ön - di - mi sən a - na ye - tir -
di. Hic - rən qə - mi - min sən ca - ri - ti
qə - ue ye tir di.

18-ci mövzu

«FÜZULİ» KANTATASININ II HİSSƏSİNDƏN BİR PARÇA

*Musiqisi Cahangir Cahangirovun,
sözləri Məhəmməd Füzulinindir.*

Moderato

Məni can - dan u - san - dır - dı ca - fa - dən
yax u - san - mız mı? u - san - mız mı?

19-cu mövzu

MƏNİM ANAM

*Musiqisi Cahangir Cahangirovun,
sözləri İslam Səfərlinindir.*

Andante

1. Gö - zü - mün nu - ru ca - nim a -
-na, Bö - yüt - dən sən mə - ni
ya - na - ya - na. 2. na.

20-ci mövzu

NOVRUZU (Azərbaycan xalq rəqsi)

Tələsmədən

21-ci mövzu

«KARVAN» SİMFONİK ƏSƏRİNDƏN BİR PARÇA

Musiqisi Soltan Hacıbəyovundur.

LAYIH

«ORTA ASİYADA» SİMFONİK ƏSƏRİNDƏN BİR PARÇA

Musiqisi Aleksandr Borodinindir.

22-ci mövzu

«KOROĞLU» OPERASINDAN UVERTÜRA

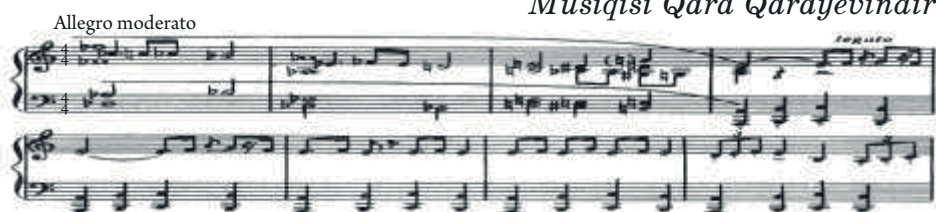
Musiqisi Üzeyir Hacıbəylinindir.

23-cü mövzu

«DON KİXOT» QRAVÜRÜNDƏN «SƏYAHƏT»

Musiqisi Qara Qarayevindir.

«DON KİXOT» QRAVÜRÜNDƏN «ALDONSA»

Musiqisi Qara Qarayevindir.

24-cü mövzu

«ŞUR» SİMFONİK MUĞAMINDAN BİR PARÇA

Musiqisi Fikrət Əmirovundur.

Allegro moderato

25-ci mövzu

NEFTÇİ QURBAN

Musiqisi Ağabacı Rzayevanın, sözləri Hüseyn Arifindir.

Allegretto

26-cı mövzu

«HEYDƏR ORATORİYASI»NIN II HİSSƏSİNDƏN BİR PARÇA

Musiqisi Oqtay Rəcəbovun, sözləri Rafael Hüseynovundur.

Moderato

27-ci mövzu

«HİND LÖVHƏLƏRİ» SİLSİLƏSİNDƏN BİR PARÇA

Musiqisi Soltan Hacıbəyovundur.

Allegro moderato

LAYIHƏ

BURAXILIŞ MƏLUMATI

MUSIQI 5

Ümumtəhsil məktəblərinin 5-ci sinfi üçün
Musiqi fənni üzrə dərsliyinin
METODİK VƏSAİTİ

Tərtibçi heyət:

Müəlliflər

Oqtay Məmmədağa oğlu Rəcəbov
Nazim Kazım oğlu Kazımov
Ofeliya Səfa qızı İmanova

Redaktor

Sevinc Nuruqızı

Bədii və texniki redaktor

Abdulla Ələkbərov

Dizayner

Firuzə İbrahimova

Rəssam

Gündüz Ağayev

Korrektor

Ülkər Hüseynova

© Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyi (qrif nömrəsi: 2020-)

Müəlliflik hüquqları qorunur. Xüsusi icazə olmadan bu nəşri və yaxud onun hər hansı hissəsini yenidən çap etdirmək, surətini çıxarmaq, elektron informasiya vasitələri ilə yaymaq qanuna ziddir.

Hesab-nəşriyyat həcmi 5,6. Fiziki çap vərəqi 5,0.

Formatı 70x100 1/16. Kəsimdən sonra ölçüsü: 165x240.

Səhifə sayı 80. Şriftin adı və ölçüsü: məktəb qarnituru 10-12.

Ofset kağızı. Ofset çapı. Sifariş .

Tiraj . Pulsuz. Bakı—2020.

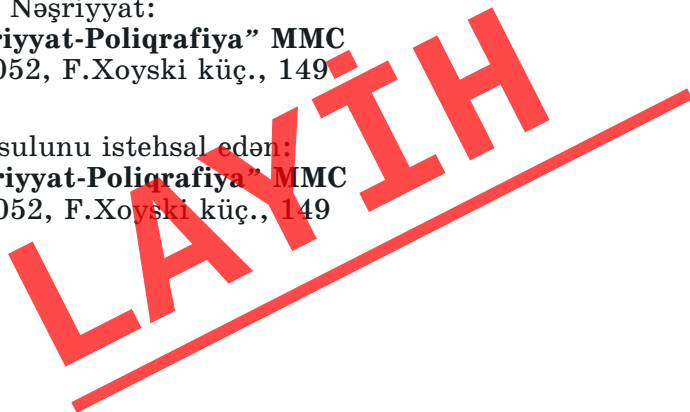
Əlyazmanın yığıma verildiyi və çapa imzalandığı tarix:

Nəşriyyat:

“Təhsil Nəşriyyat-Poliqrafiya” MMC
Bakı, AZ 1052, F.Xoyski küç., 149

Çap məhsulunu istehsal edən:

“Təhsil Nəşriyyat-Poliqrafiya” MMC
Bakı, AZ 1052, F.Xoyski küç., 149

PULSUZ

LAYİH